

Oxford University Press, Ely House, London W. 1

GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE WELLINGTON
CAPE TOWN SALISBURY IBADAN NAIROBI DAR ES SALAAM LUSAKA ADDIS ABABA
BOMBAY CALCUTTA MADRAS KARACHI LAHORE DACCA
KUALA LUMPUR SINGAPORE HONG KONG TOKYO

OXONII

Excudebat Vivianus Ridler

Architypographus academicus

FIRST EDITION 1911

REPRINTED LITHOGRAPHICALLY IN GREAT BRITAIN
AT THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
FROM SHEETS OF THE FIRST EDITION
1957, 1962, 1966, 1971

DIPARTIMENTO DI
ITALIANISTICA E FILOLOGIA ROMANZA

ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM

LIBRI XX

RECOGNOVIT
BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

W. M. LINDSAY
IN VNIVERSITATE ANDREANA LITTERARVM HVMANIORVM PROFESSOR

TOMVS I
LIBROS I-X CONTINENS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

*This booke is a Scoolemaster to those that are wise,
But not to fond fooles that learning despise,
A Jewell it is, who liste it to reede,
Within it are Pearells precious in deede.*

(ex cod. Isid. Etym. in Bibl. Coll. S. Trin.
Cantabrig. 368, fol. 146 v.)

PRAEFATIO EDITORIS

Hic habes, lector benevole, Etymologiarum editionem inchoatam potius quam omnibus numeris absolutam, quam cur sic tibi offerre ausus sim, immo hercle coactus sim, paucis primum exponam. Scito igitur me ante aliquot annos dum, Grammatica Latina antiquissimisque scriptoribus Latinis occupatus, plenioram notitiam de citationibus eorum apud Isidorum desidero, lectiones antiquiorum codicum undique congegisse eo animo ut congestas Kuebleri editionem Etymologiarum paranti traderem; deinde paulatim rei amore captum plurimas lectiones ex aliis locis Etymologiarum addidisse, quae documento essent qualis fuisset *διασπορά* libri Isidoriani per monasteria Europae, et quibus insignibus diversae codicum familiae inter se essent discernendae. Denique, postquam Kuebleri consilium edendi libri abiecerat, forte fortuna contigit ut Ottonianam editionem cum codice Wolfenbuettelano accuratissime a Iosepho Klein collatam ex bibliopola antiquario emerem, certiorque factus brevi fore ut codex Toletanus publici iuris phototypice expressus fieret, ambitiosiora inii consilia, et nactus occasionem itineris palaeographicorum studiorum causa per plerasque bibliothecas Europae facti, codices Etymologiarum omnes, qui quidem octavi aut incipientis noni saeculi essent, inspexi et quot potui lectiones exscripsi. Nam in Etymologiarum codicibus adhibendis ille profecto laudandus est,

qui redit in fastos et virtutem aestimat annis,
cum antiquissimus quisque maxime interpolatoris manu careat.

Cum igitur satis compertum haberem codicum Isidorianorum

PRAEFATIO EDITORIS

tres, neque plures, esse familias, et plenum testimonium antiquissimi testis et e secunda et e tertia familia praesto haberem, sensi me oportere ea quae congesseram publici iuris facere, ut, si nihil aliud, viri docti haberent cur lectiones Arevalianas exciperent, contemnerent Ottonianas. Vnum defuit tam plenum primae familiae testimonium quam reliquarum. Quod mihi benevolentissime suppeditavit Kueblerus, qui codicum meliorum ex hac familia duorum mihi accuratam descriptionem in manus tradidit.

Maluissem sane hanc materiam aliis transferre, si qui iustam editionem, omnibus qui ubique sunt codicibus inspectis, indagatis Isidori fontibus, diligentissime perpensa doctrina Isidoriana, aut facere vellent aut promittere se facturos; sed veritus sum ne res ad Graecas Kalendas differretur, proverbii veteris non oblitus:

Ne tu aliis faciendam trade, factam si quam rem cupis. Et quamquam ad ipsa verba Isidori de rebus theologicis, mathematicis, ecclesiasticis, ceteris eiusmodi investiganda et tempus mihi omnino defuit et animus, visus sum mihi posse ex tribus illis archetypis formam libri Isidoriani illam saltem quae exeunte saeculo septimo divulgata est, satis fideliter coicere. Nec me quidem paenitet, cum non tantopere Isidorus ipse quam doctrina antiqua in Hispania tum temporis superstes momentum habere videatur; neque Frontonianae citationi (ap. Etym. XV. II. 46) alienae fortasse ab Isidoro, quippe quae nonnisi in tertiae familiae codicibus appareat, locum idcirco minus libenter praebeo. Subscribant igitur alii 'recensuimus'; ego potius 'emendavi ad archetypos codices III.'

Quorum archetyporum rationem sic habeto. Tres sunt familiae codicum, quarum primam, quia interpolationibus fere caret et e codicibus maximam partem in monasteriis Francorum adservatis constat, 'Francicam sive integram' nominavi; alteram, cuius codices Casini, Veronae, Bobii plerumque extitisse videntur, et multa praetermisisse, multa coartasse, 'Italicam' appellavi, sive 'contractam'; tertiam autem 'Hispa-

PRAEFATIO EDITORIS

nicam sive interpolatam.' Qui igitur codices ex tribus illis familiis adhibiti sint, nunc accipe :

a Familiae I (Francicae sive Integrae),

- A* Ambrosianus L 99 sup., saec. viii^o Bobii scriptus, habet partem primam Etymologiarum, i. e. libb. I-X. Saepe cum *K* (vide infra) conspirat, nonnumquam quia ambo antiqui sunt testes, saepius quia *A*, Bobii scriptus, aliquid ex altero Bobiensi codice mutuatus est.
- B* Bernensis 101, saec. ixⁱ-xiⁱ, olim fortasse Floriacensis (nam 'fuit Petri Danielis'), habet libb. I-XX. Huius codicis et sequentis lectiones Kueblero acceptas refero.
- C* Leidensis Voss. lat. F. 74, saec. ixⁱ-xiⁱ, quem Gruterus ex Suffridi Sixtini libris comparasse videtur (cf. Molhuijsen 'De Navorscher,' 1899, pp. 587-591). Hic codex, duorum scribarum opus, quorum alter partem primam Etymologiarum, i. e. libb. I-X, alter partem secundam, i. e. libb. XI-XX, conscripsit, textum hic illic 'mixtum' exhibet, utpote, ni fallor, ex exemplari descriptus quod in quibusdam libris ex codice familiae tertiae, in quibusdam ex codice familiae secundae correctum erat. Ipse quoque correctorum manus, quas plerumque neglexi, passus est.
- D* Basileensis F. III. 15, saec. viii^o exeunte Fuldae scriptus, habet libros II-XIX. Corrector ex ipso exemplari hausisse videtur.
- E* Parisiensis lat. 13028, saec. viii^o exeunte Corbeiae scriptus, habet libros XVI-XX et in fine voluminis librum IV. Cum Basileense cognatus esse videtur.
- F* Weilburgensis, Gymn. bibl. 3, saec. ixⁱ, olim 'Sancti Florini Sconaugie,' habet partem alteram, i. e. libros XI-XX, amisso fine (XX. 1x. 1 *Compositum est*-XX fin.). De hoc codice scripsit R. Gropius (progr. Weilburg. 1889, 1893).
- G* Sangallensis primus (231-232), saec. ixⁱ-xiⁱ, habet libros I-XX.

PRAEFATIO EDITORIS

- H* Harleianus (Mus. Brit., Harl. lat. 2686), saec. ixⁱ exeuntis, habet libros I-XX.
- I* Bruxellensis II. 4856, olim Andaginensis (Sancti Huberti in Arduenna), saec. viiiⁱ ex., habet libros I-X, amissa parte (VIII. xi. 45-IX. 1). Adhibui per lib. X. Ex aliis libris pauca mihi impertivit v. d. van den Gheyn.
- Bern.* Bernensis 263, saec. ixⁱ, habet in foll. 1-14^r lib. V Etymologiarum.
- Bern. extr.* Bern. 611, saec. viiiⁱ, habet quaedam ex Etymologiis extracta.
- Bern. frag.* Bern. AA 90 (23), folium unum, saec. viiiⁱ, habet XV. 1. 28-39.
- Col.* Coloniensis 83^{II}, saec. viiiⁱ ex., habet in foll. 215^v-217^v XVI. xxv-xxvii; etiam in foll. 15 sqq. Isidori librum de numeris, a libri IIIⁱ Etymologiarum parte non alienum (cf. Berl. Phil. Woch. 30, 1144).
- Eins. frag.* Einsidl. 365 (42), folium unum, saec. viiiⁱ, habet I. vii. 27-viii. 3.
- Harl. extr.* Harleianus lat. 3034, saec. viiiⁱ, habet extracta ex libb. XV, XX, aliis.
- Mon.* Monacensis (olim Frisingensis) 6250, Frisingae, ni fallor, saec. ix^o scriptus, habet libros I-XX.
- Monac. frag.* Monac. 29051, continet fragmenta varia Etymologiarum, inter quae duo (XV. ii. 45-iv. 7 et XI. i. 134-ii. 6 cum ii. 36-37) saec. viiiⁱ sunt. Eorum primum semiuncialem scripturam Anglosaxonicam exhibet; ambo videntur S. Emmerami Ratisbonensis fuisse.
- Reg.* Coll. Reginae, Oxonii, 320, saec. ixⁱ ex., de quo Clarkius meus quaedam mihi impertivit. (Cf. Nettleship 'Lectures and Essays' 1, 359.)
- Rem.* Remensis 426, 'liber ecclesiae sancti Theoderici,' saec. ixⁱ ex., habet partem primam Etymologiarum, i. e. libros I-X.
- Sang. extr.* Sangallensis 913, saec. viiiⁱ-ixⁱ, habet in pp. 105-115 quaedam ex Etym. I. iii-iv satis indiligenter extracta.

PRAEFATIO EDITORIS

Trin. Coll. S. Trinitatis, Cantabrigiae, 368, anno 833 litteris Anglosaxonicis minusculis scriptus, incipit a V. xxxiii. *i mi non ex solis circulo*, desinit in IX. vii. 28 *genus esse deorum.*

Voss. 82 Leidensis Voss. lat. F. 82, saec. ixⁱ. Hic codex, quem non inspexi, perraro citatus est.

Praeterea inspexi, sed non adhibui hos codices: Bern. 36, saec. xiⁱ-xiⁱⁱ; Caesenatem (Malatest.) XXI, 5, 'saec. ixⁱ'; Einsidl. 167, saec. xiⁱ; Escorial. L. III. 33, olim Gandensem. saec. xi, qui habet in fol. 72 excerpta ex lib. XIX 'de Navi-bus'; Leidens. 114, olim Remensem, saec. ix in., qui habet in foll. 1-8 IX. vi. 23-29; Mettens. 179, saec. x ex., qui libb. I-XX habet (desunt tamen I. 1-xxxix. 6 med.) et cum *DE* cognatus esse videtur; Schaffhusens. (Minist. bibl.) 42 et 43, saec. xiⁱ, quorum ille libb. I-X, hic libb. XII-XX continet; Wolfenbuettel. 473 (= Weissenburg. 2), saec. xiⁱ; Wolfenbuettel. Helmstedt. 455 (fol. 1), saec. ixⁱ, quod fragmentum V. xxxii-xxxiv continet. Vidi etiam Bern. 224, saec. x, qui cum *B* fere conspirat, et hic illic testem citavi.

Fragmentum libri I (III. 9-IX. 5), saec. viii^o, ut videtur, litteris insularibus scriptum, quod est in bibliotheca Fischeriana, benevolentissime mihi descripsit v.d. Samuel Brandt.

Primae familiae, cuius sunt modo non omnes quotquot extant codices, singulas adunationes investigare Hercules labor est. Plurimos quidem libros ad recensionem Etymologiarum sub rege Recesvintho factam (cf. ad V fin.) redire docuit Mommsenus ('Chronica Minora,' pp. 411 sqq). De ceteris expectemus donec Traubii discipulus, C. H. Beeson, ea publicaverit quae de dispersione codicum Isidorianorum per gentes Europae facta collegit.

β Familiae II (Italicae sive Contractae),

K Karolinus, quem dicunt, codex, olim Bobiensi nunc Wolfenbuettelanus (474 = Weissenburg. 64), scriptus saec. viii^o ineunte, ut videtur, vel saltem medio, minuscula illa

PRAEFATIO EDITORIS

scriptura quae in Italia septemtrionali in usu erat, habet libros I-XX. De quo codice cum Kueblerus (Herm. 25, 497) plenissime disputaverit, satis habeo unum illud monere, nequis correctionibus iis (v. g. 'ut clemens' I. VII. 25), quas per librum I adpersit manus saec. xi, quidquam momenti attribuat. Quae hic illic correctiones in reliquis libris apparent ex ipso exemplari haustae sunt.

- L* Vat. lat. 5763, eodem tempore ex eodem exemplari in eodem scriptorio¹ cum *K* scriptus, quod declarant folia eorundem librorum antiquorum palimpsesta in utroque codice adhibita, habet Etym. I. III. 9-V. XXX. 17.
- M* Cavensis 23, Casini, ut videtur, intra annos 778-797 scriptus², incipit a lib. I, cap. x *inde ergo dictum*, desinit in XX. II. 2 *confortetur*, quem locum sequuntur duo quaterniones, qui XVII. IX. 43 *idem et orchis*-XIX. XXI. 7 continent, errore huc translati. Deest pars libri VIIⁱ (II. I-VIII). Aliena hic illic inculcata sunt, ut post III. LXV aliqua ex Plinii Nat. Hist. lib. II *Existunt stellae et in mari*, etc. (cf. ad VI. XVII. 5).
- N* Carlsruhensis (Aug. LVII), olim Augiensis, saec. viii^o in Italia septemtrionali, fortasse Veronae³ scriptus, habet XIII. VI. 2-XX. fin.
- O* Sangallensis alter (233), saec. ix^o in. in S. Galli scriptorio exaratus, habet libb. VI-VIII, XII-XX.
- P* Sangallensis tertius (235), eodem fere tempore in eodem scriptorio ortus, habet libb. XII-XX.
- Par. extr.* Parisiensis (lat. 7530), saec. viii^o ex. Casini vel Beneventi scriptus (cf. Loew l. c.), habet aliquot extracta ex libb. I et V Etymologiarum.

¹ Bobiensi, ni fallor. Nam quamquam Boniprandus quidam saeculo undecimo, id quod versus sui in fol. I codicis Vaticani testantur, 'obtulit hunc librum . . . Columbae,' facilius crediderim restitutum esse ab eo Bobiensem librum casu vel dolo abstractum quam alibi uspiam ortum fuisse hoc 'par nobile fratrum.'

² Cf. Loew ('Die ältesten Kalendarien aus Monte Cassino,' 1908).

³ Cf. Holder ('Mélanges Chatelain,' pp. 634-643), qui codicis historiam et scribarum incertiam diligentissime indagavit

PRAEFATIO EDITORIS

Phill. Berolinensis (Phillippsianus 1831), saec. viii^o-ix^o Veronae scriptus, habet inter alia partem lib. III et XIII.

Intra familiam secundam duae factiones esse videntur; nam cum *K* facit *L* (etiam *OP*?) contra *MN Par. extr. Phill.*

γ Familiae III (Hispanicae sive Interpolatae),

T Toletanus, qui dicitur, nunc Matritensis (Tol. 15. 8), nuper phototypice expressus Leidae (Sijthoff, 1909), cui saeculo (viii^o an ix^o?) sit referendus vix constat, nam de palaeographia Visigothica 'adhuc sub iudice lis est.' Habet libros I-XX.

U Escorialensis primus (T, olim Q, II. 24), ex exemplari anno 743 (vel 733) facto descriptus, ipse potius decimi saeculi aut exeuntis noni esse videtur. Habet libros I-XX.

V Escorialensis alter (& I. 14) antiquior est, sed caret I-III. xx. 12 *violenter emittit sonos* et parte libri VII (VIII: 6 *sola*-xvi. 9 *principe*).

W Escorialensis tertius (P. I. 7), 'Adefonsi principis liber,' i. e. Adefonsi III (795-843), nisi quidem est Adefonsi III (866-910), habet libros I-XX.

X Sangallensis quartus (237), saec. ixⁱ-xi, habet libros I-XX.

Ovet. extr. Codex Ovetensis, qui dicitur, Escorialensis R. II. 18, in parte ea quae minusculis litteris ante annum 779 scripta est, plurima sane ex libb. IX, XIV excerpserit, sed tam libere commutata et decurtata (v.g. IX. II. 28 'Madai a quo medi existunt') ut ad idonei testis partes rarius quam vellem accedat.

De familia tertia illud monendum, non deesse locos ubi codices *TW* hinc, *UV* illinc artius cohaerere videantur, v.g. I. IV. 17, ubi verba *potestatem autem natura dedit voluntas ordinem*, in summa margine exemplaris scripta, in mediam paragraphum 16 (post illud *habeatur*) inculcata sunt in *TW* (quae tamen etiam in proprio loco in *T* iterata apparent).

Denique de proarchetypo illo, unde tres archetypi codices

PRAEFATIO EDITORIS

trium familiarum deducti sunt, pauca sunt disputanda. Fuit profecto, sicut ipse ille liber quem Isidorus Braulioni transmisit, 'codex inemendatus,' vitiis passim maculatus. Variarum enim lectionum vestigia plurima habemus, aut in margine positarum (v. g. VIII. v. 12) aut in ipso contextu (v. g. XVII. III. 18); necnon inchoatorum locorum, v. g. I. xv, ubi nil nisi titulus lemmatis DE LITTERIS APVD GRAMMATICOS extitisse videtur; necnon lacunarum, repetitionum, mille denique vitiorum. Saepissime igitur dubitatio oritur utrum confusio ea, quae in proarchetypo erat, Isidoro ipsi an scribae nesciocui sit attribuenda; v. g. in II. xxix. 11-12, ubi decimae speciei definitionis id exemplum appositum est, *ut si quaeratur quid sit triens*, etc., quod revera undecimae est, undecimae autem speciei exemplum illud quod revera est decimae. Equidem plerumque, citra legentium incommodum, Isidorum ipsum in errore fuisse credere malui, et citationes scriptorum (v. g. Terentii, ad II. xxx. 12; Lucretii, ad IX. v. 3) et locos ex auctoribus prave excerptos (v. g. II. xxiv. 12, ubi Cassiodorus scripserat *nihil generatur contra naturam in vita*, Isidorus autem haud scio an male intellexerit *invita*) inemendatos exhibui, quae vera sunt in apparatus criticum relegavi.

Orthographiam etiam Isidorianam semper posthabui legentium commodo neque saepius formas nimis inusitatas velut *sinixtra* (XI. 1. 68 'quasi sine dextra'), *externus* dies (V. xxx. 20 'quod sit extraneus'), *captus* pro cattus (XII. II. 38 'a captura'), *h* barbare omissum (v. g. *ostem* XV. VII. 4; *aeros* X. 2) vel adiectum (v. g. *honerosus* X. 117), *e* protheticum (v. g. *escarus* XII. VI. 30), *i* protheticum (v. g. *iscurra* X. 152), *e* pro i (v. g. *erundo* XII. VII. 70), *e* pro ae (v. g. *mestus* X. 174), *b* pro v (v. g. *cabare* XII. I. 42), innumera alia eiusmodi in textum admisi nisi necessitate coactus, ut in nominibus morborum in lib. IV (v. g. *disinteria* VII. 36, 'dis enim divisio est'). Neque enim habeo cur credam Isidorum ipsum in hac re constantem fuisse, quippe qui ipsa verba fontium suorum (v. g. *Graii* XIV. VI. 19, ex Solino translatus) exscribere solitus

PRAEFATIO EDITORIS

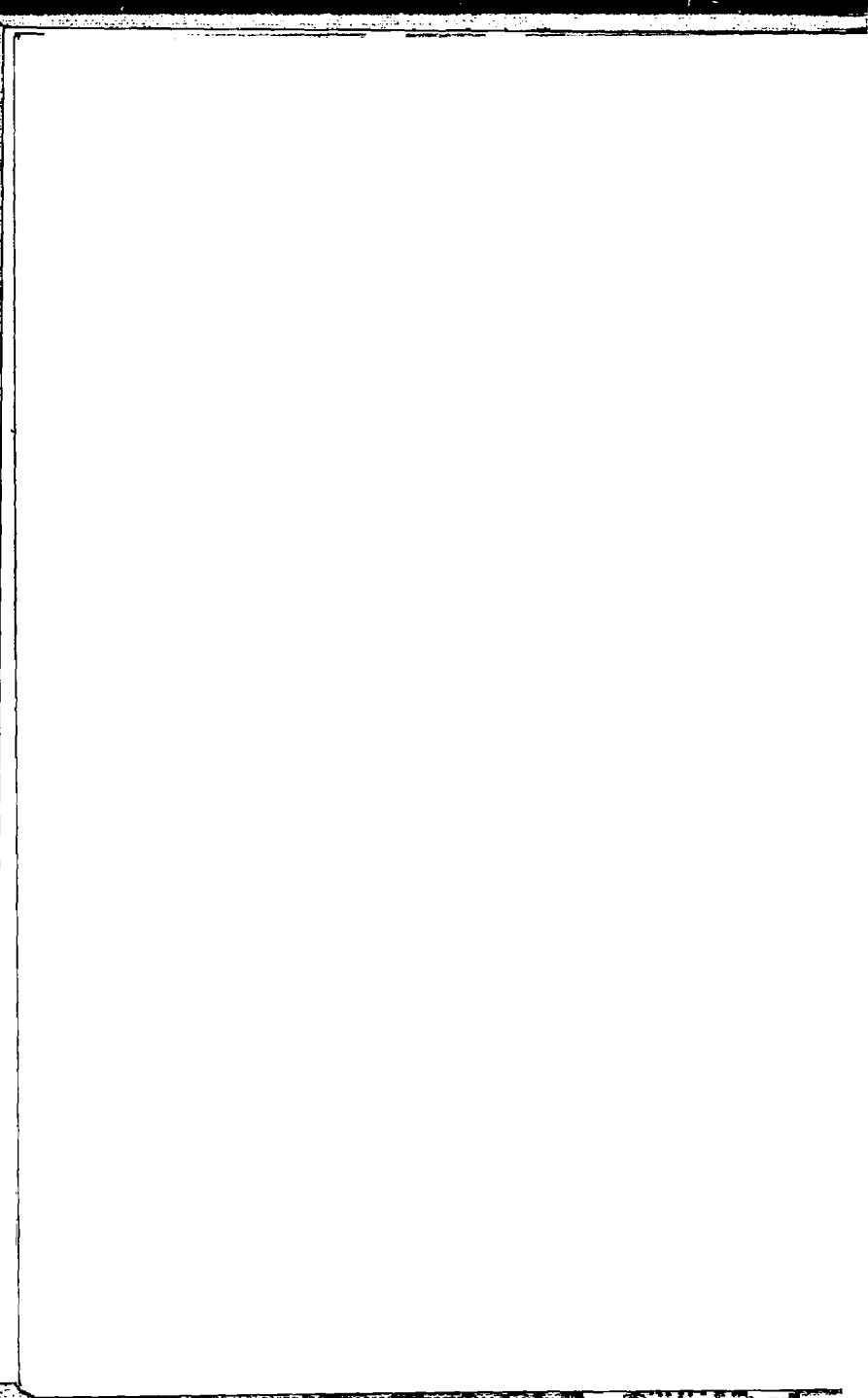
sit. Spero quoque propediem et de orthographia et de grammatica nostri scriptoris fusius disputatum iri.

In rebus igitur orthographicis et grammaticis me in huiusmodi editionis apparatu critico non religiosius immoratum esse nemo vitio dabit; illud fortasse iure obicietur, quod fontes Isidori, quoniam mihi lex ea imposita est ut brevitati in apparatu summopere consulerem, nisi hic illic emendationis causa non indicaverim; quippe qui plurimi, non omnes (neque ipse omnes exploratos habeo), in editione Arevaliana adnotati sint. Tu igitur, lector benevole, cum Arevalianis adnotationibus hoc libro meo qualicumque utere feliciter. Nam ad Arevalianam editionem meam quantum potui adcommodavi; quin etiam hic illic (v. g. V. xxxi. 5-7) vitiosum paragraphorum ordinem relinquere malui quam citationes apud lexicographos magno cum virorum doctorum incommodo conturbare¹.

W. M. LINDSAV.

*Dabam Andreapoli
die S. Andreae mcmx.*

¹ Post haec scripta accuratius de tota ratione edendi libri Isidoriani alibi ('Class. Quart.' 5, 42) disputavi.

AVCTORES

- Arev.* = editio Arevaliana (revera ex Grialiana derivata) in
Mignii Patrologia Latina
- Otto* = editio Ottoniana in Lindemanni Corp. Gramm. Lat.
- Schwarz* = H. Schwarz 'Observationes criticae in Isid. Hisp.
Origines.' Hirschberg, 1895
- Dressel* = H. Dressel 'De Isidori Originum Fontibus.'
Turin, 1874
- Klussmann* = M. Klussmann 'Excerpta Tertullianea in Isid.
Hisp. Etymologiis.' Hamburg, 1892
- Sadée* = L. Sadée 'Ueber Freiburger Fragmente einer
Handschrift der Etymologiae des Isid. Hisp.'
Freiburg, 1883
- Schenk* = A. Schenk 'De Isid. Hisp. de Nat. Rer. libelli
fontibus.' Iena, 1909

SIGLA CODICVM

α = Familiae I codices

- A* = Ambrosianus L 99 sup., saec. viii
B = Bernensis 101, saec. ix-x
C = Leidensis (Voss. lat. F. 74), saec. ix-x
D = Basileensis F. III. 15, saec. viii ex.
E = Parisiensis lat. 13028, saec. viii ex.
F = Weilburgensis (Gymn. bibl. 3), saec. ix
G = Sangallensis primus (231-232), saec. ix-x
H = Harleianus lat. 2686, saec. ix ex.
I = Bruxellensis II. 4856, saec. viii ex.
Bern. = Bernensis 263, saec. ix
Bern. extr. = Bernensis 611, saec. viii
Bern. frag. = Bernensis AA 90 (23), saec. viii
Col. = Coloniensis 83^{II}, saec. viii ex.
Eins. frag. = Einsidlensis 365 (42), saec. viii
Harl. extr. = Harleianus lat. 3034, saec. viii
Mon. = Monacensis 6250, saec. ix
Monac. frag. = Monacensis 29051, saec. viii
Reg. = Coll. Reginae, Oxonii, 320, saec. ix ex.
Rem. = Remensis 426, saec. ix ex.
Sang. extr. = Sangallensis 913, saec. viii-ix
Trin. = Coll. S. Trinitatis, Cantabrigiae, 368, saec. ix
Voss. 82 = Leidensis (Voss. lat. F. 82), saec. ix

β = Familiae II codices

- K* = Karolinus Wolfenbuettelanus (Weissenburg. 64), saec. viii in.
L = Vaticanus lat. 5763, saec. viii in.
M = Cavensis 23, saec. viii ex.
N = Carlsruhensis (Aug. LVII), saec. viii
O = Sangallensis alter (233), saec. ix in.
P = Sangallensis tertius (235), saec. ix in.
Par. extr. = Parisiensis lat. 7530, saec. viii ex.
Phill. = Berolinensis (Phillippsianus 1831), saec. viii-ix

γ = Familiae III codices

- T* = Toletanus Matritensis (Tol. 15. 8), saec. viii ex. (?)
U = Escorialensis primus (T. II. 24), saec. ix ex. (?)
V = Escorialensis alter (&. I. 14), saec. ix (?)
W = Escorialensis tertius (P. I. 7), saec. ix in. (?)
X = Sangallensis quartus (237), saec. ix-x
Ovet. extr. = Ovetensis Escorialensis (R. II. 18), saec. viii

codd. = *BCKT*, quorum universas lectiones per totum opus (cf. ad init. libri XVII), quoties a textu discrepant, in apparatu exhibui

PRAEMISSA

EPISTOLAE

A

[In Christo domino et dilectissimo filio Braulioni archidiacono
Isidorus.

Dum a mihi litteras, karissime fili, suscipis, eas pro amico am-
5 plectere non moreris. Ipsa est enim secunda inter absentes conso-
latio ut, si non est praesens quod diligitur, pro eo litterae complexentur.
Direximus tibi anulum propter nostrum animum et pallium pro ami-
citiarumstrarum amictu, unde antiquitus hoc traxit vocabulum.
Ora igitur pro me; inspíret tibi Dominus ut merear adhuc in hac
10 vita videre te, et, quem maestificasti abeundo, aliquando iterum
laetifices te praesentando. Quaternionem regularum per Mauren-
tionem primic[1]erium direximus. De cetero autem obto tuam sem-
per cognoscere salutem, dilectissime mihi domine et karissime fili.]

B

15 [In Christo karissimo et dilectissimo Braulioni archidiacono
Isidórus.

Quia non valeo te perfrui oculis carnis, perfruar saltem al-
loquiis, ut ipsa mihi sit consolatio incolomem litteris cognoscere
quem cupio videre. Vtrumque bonum esset si liceret; sed vel mente
20 de te reficiat, si corporali obtutu non valeo. Dum pariter essemus,
postulavi te ut mihi decada sextam sancti Augustini transmitteres.
Posco ut quoquo modo me cognitum eum facias. Misimus vobis
Synonimarum libellum, non pro id quod alicuius utilitatis sit, sed quia
eum volueras. Commendo autem hunc puerum; commendo et me-
25 met ipsum, ut ores pro me misero, quia valde langueo et infirmitatibus
carnis et culpa mentis. In utroque tuum praesidium posco, quia per
me nihil mereor. De cetero peto ut, dum vita comite portitori ad
nos regredi fuerit oportunitas, vestris nos iubeatis laetificare eloquiis.]

Epistolas A et B om. aß. Contuli TU 6 quod] qui U con-
plectentur T 11 letifíce U¹: .ca U² 13 fili om. U 17 perfrui U
perfruer T (viv Isidorus) saltim T 18 sit mici U 22 eum] ei T

ISIDORI

I

Domno meo et Dei servo Braulioni Episcopo Isidorus.

Omni desiderio desideravi nunc videre faciem tuam, et utinam aliquando inpleret Deus votum meum, antequam moriar. Ad praesens autem deprecor ut commendes me Deo orationibus tuis, ut 5 et in hac vita spem meam inpleat et in futuro beatitudinis tuae consortium mihi concedat. Et manu sua. Ora pro nobis, beatissime domne et frater.

II

Domno meo et vere domino Christique electo Isidoro Episcoporum 10 summo Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

O pie domne et virorum praestantissime, sera est inquisitio et tarde data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modo sterilitatis vel inopiae malo, verum etiam luis et hostilitatis, quominus inquirerem, horribili sum praepeditus incursu. Nunc au- 15 tem etsi mille necessitatibus, mille curis adstrictus post longum miseriae tempus veluti ab improbi soporis, ut ita dixerim, gravedine suscitatus istius meae suggestionis affatibus dependere praesumo salutis obsequium, et cordis et corporis humilitate prostratus, inprecans excellentissimam tuae beatitudinis potestatem, ut peculiarem famu- 20 lum, quem pio illo sacrae dignationis intuitu semper habuisti susceptum, usque in finem habere iubeas commendatum. Nam ego, Christus novit, gravi dolore discrucior, quod emenso tempore tam prolixo vel nunc vestrum non mereor videre conspectum. Sed spero in illum, qui non obliviscitur misereri, nec repellit in finem, quia 25 exaudiet precem pauperis et vestro me miserum repraesentat aspectui. Suggesto sane et omnimoda supplicatione depono ut librum Ety-mologiarum, quem iam favente Domino audivimus consummatum, promissionis vestrae memores servo vestro dirigere iubeatis, quia, ut mihi conscius sum, magna ibi ex parte servi tui postulatione sudasti, 30 et ideo in me primum existe munificus, sic in sanctorum coetibus et felix habearis et primus. Gesta etiam synodi, in qua Sintharius

Epistolae I-IV *desunt in C* 1-III ut accepi pittacium tuum *desunt in B*
2 episcopo *om. T (non U)* 4 implere *K* 4-5 votum . . . Deo *om. U*
5 me *om. K* ut et] ut *K* 6 futura *K* 10 meo *om. K* 11
sanctorum] servorum *K* 12 ex tarde *U* 13 nunc modo *A* 16
si mille] simile *K* 18 deprendere *T* 20 et ut p. tuum (*expunct.*)
f. *K* 21 semper *om. U* 24 nunc *om. K* no mereor *K* 26
exaudiat *T* 30 conscius sum *AK*: sum conscius *TU* 32 in quo *T*

EPISTOLAE I—IV

examinis vestri igne etsi non purificatus invenitur, tamen decoctus, quaeso ut vestro instinctu a filio vestro domino rege nobis dirigantur cito. Nam et nostra eius sic flagitavit gloriam suggestio, quia multum in concilio pro investiganda opus est veritate. De cetero [creatoris] 5 altissimi pietatem efflagito, ut coronam beatitudinis vestrae pro integritate fidei et statu ecclesiae suae longo tempore praecipiat conservare, meque inter oblatrantia praesentis mundi varia et innumera-bilia discrimina munitum reddat tuae intercessionis gratia ac recon-ditum in gremium memoriae tuae tutum ab omni tempestate peccati 10 oratu vestro efficiat trinitas sacratissima. Et manu sua. Ego servus Domini Braulio Isidoro in Domino fruar te lucerna ardens et non marcescens.

III

Domino [meo] et dei servo Braulioni Episcopo Isidorus.

15 Quia te incolomem cognovi, gratias Christo egi, et utinam cuius cognovi salutem, in hoc corpore aspicerem et visionem. Quid autem mihi evenit pro peccatis meis manifestabo, quia non fui dignus tua perlegere eloquia. Statim enim ut accepi pittacium tuum, puer regius ad me venit. Dedi cubiculario meo illum pittacium et confestim am- 20 bulavi ad principem, ut postea perlegerem et rescriberem. Reversus de palatio regis non solum scripta tua non inveni, sed etiam quidquid aliud in cartis fuit, periit. Et idcirco, scit Dominus, luxi meritum meum, quia non perlegi eloquium tuum. Sed rogo ut, quaecumque occasio venerit, rescribe mihi et gratiam verbi tui non auferas, ut, 25 quod ex meo delicto perdidi, iterum gratia tua recipiam. Et manu sua. Ora pro nobis, beatissime domne.

IV

Domno meo et vere domino Christique electo Isidoro Episco-
porum summo Braulio servus inutilis sanctorum Dei.

30 Solet repleri laetitia homo interior ac spiritalis, quum inquisi-tione fungitur amantis. Ob id velle meum est, mi domine reverentis-

1 exanimis <i>K</i>	2 i, et filio <i>K</i>	dirigatur <i>K</i>	3 nostrae <i>K</i>
eius <i>om. T</i>	gloria <i>KT</i> (?)	4 creatoris <i>hab. TU: om. AK</i>	8
discrimientia <i>K</i>	9 tutum] tuum <i>T</i> ¹	10 sua] vestra <i>U</i>	11 Do-
mini] domino <i>TU</i>	14 meo <i>hab. TU: om. AK</i>	16 Quid] quia <i>A</i>	
17 evenit mihi <i>A</i>	19 cubiculari <i>U</i>	21 etiam et q. <i>U</i>	23 perlegi]
per eli <i>K</i>	25 dilecto <i>K: delecto B</i> ¹	26 domne beatissimae <i>K: d.</i>	
<i>om. U</i>	30 insitione <i>U</i> ¹		

sime, nisi culparum maceria [mearum] obsistat, et benigne te inquisitionem meam amplectere et querellarum calumniam patienter accipere. Vtrumque enim ago: et officium inquisitionis persolvo et tibi contra te causarum mearum necessitates dirigo. Quod ut benignissime auditui tuo admittas, [in] ingressu huius dictionis portuque 5 prostratus peto a culmine vestri apostolatus. Et quamquam vacillet calumniae obiectio ubi lacrimarum est intercessio, quum lacrimae non sint signa calumniae, tamen sint opto et lacrimabiles calumniae et calumniabiles lacrimae; sed utrumque pro licentiosa amoris praesumptione, non autem pro arrogantiae temeritate. Sed iam 10 causam exordiar. Septimum, ni fallor, annum tempora gyraunt, ex quo memini me libros a te conditos Originum postulasse, et vario diversoque modo et praesentem me frustratum esse et absenti nihil inde vos rescripsisse, sed subtili dilatione modo necdum esse perfectos, modo necdum esse scriptos, modo meas litteras intercidis- 15 aliaque multa opponens ad hanc usque diem pervenimus et sine petitionis effectu manemus. Ob hoc et ego vertam preces in querellam, ut, quod supplicatione nequivi, vel calumniis lacescendo valeam adipisci. Saepe namque solet mendico prodesse vociferatio. Quocirca cur, quaeso te, mi domine, non tribuas quod rogaris? Vnum 20 scias: non dimittam quasi fingens me nolle negata, sed quaeram et instanter quaeram, quousque aut accipiam aut eliciam, piissimo Redemptore iubente: 'Quaerite et invenietis,' et adiciente: 'Pulsate et aperietur vobis.' Quaesivi et quaero, etiam pulso; unde et clamito ut aperias. Nam huius me argumenti solatur inventio, quia 25 qui contempsisti postulante, exaudias forte calumniantem. Hinc et ego scientiae tuae ingero, nec stulti iactatione novi aliquid suggerere insipienti perfecto praesumo. Non tamen erubesco inperitus disertissimo loqui apostolici memor praecepti, quo praecipis 'libenter sufferre insipientem.' Quamobrem accipe clamores calumniae. 30 Cur, rogo, talentorum distributionem et cibarium dispensationem tibi creditam hucusque retentas? Iam solve manum, inpertire

1 mearum hab. TU: om. AK 2-17 patienter accipere... ego vertam
 preces desunt in B 5 in hab. TU: om. AK dictationis U 7
 obiectio U: oblectio (-iec-?) T: abiectio AK 11 ni TU: nisi K
 12 memini me A¹U: me memini K: me om. T 14 descripsisse T:
 discrepsisse U 15 n. scriptos K: n. esse scr. TU 18 supplicationem
 K lucescendo K 19 nam TU medico T 25 me post argu-
 menti U (T n. l.) 27 scienti U (T n. l.) B¹ tua TU stulti KT:
 stulta BU novi] nobis U (T n. l.)

EPISTOLA IV

famulis, ne inopia pereant famis. Nosti quid creditor veniens reposit
 a te. Non minuetur tibi, quidquid dederis nobis. Memor esto
 parvis panibus multitudinem satiatam et superasse reliquias frag-
 mentorum magnitudinem panum. An putas donum tibi conlatum
 5 pro te solummodo esse datum? Et vestrum est et nostrum; com-
 mune est, non privatum. Et quis dicere vel insanus praesumat ut
 privato tuo gaudeas, qui de commune tantum inculpabiliter gaudere
 scias? Nam quum tibi Deus oeconomiam thesauri sui et divitiarum,
 salutis, sapientiae et scientiae tenere concesserit, cur larga manu
 10 non effundis quod dando non minuis? An quum in membris superni
 capitis unusquisque quod non accepit, sic in altero possideat ut
 alteri, quod habet, possidendum sciat, tu forsitan ideo nobis parvus
 existis, quia quod mutue a nobis resumas, non invenis? Sed si
 'habenti das,' tantillae mercedis fructum reportas. Sin vero 'non
 15 habenti tribuisti,' praeceptis evangelicis satisfacis, ut 'reddatur tibi
 in retributione iustorum.' Proinde [et] ego remordeor conscientia eo
 quod in me nihil communicabile boni sentiam, quoniam iubemur 'per
 caritatem servare invicem' et 'unusquisque quam accepit gratiam
 in alterutrum illam administrare, sicut boni dispensatores multi-
 20 formis gratiae Dei,' atque 'unicuique sicut divisit Deus mensuram
 fidei in una compage membrorum,' debet eam ceteris partibus com-
 municare, quia 'haec omnia operatur unus atque idem Spiritus,
 dividens singulis, prout vult.' Sed ad unum ac peculiare subsidium,
 quod praemisi, recurro, ad inopportunitatem scilicet, amicam amicitia
 25 destitutis ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Id-
 circo audi vocem meam, tot interiacentibus terris: 'redde, redde,
 quod debes.' Nam servus es, servus Christi et Christianorum, ut
 illic sis maior omnium nostrorum, et quam nostri causa tibi conla-
 tam praesentis, gratiam sitientibus animis scientiaeque fame cruciatis
 30 inpartire non dedigneris. Non sum saltim pes, qui ad iniuncta dis-

1 famulis *K*: familiis *BTU* 2 minetur *B*¹: minuitur *K* 4
 magnitudine *K* 5 vestrum (*om.* Et) *U* 8 oeconomiam] hec
 omnia *T* divinarum *K* 9 sapientiam et scientiam *U* 10 minues
*B*¹ membri *K* superni] summi *T* (*non U*) 11 accipit *B*¹*K*
 12 possedendo *K*¹ 13 quia] que *K*¹ 14 tantillae tantum ille mercedis
K: tantillae tantum inde mercedis *A*: tantilli mercedis *U* si vero *TU*
 15 tribuis *BTU*: tribuisti *AK* reddat *K* 16 perinde *U* et
 ego *TUB*: ego *KA* remordo *U* 17 eo quo *B*¹ bonis *BU*
 sententiam *K* 21 eam] cum *K* 24 promisi *T* inopportuni-
 tatem *K* amicitiae *K* 27 servus *alt. om. A* 30 iniuncta]
 iuncta *T* (*non U*)

ISIDORI

currens possim alvo ecclesiae, membrorum scilicet iudici, obedientiae discursu parere, nec principatui capitis imperanti obsequendo placere. Quin etsi de inhonestioribus membris me esse sciam, sufficiat quia, quae [te] constat a capite percepisse, per me est dignum egerere, nec te me non egere quamvis minimum, Christi tamen sanguine redemptum. Nam 'nec dicit caput pedibus, non estis mihi necessarii,' quoniam 'quae videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, et quae putantur ignobiliora esse, his honorem abundantiore circumdamus, et quae inhonestiora sunt nostra maiorem honestatem habent.' Sic itaque creator noster ac dispensator cuncta moderatur, ut, quum in altero alteri dona divina, quae in se non percipit, possidenda tribuuntur, caritas cumuletur. Denique tunc bene multiformis gratia dispensatur, quando acceptum donum et eius, qui hoc non habet, creditur, quando propter eum, cui inpenditur, datum putatur. Hoc Apostoli capitulum a nobis in parte prae-
missum, obtime novit prudentia sanctitatis vestrae huic rei congruere totum. Et quidquid summatim tetigit, ea procul dubio nosse melius latet nullum. Itaque hoc solum superest, quod et magno opere peto, ut praestes postulata, et si non pro me, saltem pro ipsa caritate divinitus inpartita, pro qua iubemur et nosse et praestare omnia, et sine qua nihil sunt omnia. Sed et si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi quam dixi, cuncta quaeso benigne suscipias, cuncta ignoscas, cuncta ores ut Deus ignoscat. Ergo et hoc notesco, libros Etymologiarum, quos a te, domino meo, posco, etsi detruncatos conrososque iam [a] multis haberi. Inde rogo ut eos mihi transcriptos, integros, emendatos et bene coaptatos dignemini mittere, ne, raptus aviditate in perversum, cogar vitia pro virtutibus ab aliis mereri. Ego autem opto, quamvis nullius egeas et ultroneae dicantur putere mercedes, ut dignatio vestrae benignitatis imperet nobis in id quod possumus et valemus, tantum ut obsequio nostro utaris, immo caritate, quae Deus est, perfruaris. His igitur expletis erant mihi quaestiones de sacris divinisque paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret, si tamen

1 scilicet et iud. T 2 principatu K 3 sufficiat ex -am K
4 te hab. BTU: om. AK 5 nec . . . egere om. T (non U) 9 qui
inh. K 14 eius . . . habet TU: eis . . . habent AK: ei . . . habet B
15 promissum KT (non U) 22 aut utiliter U: om. T¹ effundi K
dixi] debui B 24 aethimoliarum T 25 iam a TU: om. B¹:
iam AK haberi] habere. comperimus A 28 mereri AK: sumere
(-mm-) BTU 29 putere BTU: turpere (i. e. torp-) K 33 lumet K

EPISTOLAE IV, V

et nobis iubes resplendere et divinae legis obscura reserare. Nec, si ista, quae peto, percepero, de illis silebo; sed viam reseras capiendae fiduciae quum in hac prima fronte non me confoderis stimulis verecundiae et ignaviae meae locum dederis veniae, quodque
 5 diligebas quamlibet inmerito non iusseris reprobare; quia ignominiosum valde videtur ac vile, si necdum satius quis caritate ab eo, quem amabat, invenitur recedere. Obsequio autem meae servitutis dependo iura salutis, et quaeso pietatem sanctissimae vestrae potestatis ut pro me orare digneris, quatenus cotidie fluctuantem animam malis tuo intercessu lucreris et ad portum aeternae tranquillitatis deducas, erutam a miseriis et ab scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuae faciei. Ideo nec verbositatem carui et temeritatem fortassis incurri. Sed aut hoc, aut aliud agere debui, tantum ut, quod noluisti per humilitatem,
 15 saltem tribuas per tumultuantem improbitatem. Ecce quantum audaciae dedit mihi gratia vestrae benevolentiae. Et ideo, si quid in hoc displicerit, sibi inputet, quae tantum amat ut timorem tollat. Nam 'perfecta caritas foris mittit timorem.' Speciali quoque gratia fretus speciali domino, in quo vires sanctae ecclesiae consistunt, suggero ut, quia Eusebius, metropolitanus noster, decessit, habeas misericordiae curam, et hoc filio tuo, nostro domino, suggeras, ut illum illi loco praeficiat, cuius doctrina et sanctitas ceteris sit vitae forma. Hunc autem filium praesentem beatissimae potestati vestrae per omnia commendo, et tam de his, quae hic suggestimus, quam
 25 etiam de his, quae supra questi fuimus, eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

V

Domino meo et Dei servo Braulioni Episcopo Isidorus.

Tuae sanctitatis epistolae me in urbe Toletana invenerunt.
 30 Nam permotus fuera causa concilii. Sed quamvis iussio prin-

1 leges *K* 2 si tista *K* via *A* capiendo *U* 3 confoderis *A*
 4 ignavia mea *U* 7 autem *om.* *B*¹ 8 depende *K*
 10 malis *U*: a malis *T*²: in malis *B*: alis *AT*³: aliis *K* 11 et scandalis (*om.* ab) *TU* 13 carui *AK*: caui *B*¹: cabui (*i. e.* cavui) *TU* (*fort. recte*)
 14 aliud *BTU*: illud *K* tantum *TU*: tamen *BK* quia nolui *B*¹ 17 qui tantum *U* 21 ut illum] ut utilem *TU* 22 doctrinae s. *U* 26 mereamur. AMEN DEO GRATIAS *K* 29 urbem toletanam *TU*: urbe toletana *A*: urbe toletana *K* 30 q. me iussio
 ... rem. adm. *B*¹

ISIDORI

cipis in itinere positum remeare me admonuisset, ego tamen, quia propinquior eram praesentiae ipsius quam regressionis, malui potius cursum itineris non intercludere. Veni ad praesentiam principis; inveni praesentem diaconem tuum; per eum eloquia tua suscipiens amplexus sum et legi, et de salute tua Deo gratias egi 5 desiderio omni desiderans, quamvis debilis atque fessus, fiduciam tamen habere per Christum in hac vita visendi te, quia 'spes non confundit per caritatem, quae diffusa est in cordibus nostris.' Codicem Etymologiarum cum aliis codicibus de itinere transmisi, et, licet inemendatum prae validitudine, tamen tibi modo ad emen- 10 dandum studueram offerre, si ad destinatum concilii locum pervenissem. De constituendo autem episcopo Terraconensi non eam, quam petistis, sensi sententiam regis. Sed tamen et ipse adhuc ubi certius convertat animum, illi manet incertum. Peto autem ut pro meis peccatis apud Dominum existere intercessor digneris, ut im- 15 petratu tuo deleantur delicta mea et remittantur facinora. Item manu sua. Ora pro nobis, beatissime domne et frater.

VI

Domino et filio Sisebuto Isidorus.

En tibi, sicut pollicitus sum, misi opus de origine quarundam 20 rerum ex veteris lectionis recordatione collectum atque ita in quibusdam locis adnotatum, sicut extat conscriptum stilo maiorum.

1 in it.] in om. U 3 excludere K 4 diaconem presentem TU
5 sum] suum B¹ deo de salute tua B 6. desideri omni K quam-
vis] quam K 7 videndi B¹C 11 statueram C 12 autem
om. K 13 petistis ABCK: petitis TU 16-17 Item ... frater om. C¹K
17 domine et frater B: domine et egregie frater U: domine frater T:
domne frater H 18 *Epistolam om. C* 19 Domino et filio sisebuto
isidorus A: Domino meo et dei servo braulioni episcopo isidorus ITU.
Tit. om. BK; sed in B praecedunt haec, Incipiunt libri isidori iunioris spa-
lensis episcopi ad braulionem episcopum missi; in K haec, Incipiunt
libri isidori epalensis episcopi ad braulium caesaraugustanum episcopum
velud (pro vel ad) sesebutum suum scilicet dominum et filium scribitis.
In A epistola bis occurrit, primum post hanc praefationem, Incipiunt libri
isidori spalensis episcopi ad braulionem caesaraugustanum episcopum
scripti, deinde post titulum iam memoratum. In H sequuntur epistolam
haec, Incipit liber isidori iunioris spalensis episcopi ad braulionem caesar-
agustanum episcopum vel ad sesebutum regem 20 tibi] vobis K
quarundarum r. T 22 constructum B

⟨INDEX LIBRORVM⟩

[Vt valeas quae requiris cito in hoc corpore invenire, haec tibi, lector, pagina monstrat de quibus rebus in libris singulis conditor huius codicis disputavit, id est in libro :

- I. De Grammatica et Partibus eius.
- II. De Rhetorica et Dialectica.
- III. De Mathematica, cuius partes sunt Arithmetica, Musica, Geometrica et Astronomia.
- IV. De Medicina.
- V. De Legibus vel Instrumentis Iudicum ac de Temporibus.
- VI. De Ordine Scripturarum, de Cyclis et Canonibus, de Festivitatibus et Officiis.
- VII. De Deo et Angelis, de Nominibus Praesagis, de Nominibus Sanctorum Patrum, de Martyribus, Clericis, Monachis, et ceteris Nominibus.
- VIII. De Ecclesia et Synagoga, de Religione et Fide, de Haeresibus, de Philosophis, Poetis, Sibyllis, Magis, Paganis ac Dis Gentium.
- IX. De Linguis Gentium, de Regum, Militum Civiumque Vocabulis vel Affinitatibus.
- X. [De] Qua⟨e⟩dam Nomina per Alphabetum Distincta.
- XI. De Homine et Partibus eius, de Aetatibus Hominum, de Portentis et Transformatis.
- XII. De Quadrupedibus, Reptilibus, Piscibus ac Volat⟨il⟩ibus.
- XIII. De Elementis, id est de Caelo et Aere, de Aquis, de Mare, [de] Fluminibus ac Diluviis.
- XIV. De Terra et Paradiso et [de] Provinciis totius Orbis, de Insulis, Montibus ceterisque Locorum Vocabulis ac de Inferioribus Terrae.
- XV. De Civitatibus, de Aedificiis Vrbanis et Rusticis, de Agris, de Finibus et Mensuris Agrorum, de Itineribus.
- XVI. De Glebis ex Terra vel Aquis, de omni genere Gemmarum et Lapidum pretiosorum et vilium, de Ebore quoque inter Marmora notato, de Vitro, de Metallis omnibus, de Ponderibus et Mensuris.

Indicent om. K (B n. l., C n. l.) id est in libro primo pars prima 1 T (qui tantummodo 'partis primae,' i. e. libb. I-X, indicem hic exhibet). Partem alteram ex Mon. Reg. hausit

ISIDORI

- XVII. De Culturis Agrorum, de Frugibus universi generis, de Vitibus et Arboribus omnis generis, de Herbis et Holeribus universis.
- XVIII. De Bellis et Triumphis ac Instrumentis Bellicis, de Foro, de Spectaculis, Alea et Pila.
- XIX. De Navibus, Funibus et Retibus, de Fabris Ferrariis et Fabricis Parietum et cunctis Instrumentis Aedificiorum, de Lanificiis quoque, Ornamentis et Vestibus universis.
- XX. De Mensis et Escis et Potibus et Vascularibus eorum, de Vasis Vinariis, Aquariis et Oleariis, Cocorum, Pistorum, et Luminariorum, de Lectis, Sellis et Vehiculis, Rusticis et Hortorum, sive de Instrumentis Equorum.]

〈CAPITVLA LIBRORVM〉

I

i. De disciplina et arte. ii. De septem liberalibus disciplinis. iii. De grammatica. iv. De partibus orationis. v. De voce et litteris. vi. De syllabis. vii. De pedibus. viii. De accentibus. ix. De posituris. x. De notis sententiarum. [De notis vulgaribus et aliarum rerum.]	xi. De orthographia. xii. De analogia. xiii. De etymologia. xiv. De glossis. xv. De differentiis. xvi. De barbarismo. xvii. De soloecismo. xviii. De ceteris vitiis. xix. De metaplasms. xx. De schematibus. xxi. De tropis. xxii. De prosa. xxiii. De metris. xxiv. De fabula. xxv. De historia.

Haec capitula librorum quae huc congeSSI apparent in codd. in initio sui quodque libri vel partis libri

De gramm. I ii. disciplinis BCT: artibus K iii-iv. iii.
De part. orat. iv. De vo. et litt. K x. De not. vulg. et al.
rer. hab. BC: om. KT xiii. om. K¹ xxv. xxvi. De vocabulo
historiae. xxvii. De primis auctoribus historiarum. xxviii. De utilitate
historiae. xxix. De generibus historiae C

CAPITVLA LIBRORVM

II A

- i. De rhetorica eiusque nomine.
- ii. De inventoribus rhetoricae artis.
- iii. De nomine oratoris et partibus rhetoricae.
- iv. De tribus generibus causarum.
- v. De gemino statu causarum.
- vi. De tripertita controversia.
- vii. De quattuor partibus orationis.
- viii. De quinque modis causarum.
- ix. De syllogismis rhetoricis.
- x. De lege.
- xi. De sententia.
- xii. De catasceua et anasceua.
- xiii. De prosopopoeia.
- xiv. De ethopoeia.
- xv. De generibus quaestionum.
- xvi. De elocutione.
- xvii. De trimodo genere dicendi.
- xviii. De colo et commate et periodis.
- xix. De vitiis litterarum et verborum et sententiarum cavendis.
- xx. De iuncturis verborum.

- xxi. De figuris verborum et sententiarum.

II B

- i. De dialectica.
- ii. De differentia dialecticae et rhetoricae artis.
- iii. De definitione philosophiae.
- iv. De isagogis Porphyrii.
- v. De categoriis Aristotelis.
- vi. De perihermeniiis Aristotelis.
- vii. De formulis syllogismorum.
- viii. De divisionibus definitionum.
- ix. De topicis.
- x. De oppositis.

III A

- i. De vocabulo arithmeticae disciplinae.
- ii. De auctoribus eius.
- iii. Quid sit numerus.
- iv. Vnde numeri dicti.
- v. Quid praestent numeri.
- vi. De prima divisione parium et imparium.
- vii. De secunda divisione totius numeri.
- viii. De tertia divisione totius numeri.

II A i. et eius *K* ii. artis *om.* *K* iii. oratoris *om.* *K* ix. De solocismis (*om.* rhet.) *K* xviii. cola et commata (coma-) *BCT*: cola comma *K* xix. cavendis *om.* *K* II B vi. De per. Arist. vii. Prevario (*i. e.* Praefatio) periermeniarum *T* vii. viii. De syllogismis dialecticis ix. De modis syllogismorum *T*: xxviii. De formis sill. xxix. De modis sill. ipotheticorum *C* viii. x. De divisione syllogismorum *T*

ISIDORI

ix. De differentia arithmeticae et geometricae et musicae artis.

x. Quot numeri infiniti existunt.

III B

i. De inventoribus geometriae et vocabulo eius.

ii. De quadripartita divisione geometriae.

iii. De figuris geometriae.

III C

i. De nomine musicae.

ii. De inventoribus eius.

iii. Quid possit musica.

iv. De tribus partibus musicae.

v. De triforme musicae divisione.

vi. De prima divisione musicae quae harmonia dicitur.

vii. De secunda divisione quae organica vocatur.

viii. De tertia quae rhythmica nuncupatur.

ix. De numeris musicis.

III D

i. De astronomiae nomine.

ii. De inventoribus astronomiae.

iii. De institutoribus astronomiae.

iv. De differentia astronomiae et astrologiae.

v. De astronomiae ratione.

vi. De mundo et nomine eius.

vii. De forma mundi.

viii. De caelo eiusque nomine.

ix. De caelestis sphaerae situ.

x. De septem planetis caeli.

xi. De eiusdem sphaerae motu.

xii. De eiusdem sphaerae cursu.

xiii. De celeritate caeli.

xiv. De axe caeli.

xv. De caelestibus polis.

xvi. De cardinibus caeli.

xvii. De convexis caeli, id est artubus.

xviii. De [duabus] ianuis caeli.

xix. De gemina facie caeli.

xx. De quattuor partibus caeli.

xxi. De hemisphaeriis.

xxii. De quinque circulis caeli.

xxiii. De zodiaco circulo.

xxiv. De candido circulo.

xxv. De magnitudine solis.

xxvi. De magnitudine lunae.

xxvii. De natura solis.

xxviii. De cursu solis.

xxix. De effectu solis.

xxx. De itinere solis; [id est locis] in quibus currit.

III B *om. BK* iii. geom. *om. C* III C iv. trib. part.] part. huius *T*
 vii. voc.] nuncupatur *C* viii. rhythm.] arithmetica *T* III D i. De
 astronomia *C* iii. institutoribus *T*¹: scriptoribus *BC* x. *om. CK*
 xvii. conexionibus *T*¹ (conve- *T*²) id est art. (*pro arc-?*) *om. K* xviii. duo-
 bus (*sic*) *hab. BK*: *om. CT* xix. cae. fac. *CT* xxii. ciceli *K* (*pro*
 cycli?) xxix. De defectu so. *K* xxx. id est locis *hab. CT*: *om. BK*

CAPITVLA LIBRORVM

- xxxi. De lumine lunae.
- xxxii. De formis lunae.
- xxxiii. De interlunio lunae.
- xxxiv. De cursu lunae.
- xxxv. De vicinitate lunae ad terras.
- xxxvi. De eclipsi solis.
- xxxvii. De eclipsi lunae.
- xxxviii. De differentia stellarum, siderumatqueastrorum.
- xxxix. De lumine stellarum.
- xl. De stellarum situ.
- xli. De stellarum cursu.
- xl. De stellarum cursu.
- xlii. De vario cursu stellarum.
- xl. De stellarum intervallis.
- xliv. De circulari numero stellarum [et quod quaedam sidera solis radiis praepedita anomala fiunt, aut retrograda aut stationaria].
- xl. De stellis planetis.
- xlvi. De praecedentia et antegradatione stellarum.
- xl. De remotione et retrogradatione stellarum.
- xl. De statu stellarum.
- xl. De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt, id est sol, luna, stellae, sidera, signa, Arctos, Arcto-

phylax, Arcturus, Orion, Hyades, Pleiades, Canicula, cometae, Lucifer, Vesperus et reliqua.

IV

- i. De medicina.
- ii. De nomine eius.
- iii. De inventoribus eius.
- iv. De tribus haeresibus medicorum.
- v. De quattuor umoribus corporis.
- vi. De acutis morbis.
- vii. De chronicis morbis.
- viii. De morbis qui in superficie cutis videntur.
- ix. De remediis et medicamentis.
- x. De libris medicinalibus.
- xi. De instrumentis medicorum.
- xii. De odoribus et unguentis.
- xiii. De initio medicinae.

V A

- i. De auctoribus legum.
- ii. De legibus divinis et humanis.
- iii. Quid differunt inter se ius, leges et mores.
- iv. Quid sit ius naturale.

xxxviii. sid. . . astr. om. T siderumque B xliiii. intervallo T
 xliv. et quod . . . stat. hab. CT : om. BK rad. . . fiunt om. C xlv. precedentis T stell.] et retro K xlvii. stell. quibus ex causis
 nomen acceperunt T xlix. id est . . . reliqua om. K Arctos om. T
 cometes CT Lucifer om. T IV iii. eius om. B v. corporibus
 K : om. B : corporum C viii. De alocipia B ix. et med. om. B
 xi. med. om. B xii. et ung. om. B xiii. De medicina K V A iii.
 Quod K

ISIDORI

- v. Quid sit ius civile.
- vi. Quid sit ius gentium.
- vii. Quid sit ius militare.
- viii. Quid sit ius publicum.
- ix. Quid sit ius Quiritum.
- x. Quid [sit] lex.
- xi. Quid scita plebium.
- xii. Quid senatus consultum.
- xiii. Quid constitutio et edictum.
- xiv. Quid responsa prudentium.
- xv. De legibus consularibus et tribuniciis.
- xvi. De lege satura.
- xvii. De legibus Rhodiis.
- xviii. De privilegiis.
- xix. Quid possit lex.
- xx. Quare facta est lex.
- xxi. Qualis debeat fieri lex.
- xxii. De causis.
- xxiii. De testibus.
- xxiv. De instrumentis legalibus.
- xxv. De rebus.
- xxvi. De criminibus in lege constitutis.
- xxvii. De poenis in legibus constitutis.

V B

- i. De chronicae vocabulo.
- ii. De momentis et horis.

- iii. De diebus.
- iv. De nocte.
- v. De hebdomada.
- vi. De mensibus.
- vii. De solstitiis et aequinoctiis.
- viii. De temporibus anni.
- ix. De annis.
- x. De Olympiadibus et lustris et iubilis.
- xi. De saeculis et aetatibus.
- xii. De discriptione temporum.

VI

- i. De Novo et Veteri Testamento.
- ii. De scriptoribus et vocabulis sanctorum librorum.
- iii. De bibliothecis.
- iv. De interpretibus.
- v. Qui primum Romam libros advexerint.
- vi. Qui apud nos bibliothecas instituerint.
- vii. Qui multa scripserunt.
- viii. De generibus opusculorum.
- ix. De ceris, cartis et pergamenis.

vi. *ante v. K* vii. *militiae K* x. *sit hab. BK: om. CT* xii. Quid sit sen. *K* xvii. *rodus (-iis) BCT: rudibus K* xxi. *debet T* xxiv. *strumentibus K* xxvii. *De penibus in le. constitutis T* V B viii. *anni om. T* xi. *De seculi etatibus T* xii. *discretionē B* VI ii. *sacrorum K* iv-viii. *om. T* v. *adduxerunt K* vi. *instituerunt C: invenerunt instituerunt K* ix. *ceris om. CT* ix. *De caeris.* x. *De cartis.* xi. *De pergamenis B: ix. De car. et per.* x. *De ceris.* xi. *De cartis.* xiii. *De pergamenis C*

CAPITVLA LIBRORVM

- x. De libris conficiendis et illorum vocabulis.
- xi. De canonibus evangeliorum.
- xii. De canonibus conciliorum.
- xiii. De cyclo paschali.
- xiv. De reliquis festivitibus.
- xv. De officiis.

VII

- i. De Deo.
- ii. De Filio Dei.
- iii. De Spiritu Sancto.
- iv. De eadem Trinitate.
- v. De angelis.
- vi. De hominibus qui quodam praesagio nomina acceperunt.
- vii. De patriarchis.
- viii. De prophetis.
- ix. De apostolis.
- x. De reliquis in Evangelio nominibus.
- xi. De martyribus.
- xii. De clericis.
- xiii. De monachis.
- xiv. De ceteris fidelium nominibus.

VIII A

- i. De ecclesia et synagoga.
- ii. De religione et fide.
- iii. De haeresi et schisma.
- iv. De haeresibus Iudaeorum.

- v. De haeresibus Christianorum.

VIII B

- i. De philosophis gentium.
- ii. De poetis.
- iii. De Sibyllis.
- iv. De magis.
- v. De paganis.
- vi. De dis gentium.

IX

- i. De linguis gentium.
- ii. De gentium vocabulis.
- iii. De regnis militiaeque vocabulis.
- iv. De civibus.
- v. De adfinitatibus et gradibus.
- vi. De agnatis et cognatis.
- vii. De coniugiis.
- viii. De reliquis nominibus. <X>

XI

- i. De homine et partibus eius.
- ii. De aetatibus hominis.
- iii. De portentis.
- iv. De transformatis.

<XII>

- v. De pecoribus et iumentis.
- vi. De bestiis.
- vii. De minutis animantibus.
- viii. De serpentibus.
- ix. De vermibus.

x. om. T: xii. De lib. conf. xiii. De librorum voc. xiv. De librariis et eorum instrumentis BC VII vi. nomen K xiii. om. K IX i. vii. De ling. gent. viii. Cuius modi lingua Deus in principio sit locutus vel in futuro K viii. om. BC. Et est revera lib. X XI (XII) vii. animalibus K

ISIDORI

- x. De piscibus.
- xi. De avibus.
- xii. De minutis volatilibus.

XIII

- i. De mundo.
- ii. De atomis.
- iii. De elementis.
- iv. De caelo.
- v. De aere et nube.
- vi. De tonitruo.
- vii. De fulminibus.
- viii. De arcu et nubium effectibus.
- ix. De ventis.
- x. De aquarum diversitate et mari.
- xi. De fluminibus.
- xii. De diluviis.

XIV

- i. De terra.
- ii. De orbe.
- iii. De Asia et partibus eius.
- iv. De Europa et partibus eius.
- v. De Libya et eius partibus.
- vi. De insulis et promontoriis.
- [vii. De promontoriis.]
- viii. De montibus ceterisque locorum vocabulis.
- ix. De inferioribus terrae.

XV

- i. De civitatibus.
- ii. De aedificiis publicis.
- iii. De habitaculis.
- iv. De aedificiis sacris.
- v. De repositoriis.
- vi. De operariis.
- vii. De aditibus.
- viii. De partibus aedificiorum.
- ix. De munitionibus.
- x. De tentoriis.
- xi. De sepulchris.
- xii. De aedificiis rusticis.
- xiii. De agris.
- xiv. De finibus agrorum.
- xv. De mensuris agrorum.
- xvi. De itineribus.

XVI

- i. De pulveribus et glebis terrae.
- ii. De glebis ex aquis.
- iii. De lapidibus vulgaribus.
- iv. De lapidibus insignioribus.
- v. De marmoribus.
- vi. De gemmis.
- vii. De viridioribus gemmis.
- viii. De rubris gemmis.
- ix. De purpureis.
- x. De candidis.
- xi. De nigris.

XIII iii-iv. *om. K* iv. De caelo capitula .iiii. *B, Ea sic apparent in T, De caelo, De partibus caeli, De circulis caeli, De aere* v. *om. T (sed cf. iv)* viii. De arcu. De pluviis *T* x-xii. Liber XIII. i. De aquis. 2 De diversitate aquarum. 3 De maris nomina. 4 De oceano. 5 De mediterraneo mare. 6 De sinibus maris. 7 De aestibus et fretis. 8 De lacis et stagnis. 9 De abisso et reliquis aquarum nominibus. 10 De flum. 11 De di. *T* x. et mari *om. B* XIV vii. *hab. BK: om. CT* viii. locorum] terrae *BK (cf. ad ix)* ix. terrae *om. BK* XVI iii. vulgariis *T* vii. viridibus *T* ix. De purp. gemmis *K* x. De cand. gemmis *K* xi. De nig. gemmis *K*

CAPITVLA LIBRORVM

- xii. De variis.
- xiii. De crystallinis.
- xiv. De aureis.
- xv. De vitro.
- xvi. De metallis.
- xvii. De auro.
- xviii. De argento.
- xix. De aere.
- xx. De ferro.
- xxi. De plumbo.
- xxii. De stanno.
- xxiii. De electro.
- xxiv. De ponderibus.
- xxv. De mensuris.
- xxvi. De signis ponderum.

XVII

- i. De auctoribus rerum rusticarum.
- ii. De cultura agrorum.
- iii. De frumentis.
- iv. De leguminibus.
- v. De vitibus.
- vi. De arboribus.
- vii. De propriis nominibus arborum.
- viii. De arboribus aromaticis.
- ix. De herbis aromaticis sive communibus.
- x. De oleribus.
- xi. De odoratis oleribus.

XVIII

- i. De bellis.
- ii. De instrumentis bellicis, capitula XII:

- 1. de signis.
- 2. de bucinis.
- 3. de armis.
- 4. de gladiis.
- 5. de hastis.
- 6. de sagittis.
- 7. de pharetris.
- 8. de fundis.
- 9. de ariete.
- 10. de clypeis.
- 11. de loriceis.
- 12. de galeis.
- iii. De foro.
- iv. De spectaculis, capitula X:
 - 1. de ludo gymnico.
 - 2. de generibus gymnico-
rum.
 - 3. de saltu.
 - 4. de cursu.
 - 5. de iactu.
 - 6. de virtute.
 - 7. de luctatione.
 - 8. de palaestra.
 - 9. de agone.
 - 10. de generibus agonum.
- v. De ludo circensi, capitula XV:
 - 1. de ludis circensibus.
 - 2. de circo.
 - 3. de ornamentis circi.
 - 4. de metris.
 - 5. de obelisco.
 - 6. de carceribus.
 - 7. de aurigis.
 - 8. de quadrigis.

xii. De var. gemmis *K* xxi-xxv. *om. K* xxii. stagno *codd.*
 XVII *non contuli BC* i. rusticanorum *K* ii. culturis *T* XVIII i.
 De bellis et triumphis *K*: i. De bellis. ii. De triumphis *T* ii. cap.] era *T*
 (et ita in seqq.) iii. *om. K* v. 3 ornamento *BK* 5 obolis *K*
 7 auriis *B*

ISIDORI

9. de cursu.
10. de equis, quibus currunt.
11. de septem spatiis.
12. de equitibus.
13. de desultoribus.
14. de peditibus.
15. de coloribus equorum.
- vi. De ludo scenico, capitula X :
 1. de theatro.
 2. de scena.
 3. de orchestra.
 4. de tragoedis.
 5. de comoedis.
 6. de thymelicis.
 7. de histrionibus.
 8. de mimis.
 9. de saltatoribus.
 10. quid quo patrono agatur.
- vii. De ludo gladiatorio, capitula VIII :
 1. de amphitheatro.
 2. de ludo equestri.
 3. de retiariis.
 4. de secutoribus.
 5. de laqueatoribus.
 6. de velitibus.
 7. de ferali certamine.
 8. de horum execratione ludorum.
- viii. De alea, capitula IX :
 1. de tabula.

2. de pyrgis.
3. de calculis.
4. de tesseris.
5. de figuris aleae.
6. de vocabulis tesserarum.
7. de iactu tesserarum.
8. de calculorum motu.
9. de interdictione aleae.
- ix. De pila.

XIX

- i. De navibus, (capitula V) :
 1. de navibus.
 2. de partibus navium et armamentis.
 3. de velis.
 4. de funibus.
 5. de retibus.
- ii. De instrumentis fabrorum.
- iii. De fabricis parietum, capitula IX :
 1. de dispositione.
 2. de constructione.
 3. de venustate.
 4. de laqueariis.
 5. de crustis.
 6. de lithostrotis.
 7. de plastis.
 8. de pictura.
 9. de coloribus.
- iv. De instrumentis aedificiorum.
- v. De lignariis.

v. 10 Quiquis accurrunt T 13 sultoribus K vi. 10 patruo vocatur C
 vii. Capitula. Deest C 5 laqueatoris T 6 velitis T 8 exercitatione T
 viii. galea C Capitula. Deest C XIX i. De nav.
 ii. De part. nav. et armam., capitula IV, 1 de velis, etc. BK: deest C
 ii. De fabrorum fornace BK iii. 8 picturis T iv-v. om. K: De instr.
 aed. et lig., capitula II B

CAPITVLA LIBRORVM

vi. De lanificiis (capitula X):

1. de inventione lanificii.
2. de veste sacerdotali in lege.
3. de nominibus vestium ceterarum.
4. de vestibus quarundam gentium.
5. de palliis virorum.
6. de palliis feminarum.
7. de stratu et reliquis quae in usu habentur.
8. de lanis.
9. de coloribus vestium.
10. de instrumentis vestium.

vii. De ornamentis.

viii. De anulis.

ix. De cingulis.

x. De calciamentis.

XX

i. De mensis et escis.

ii. De potu.

iii. De vasis escariis.

iv. De vasis potatoriiis.

v. De vasis vinariis et aquariis.

vi. De vasis oleariis.

vii. De vasis coquinariis et pistoriis.

viii. De vasis repositoriis.

ix. De vasis luminariorum.

x. De lectis et sellis.

xi. De vehiculis.

xii. De reliquis quae in usu habentur.

xiii. De instrumentis rusticis.

xiv. De instrumentis horticorum.

xv. De instrumentis equorum.

vi. 2 in lege *om.* *T* 7 in usu] usui *T* 8 post 9 *BK*¹ vii-x. *intra capitulum* vi (*sub numeris* 11-14) *includunt CKT* XX iv. potariis *C*
v. et aq. *om.* *K*: et aquae *C* vii. et pist. *om.* *K* ix. luminarium
K: luminum *C*

ETYMOLOGIAE I-X

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM

LIBER I DE GRAMMATICA

DE DISCIPLINA ET ARTE. Disciplina a discendo nomen 1
 accepit : unde et scientia dici potest. Nam scire dictum a
 discere, quia nemo nostrum scit, nisi qui discit. Aliter dicta
 disciplina, quia discitur plena. Ars vero dicta est, quod artis 2
 5 praeceptis regulisque consistat. Alii dicunt a Graecis hoc tra-
 ctum esse vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est a virtute, quam
 scientiam vocaverunt. Inter artem et disciplinam Plato et 3
 Aristoteles hanc differentiam esse voluerunt, dicentes artem
 esse in his quae se et aliter habere possunt ; disciplina vero est,
 10 quae de his agit quae aliter evenire non possunt. Nam quando
 veris disputationibus aliquid disseritur, disciplina erit : quando
 aliquid verisimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

DE SEPTEM LIBERALIBVS DISCIPLINIS. Disciplinae libera- 11
 lium artium septem sunt. Prima grammatica, id est loquendi
 15 peritia. Secunda rhetorica, quae propter nitorem et copiam
 eloquentiae suae maxime in civilibus quaestionibus necessaria
 existimatur. Tertia dialectica cognomento logica, quae dispu-
 tationibus subtilissimis vera secernit a falsis. Quarta arithme- 2
 tica, quae continet numerorum causas et divisiones. Quinta
 20 musica, quae in carminibus cantibusque consistit. Sexta geo- 3

2 unde] ut K dictum est a K 5 constat T 8 hanc esse
 differentiam T 9 disciplina vero est C : disciplina vero esse B : dis-
 ciplinam vero esse (eras.) K' : disciplinam vero est T 11 aliquid veris
 disputationibus B crit] est T 12 nomina T 20 carminibus et
 cantibus K

metrica, quae mensuras terrae dimensionesque conplectitur. Septima astronomia, quae continet legem astrorum.

- III DE LITTERIS COMMVNIBVS. Primordia grammaticae artis litterae communes existunt, quas librarii et calculatores sequuntur. Quarum disciplina velut quaedam grammaticae artis infantia est; unde et eam Varro litterationem vocat. Litterae autem sunt indices rerum, signa verborum, quibus tanta vis est, ut nobis dicta absentium sine voce loquantur. [Verba enim per
2 oculos non per aures introducunt.] Vsus litterarum repertus propter memoriam rerum. Nam ne oblivione fugiant, litteris
alligantur. In tanta enim rerum varietate nec disci audiendo
3 poterant omnia, nec memoria contineri. Litterae autem dictae quasi legiterae, quod iter legentibus praestent, vel quod in
4 legendo iterentur. Litterae Latinae et Graecae ab Hebraeis videntur exortae. Apud illos enim prius dictum est aleph,
15 deinde ex simili enuntiatione apud Graecos tractum est alpha, inde apud Latinos A. Translator enim ex simili sono alterius linguae litteram condidit, ut nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum et litterarum esse matrem. Sed Hebraei
viginti duo elementa litterarum secundum Veteris Testamenti
20 libros utuntur; Graeci vero viginti quattuor. Latini enim inter utramque linguam progredientes viginti tria elementa habent.
5 Hebraeorum litteras a Lege coepisse per Moysen: Syrorum autem et Chaldaeorum per Abraham. Vnde et cum Hebraeis et numero et sono concordant, solis characteribus discrepant.
25 Aegyptiorum litteras Isis regina, Inachis filia, de Graecia veniens in Aegyptum, repperit et Aegyptiis tradidit. Apud Aegyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes, alias vulgus; sacerdo-

1 terrae om. TA'C 4 liberalii T: librarii C¹ 8 Verba... introducunt hab. TUWX: om. ABCGK Sang. extr. 9 introducunt TW: introducuntur X: introeunt U 10 rerum est T (non W) 11 dici CTW audiendum K 12 retineri K 13 praestent] prevent U ut vid. (non W) 15 prius] primum suprascr. A²: primus primum Sang. extr. 16 ante enuntiatione 5-6 litt. eras, K 18 possemus B 19 et] ac C 20 duobus elementis T: duobus numeris U 21 enim] autem C Sang. extr. 27 et om. T

ETYMOLOGIARVM LIB. I. ii, iii

tales *ἱερὰς, πανδήμους* vulgares. Graecarum litterarum usum primi Phoenices invenerunt; unde et Lucanus (3, 220):

Phoenices primi, famae si creditur, ausi
mansuram rudibus vocem signare figuris.

- 5 Hinc est quod et Phoeniceo colore librorum capita scribun- 6
tur, quia ab ipsis litterae initium habuerunt. Cadmus Age-
noris filius Graecas litteras a Phoenice in Graeciam decem et
septem primus attulit; A.B.Γ.Δ.E.Z.I.K.A.M.N.O.Π.P.C.T.Φ.
His Palamedes Troiano bello tres adiecit H. X. Ω. Post
10 quem Simonides Melicus tres alias adiecit Ψ. Ξ. Θ. Y litteram 7
Pythagoras Samius ad exemplum vitae humanae primus for-
mavit; cuius virgula subterior primam aetatem significat, in-
certam quippe et quae adhuc se nec vitiis nec virtutibus dedit.
Bivium autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cuius
15 dextra pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra
facilior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic
Persius ait (3, 56):

Et tibi qua Samios deduxit littera ramos,
surgentem dextro monstravit limite callem.

- 20 Quinque autem esse apud Graecos mysticas litteras. Prima Y, 8
quae humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda
Θ, quae mortem [significat]. Nam iudices eandem litteram Θ
adponebant ad eorum nomina, quos supplicio afficiebant. Et
dicitur Theta ἀπὸ τοῦ θανάτου, id est a morte. Vnde et habet
25 per medium telum, id est mortis signum. De qua quidam:

O multum ante alias infelix littera theta.

Tertia T figuram demonstrans Dominicae crucis, unde et 9
Hebraice signum interpretatur. De qua dictum est in Eze-

1 *πανδήμους*] -ος αβγ 2 invenerunt... Phoenices *om.* C¹ 3 primi
famae A: magni fama K: primi magni BCTUIV (ex magni (*suprascr.*
primi) in *archetypo*?) sic cr. U (non W) aut si T (non UIV) 5 in-
scribuntur C: ** scribuntur K: scribantur T Sang. *extr.* 7 a CK: e T:
et B¹ 9 His... Ω. *om.* B¹ H. X. Ω... adiecit *om.* T¹ Post quem
autem sim. B 10 Melicus *Arev.*: miles BCTUW: *om.* A: in K 6 *lit.*
crasae adiecit AK¹ ut *vid.*: addidit (-ded-) BCUIV ψξθCT: ξψθB:
ξθψK 13 se adhuc B 20 aput gregos K 22 mortem significat
TU: mortem ABCK 25 mortis] morsus C¹

- chielo angelo (9, 4): 'Transi per medium Ierusalem, et signa thau in frontes virorum gementium et dolentium.' Reliquas vero duas summam et ultimam sibi vindicat Christus. Ipse enim principium, ipse finis, dicens 'Ego sum A et Ω.' Concurrentibus enim in se invicem A ad Ω usque devolvitur, et 5 rursus Ω ad A replicatur, ut ostenderet in se Dominus et initii
- 10 decursum ad finem et finis decursum ad initium. Omnes autem litterae apud Graecos et verba componunt et numeros faciunt. Nam Alpha littera apud eos vocatur in numeris unum. Vbi autem scribunt Beta, vocatur duo; ubi scribunt Gamma, vocatur in numeris ipsorum tres; ubi scribunt Delta, vocatur in 10 numeris ipsorum quattuor; et sic omnes litterae apud eos numeros habent. Latini autem numeros ad litteras non computant, sed sola verba componunt, excepto I et X littera, quae et figura crucem significat et in numero decem demonstrat. 15
- IV DE LITTERIS LATINIS. Latinas litteras Carmentis nymppha prima Italidis tradidit. Carmentis autem dicta, quia carminibus futura canebat. Ceterum proprie vocata [est] Nicostrate.
- 2 Litterae autem aut communes sunt aut liberales. Communes dictae, quia multi eas in commune utuntur, ut scribere et legere. 20 Liberales, quia eas tantum illi noverunt, qui libros conscribunt
- 3 recteque loquendi dictandique rationem noverunt. Litterarum duplex modus est: dividuntur enim principaliter in duas partes, in vocales et consonantes. Vocales sunt quae directo hiatu faucium sine ulla conlisione varie emittuntur. Et dictae vocales, 25 quod per se vocem inpleant, et per se syllabam faciant nulla

1 angelo] per angelum C 2 frontibus KL : fontes C¹ virorum
om. KL 10 duo gamma vocant KL 11 tres] tria TUW in
numeris ipsorum om. K¹ 13 ad litteras] a literis K¹ 14 Pro ex-
cepto (-is)... demonstrat haec sunt in TUW, excepto aliquae quae numeros
figura demonstrant, ut C pro centum, D pro quingentis (-tos T), I pro
uno, L pro quinquaginta, T pro mille, V pro quinque, et X (littera add.
UW) quae in figura crucem significat et in numero decem demonstrat
exceptis AK Mon. : -tas B¹ : exapto C¹ (non Rem.) litteris AK :
-ras B (non Rem. Mon.) quae et figuram A¹K : quae et in figura BC
Rem. P : quae in figura γ (vid. supra) Mon.¹ 18 est hab. TU : om.
ABCKLW Sang. extr. nicostrata W 19 autem om. T aut om. C¹
20 quia] quod K¹ ut vid. L et om. K¹ 21 direpto C¹ 25 mittuntur T

adhaerente consonante. Consonantes sunt, quae diverso motu
 linguae vel inpressione labrorum efficiuntur. Et vocatae conso-
 nantes quia per se non sonant, sed iunctis vocalibus consonant.
 Haec in duabus partibus dividuntur: in semivocalibus et in 4
 5 mutis. Semivocales dictas eo, quod quiddam semis de vocali-
 bus habeant. Ab E quippe vocali incipiunt, et desinunt in
 naturalem sonum [ut F, L, M et ceterae]. Mutae autem dictae,
 quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquam erumpunt. Si
 enim eis extremum vocalis detraxeris sonum, inclusum litterae
 10 murmur sonabit [ut B, G, D et ceterae]. Vocales autem et
 semivocales et mutas a veteribus sonas et semisonas et insonas
 dictas. Inter vocales autem I et U apud Grammaticos varias 5
 habent significationes. Nam modo vocales sunt, modo semi- 6
 vocales, modo mediae sunt. Vocales ideo sunt, quia solae
 15 positae syllabas faciunt et aliis consonantibus coniunguntur.
 Consonantes ideo habentur, quia interdum habent post se
 vocales in hisdem syllabis constitutas, ut 'Ianus,' 'vates,' et
 habentur pro consonantibus. Mediae [autem] idcirco dicuntur, 7
 quoniam naturaliter solae medium sonum habent, ut 'illius,'
 20 'unius.' Coniunctae aliis pinguius sonant, ut 'Ianus,' 'vanus.'
 Solae enim aliter sonant, aliter iunctae. I vero propterea inter-
 dum duplex dicitur, quia quotienscumque inter duas vocales
 invenitur, pro duabus consonantibus habetur, ut 'Troia.' Ge-
 minatur enim ibi sonus eius. V quoque littera proinde inter- 8
 25 dum nihil est, quia alicubi nec vocalis nec consonans est, ut
 quis. Vocalis enim non est, quia I sequitur; consonans non
 est, quia Q praecedit. Ideoque quando nec vocalis, nec conso-
 nans est, sine dubio nihil est. Eadem et digammon a Graecis
 vocatur, quando sibimet aliisque vocalibus iungitur: quae ideo

2 labrorum BT: labiorum K¹C 3 quia] quod B iunctae C 5
 dictas] dictae T quidam T¹ 7 ut f l m et ceterae hab. TU: om. ABCK
 8 quia ex quod B 9 detraxerit B 10 ut b g d et ceterae hab. TU:
 om. BCK 14 mediae (om. sunt) K¹L 17 iano KL et om. T
 18 autem om. K¹L¹T: hab. ABC 19 illius unus AT: ilus unus BC
 20 ut . . . sonant om. B¹ 21 enim om. K¹L¹ 24 ibi] sibi C 25 ut
 quis V. e. n. est om. K¹: V. e. n. est q. I om. L¹ 27 quando] quia K¹
 29 vocatur BCTU: appellatur KL

ISIDORI

- digammon dicitur, quia duplex est instar F litterae, quae duplicem Gammam habet, ad cuius similitudinem coniunctas vocales digammon appellari grammatici voluerunt, ut 'votum,' 'virgo.'
- 9 Inter semivocales autem quaedam liquidae dicuntur propterea, quia interdum in una syllaba postpositae aliis consonantibus 5 deficiunt et a metro excluduntur. Ex quibus duae apud Latinos liquescunt L et R, ut 'fragor,' 'flatus.' Reliquae M et N apud
- 10 Graecos liquescunt: ut 'Mnestheus.' Decem et septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. Vnde et legitimae nominantur illa ratione, scilicet vel quod ab E vocali incipiunt 10 et in mutum sonum desinunt, ut sunt consonantes, vel quod a suo sono incipiunt et in vocalem E desinunt, ut sunt mutae [et
- 11 sunt A.B.C.D.E.F.G.I.L.M.N.O.P.R.S.T. et U]. H autem littera pro sola aspiratione adiecta postea est. Vnde et a plerisque aspiratio putatur esse, non littera, quae proinde aspi- 15 rationis nota dicitur, quia vocem elevat. Aspiratio enim est sonus uberius elatus, cuius contraria est prosodia, sonus aequa-
- 12 liter flexus. K litteram Salvius ludimagister pri[m]us Latinis adiecit, ut in sono discrimen faceret duarum litterarum C et Q; quae ideo supervacua dicitur, quia exceptis 'Kalendis' super- 20
- 13 flua iudicatur: per C enim universa exprimimus. Q litteram nec Graeci resonant, nec Hebraei. Exceptis enim Latinis hanc nulla alia lingua habet. Haec prius non erat. Vnde et ipsa supervacua est vocata quia per C cuncta veteres scripserunt.
- 14 X littera usque ad Augusti tempus nondum apud Latinos erat, 25

1 est ad instar *K ex corr. L* 3 votum *ex* vocatum C 4 dicuntur] ducuntur (-ant-?) T 5 positae T 6 apud latinos liquidae semper r et l L: apud (*deinde ras.*) r et l K¹ 10 vel om. U quod] quia K¹L 11 ut sunt . . . desinunt om. U quod] quia K¹L 12 desinunt CK: desinant BT et sunt . . . et U hab. TU: om. BCK 13 autem om. K¹L 14 adiecta postea est BC Sang. extr.: adiecta posita est T fort. recte: posita est K¹L 15 adspiratio * esse putatur L: adsp. putatur (om. esse) K¹: putatur aspiratio esse B 16 dicitur adspirationis nota KL 17 cuius] cui AK¹L 18 Salvius] salustius recc. prius T: postea C 19 ut in (om. L¹) sono du. l. discrimen (discretionem L) fac. KL c et g T 20 quae om. C¹ supervacuae K¹ ut vid. T quia] quod K¹L 21 Nam et q nec K¹ ut vid. L nec greci nec ebrei resonant T 25 x litt. ad aug. temporis T¹

[et digne hoc tempore, quo Christi nomen innotuit, quod per
 eam, quae crucis signum figurat, scriptitatur,] sed pro ea C et
 S scribebant, unde et duplex vocatur, quia pro C et S ponitur,
 unde et ex eisdem litteris conpositum nomen habet. A Graecis 15
 5 [autem] duas litteras mutuavit Latinitas, Y et Z, propter nomina
 scilicet Graeca, et haec apud Romanos usque ad Augusti tempus
 non scribebantur, sed pro Z duas S ponebant, ut 'hilarissat';
 pro Y vero I scribebant. Vnicuique autem litterae tria acci- 16
 dunt: nomen, quomodo vocetur; figura, quo caractere signetur;
 10 potestas, quae vocalis, quae consonans habeatur. A quibusdam
 et ordo adicitur, id est quae praecedit, quae sequitur, ut A prior
 sit, subsequens B. A autem in omnibus gentibus ideo prior est
 litterarum, pro eo quod ipsa prior nascentibus vocem aperiat.
 Nomina autem litterarum gentes ex sono propriae linguae de- 17
 15 derunt notatis oris sonis atque discretis. Nam postquam eas
 animadverterunt, et nomina illis et figuras inposuerunt: figuras
 autem partim ex placito, partim ex sono litterarum formaverunt:
 ut puta I et O, quarum uni sicut exilis sonus, ita tenuis virgula,
 alterius pinguis sonus, sicut et plena figura. Potestatem autem
 20 natura dedit, voluntas ordinem et apicem. Inter figuras littera- 18
 rum et apicem veteres dixerunt, apicem dictum propter quod
 longe sit a pedibus, et in cacumine litterae adponatur. Est

I et digne... scriptitatur (scriptatur *U*) hab. γ (= *TUX*): om. $\alpha\beta$ 2
 sed] dudum autem *TUX* et om. *B* (non *Rem. Mon.*) 4 eisdem ex eis *KL*
 5 autem *T*: om. *BCK¹L* duo *TU* (non *W*) litteris duas *K* mut.
 Lat. om. *T¹* 7 hilarissat] vulgarissat ex *****arissat *KL* 8 i scribe-
 bant] scri. h (n *U*) et a *TU*: i ponebant *B* (non *Rem. Mon.*). Quae in γ
apparent, ea licet huc referre, iscribebant (i.e. i scribebant) *KA* (i.e. capi-
 tulum, sc. novum) autem om. *KL* accedunt *K¹C¹* 9 quomodo] quo
K¹L vocatur *L* 10 qua v. qua c. *A* habeatur. A quibusdam
 (cf. *infra ad 19*) 11 ad. litterarum id est *T* precedet *T* 12 subse-
 quens] sequens *TB* (non *A*) A littera in *K¹L* prior] prima *K¹ ut*
vid. L 13 prior] prius *K¹L* 16 animadvertunt ex adverterunt *KL*
 figura in p. *K* 17 autem om. *K¹L* 18 unius *L* virgula] figura
KL: figura (oblitter.) virgula *C* 19 sicut et] sic et *L*: sicut *TC¹* pot.
 au. n. d. v. o. α (= *A²BC*: pot. n. d. v. au. o. *A¹*): pot. n. v. au. o. d. β
 (= *KL*). Cum a consentit γ , sed turbae factae sunt (de quibus vide *Praefat-*
tionem) 20 figuram *W* 21 apices *A²* in ras. *BCKL*: apicem *TUW*
 distinxerunt *CB marg.* apicem om. *B¹* 22 adponitur *C*

enim linea iacens super litteram aequaliter ducta. [Figura autem, qua tota littera scribitur.]

- V DE GRAMMATICA. Grammatica est scientia recte loquendi, et origo et fundamentum liberalium litterarum. Haec in disciplinis post litteras communes inventa est, ut iam qui didicerant 5 litteras per eam recte loquendi rationem sciant. Grammatica autem a litteris nomen accepit. Γράμματα enim Graeci litteras 2 vocant. Ars vero dicta est, quod artis praeceptis regulisque consistat. Alii dicunt a Graecis hoc tractum esse vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est a virtute, quam scientiam vocaverunt. 10 3 Oratio dicta quasi oris ratio. Nam orare est loqui et dicere. Est autem oratio contextus verborum cum sensu. Contextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio 4 autem plena est sensu, voce et littera. Divisiones autem grammaticae artis a quibusdam triginta dinumerantur, id est, 15 partes orationis octo: vox articulata, littera, syllaba, pedes, accentus, positurae, notae, orthographia, analogia, etymologia, glossae, differentiae, barbarismi, soloecismi, vitia, metaplasmata, schemata, tropi, prosa, metra, fabulae, historiae.

- VI DE PARTIBVS ORATIONIS. Partes orationis primus Aristo- 20 teles duas tradidit, nomen et verbum; deinde Donatus octo definivit. Sed omnes ad illa duo principalia revertuntur, id est, ad nomen et verbum, quae significant personam et actum. 2 Reliquae adpendices sunt et ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur, ut 'orator 25 ille.' Adverbium de nomine nascitur, ut 'doctus, docte.' Participium de nomine et verbo, ut 'lego, legens.' Coniunctio vero et praepositio vel interiectio in complexu istarum cadunt. Ideo et nonnulli quinque partes definierunt, quia istae superfluae sunt. 30

1 Figura . . . scribitur hab. γ (= T U W X) (adscribitur U) 5 didicerunt K¹ T 7 enim om. K¹ 11 dicta om. K quasi] quod sit K¹ 14 voce sensu K¹ 15 triginta partes din. T: xxvii din. C 17 notae om. CK¹ etymologia om. T 18 metaplasmata scemata K 19 tropus C: tropus an tropis K¹ inc. hist. fab. KL 22 referuntur B¹ id est om. K¹ 29 Ideo et] et om. K (non L) partes orationis d. AB² definiunt U

DE NOMINE. Nomen dictum quasi notamen, quod nobis VII
 vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, co-
 gnitio rerum perit. Propria nomina dicta quia specialia sunt.
 Vnius enim tantum personam significant. Species propriorum
 5 nominum quattuor [sunt]: praenomen, nomen, cognomen,
 agnomen. Praenomen dictum eo, quod nomini praepositur, ut
 'Lucius,' 'Quintus.' Nomen vocatum, quia notat genus, ut 2
 'Cornelius.' Cornelli enim omnes in eo genere. Cognomen,
 quia nomini coniungitur, ut 'Scipio.' Agnomen vero quasi
 10 accedens nomen, ut 'Metellus Creticus,' quia Cretam subegit.
 Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomen-
 tum autem vulgo dictum eo, quod nomini cognitionis causa
 superadiciatur, sive quod cum nomine est. Appellativa nomina 3
 inde vocantur, quia communia sunt et in multorum significa-
 15 tione consistunt. Haec in viginti octo species dividuntur, ex qui-
 bus corporalia dicta, quia vel videntur vel tanguntur, ut 'caelum,'
 'terra.' Incorporalia, quia carent corpus; unde nec videri nec 4
 tangi possunt, ut 'veritas,' 'iustitia.' Generalia, quia multarum 5
 rerum sunt, ut 'animal.' Nam et homo et equus et avis ani-
 20 mal sunt. Specialia, quia partem demonstrant, ut 'homo.' Species 6
 enim animalium homo. Principalia, quia primam positionem ha- 7
 bent, nec aliunde nascuntur, ut 'mons,' 'fons.' Derivativa eo, 8
 quod ex alio nomine deducantur, ut a monte 'montanus.' Di- 9
 minutiva, quia minuunt sensum, ut 'Graeculus,' 'scholasticulus.'
 25 Sono diminutiva, quia sic sonant sicut diminutiva, sed intel- 10
 lectu principalia sunt, ut 'tabula,' 'fabula.' Tota Graeca, quia 11
 ex toto Graece declinantur, ut 'Callisto.' Sic enim [et] Graecus
 et Latinus dicit. Tota Latina, quia ex toto in Latinum ver- 12
 tuntur. Graecus dicit 'Odysseus,' Latinus 'Vlixes.' Media 13
 30 dicta quia ex parte Graeca sunt, ex parte Latina. Eadem et

1 dictum est quasi KC ex corr. 2 faciat K¹ ut vid. 5 sunt hab.
 BC: om. K¹T praenomen . . . agnomen om. K¹ 7 eo quod
 notat B 10 qui cretam T 14 quod c. sint K¹ 15 viginti et octo
 B 17 corpore BCK 19 equus] pecus T animalia K 23 ex]
 ab K 26 fabula tabula K 27 enim et gr. CT 28 in latino K:
 latinum (om. in) T 29 dixit K (non Par. extr.) 30 sunt et ex p. T

ISIDORI

notha, quia corrumpunt ultimas syllabas manentibus prioribus,
 ut apud Graecos 'Alexandros,' 'Menandros'; apud nos 'Alex-
 ander,' 'Menander.' Dicta autem notha, quemadmodum no-
 14 thus dicitur quisquis de dispari genere nascitur. Synonyma,
 hoc est plurinomia, eo quod sit in pluribus nominibus sig- 5
 nificatio una, ut 'terra,' 'humus,' 'tellus.' Idem enim sunt
 15 omnia. Homonyma, hoc est uninomia, eo quod sit in uno
 nomine significatio plurima, ut 'tumulus,' nunc mons brevis,
 nunc tumens tellus, nunc sepulchrum. Est enim in uno no-
 16 mine significatio diversa. Relativa dicta eo, quod ad aliam 10
 17 referantur personam, ut 'magister,' 'dominus,' 'pater.' Illa
 autem quae dicuntur ad aliquid qualiter se habentia, a con-
 traria significatione dicta sunt, ut 'dexter.' Dici enim dexter
 18 non potest, nisi sinister fuerit. Porro qualitatis nomina ex eo
 dicta, quia per ea qualis quisque sit ostenditur, ut 'sapiens, 15
 19 'formosus,' 'dives.' Quantitatis, quia a mensura trahuntur, ut
 20 'longus,' 'brevis.' Patronymica dicuntur eo, quod trahuntur
 a patribus, ut 'Tydides' Tydei filius, 'Aeneius' Aeneae filius,
 21 quamvis et a matribus et a maioribus ducantur. Ctetica, id
 22 est possessiva, a possessione, ut 'Evandrius ensis.' Epitheta, 20
 quae Latine adiectiva vel superposita appellantur, eo quod ad
 implendam sui significationem nominibus adiciantur, ut 'ma-
 gnus,' 'doctus.' Adicis ea personis, ut 'magnus philosophus,'
 23 'doctus homo,' et plenus est sensus. Actualia ab actu descen-
 dunt, ut 'dux,' 'rex,' 'cursor,' 'nutrix,' 'orator.' Gentis a gente 25
 24 veniunt, ut 'Graecus,' 'Romanus.' Patriae a patria descendunt,
 ut 'Atheniensis,' 'Thebanus.' Loci a loco, ut 'suburbanus.'
 25 Verbialia dicuntur, quia de verbo nascuntur, ut 'lector.' Par-
 26 ticipalia, quae sic sonant sicut participia, ut 'legens.' Verbis

1 quia] quae K 4 de om. K¹ 6 idem enim α (= C: id enim B:
 idem A) γ (= T: id enim U); idem ergo β (= K Par. extr.) 11 refe-
 runtur C 15 per ea BK: per eam CT 16 trahuntur K 19 et a
 maioribus om. K¹ Ctetica T²: Thetica BC: Thedica K: Tethica
 T¹ 24 discidunt ab actu K¹ 25 orator add. K²L² § 25 ante
 § 24 KL¹ ut vid. 28 quia] quae K 29 legens ABCK¹ ut vid.
 Par. extr. (L¹ n. l.) TUW: demens (clemens) dett. Verbi similia
 BK

similia, a verbi similitudine dicta, ut 'contemplator.' Nam et
 verbum est imperativi modi, futuri temporis, et nomen, quia
 conparationem recipit. Haec omnes species a nominum appel-
 latione descendunt. Secunda pars nominis conparatio. Con- 27
 5 paratio dicta quia ex alterius conparatione alterum praefert.
 Cuius gradus tres sunt: positivus, comparativus, [et] superla-
 tivus. Positivus dictus quia primus ponitur in conparationis
 gradu, ut 'doctus.' Comparativus ab eo, quod comparatus posi-
 tivo praefertur illi, ut 'doctior'; plus enim novit quam doctus.
 10 Superlativus eo, quod comparativo superferatur, ut 'doctissi-
 mus'; plus enim scit quam doctior. Genera dicta sunt quod 28
 generent, ut masculinum et femininum. Cetera nomina non
 sunt genera, sed hoc nominum ratio et auctoritas voluit. Neu-
 trum dictum quia nec hoc est nec illud, id est nec masculinum
 15 nec femininum. Commune dictum quia duobus generibus no-
 men unum communicat, ut 'hic' et 'haec canis.' Cui con- 29
 trarium est epicoenon; quia utrumque sexum sub uno genere
 enuntiat, ut 'hic piscis.' Est enim incerti sexus, quod nec
 natura nec oculis discernitur, sed sensus tantum peritia. Omne
 20 genus dictum, quia cunctis generibus servit: masculino et
 feminino, [et] neutro et communi et omni. Numerus vocatus 30
 quia per eum vel singularia vel pluralia nomina ostenduntur.
 Figura, quia vel simplicia vel composita sunt. Casus a cadendo 31
 dicti; per eos enim inflexa nomina variantur et cadunt. Nomi-
 25 nativus casus dictus quia per eum aliquid nominamus, ut 'hic
 magister.' Genetivus, quia per eum genus cuiuscumque quae-
 rimus, ut 'huius magistri filius,' vel quod rem significamus, ut

1 verbis *T* 3 recepit *KC*¹ 4 Conparatio *alt. om. K* 6 sunt tres *K*
 pos. comp. et sup. *B*¹: pos. comp. sup. *CK*: pos. sup. et comp. *T* 7
 primus] prius *T* 8 gradu] gradus *T* 9 illi *om. B* 12 generent
BCTU: generantur *AK* nom. *om. T* non ... vol. *om. K*¹ 13 ho-
 minum *Arev.* rat. ut auct. *C*¹ 14 id est *om. K*¹ 15 nomen unum]
 nominum *K*¹*C* 16 communicat] significat *T* Cuius *T* 17 epic.
 epic. est quia *C*¹ sexum ... genere *om. K*¹ 18 incertus *B* 21
 et n. et comm. *BT*: n. et comm. *C*: n. comm. *K* 23 Figura ... sunt
post § 31 *K* 24 dictus *ut vid. K*¹: dicti sunt *C* cadent *K*¹ 27 vel
 quod ... mag. liber *om. K*¹*A*¹

- 32 'huius magistri liber.' Dativus, quia per eum nos dare alicui aliquid demonstramus, ut 'da huic magistro.' Accusativus, quia per eum aliquem accusamus, ut 'accuso hunc magistrum.' Vocativus, quia per eum aliquem vocamus, ut 'o magister.' Ablativus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus, ut 'aufer a magistro.' Hexaptota nomina dicta eo, quod per sex casus varietates habent, ut est 'unus.' Pentaptota, quod tantum in quinque casibus variantur, ut 'doctus.' Tetra-
 33 ptota, quod tantum in quattuor casibus declinentur, ut 'lateris.' Triptota, quod tantum in tribus, ut 'templum.' Diptota, quod tantum in duobus, ut 'Iuppiter.' Monoptota, quod uno tantum casu utuntur, ut 'frugi.'
- VIII DE PRONOMINE. Pronomen dictum, quia pro vice nominis ponitur, ne fastidium faciat nomen ipsud dum iteratur. Nam cum dicimus, 'Vergilius scripsit Bucolica,' addimus pro-
 15 nomen, 'ipse scripsit Georgica'; sicque varietas significationis et fastidium tollit et ornatum inducit. Pronomina autem aut finita sunt, aut infinita. Finita pronomina dicta eo, quod definiunt certam personam, ut 'ego'; me enim statim intelligis. Infinita dicuntur, quia non sunt certae personae. De absen-
 20 tibus enim dicitur et incertis, ut 'quis,' 'quae,' 'quod.' Minus quam finita appellantur quia commemorationem faciunt notae personae, ut 'ipse,' 'iste.' Certum est enim de quo dicitur.
- 3 Possessiva vocantur eo, quod aliquid nos possidere ostendunt. Nam dum dico 'meus,' 'tuus,' definitio aliquid meum esse, vel
 25 tuum. Relativa dicuntur, quia ad interrogationem referuntur, ut 'quis est?' respondetur, 'is est.' Demonstrativa, eo quod

1 magistri liber *TU*: magistri *BC* eum nos aliquem *C* nos *om.*
B 2 ut . . . magistro *om.* *K*¹ 9 declinentur *CT*: declinantur
B: *om.* *K*¹ 12 tantum uno casu *K* 15 bucolicam *B*¹*T* 16
 georgicam *B*¹*T* 17 et fast. *BC Eins. frag. T*: et *om.* *K*¹ 19
 def. ut ego me en. certam personam int. (*om.* statim) *K*¹: def. cert.
 pers. ut ego me en. cert. pers. i. (*om.* statim) *A* 21 et incertis *om.*
TU quae quod *om.* *K*¹ 22 quia] quae *K* 24 eo *om.* *K* aliquid
 nos *TC*: nos aliquid *KB* 25 dum *om.* *K*¹ meum] nomen *C*¹ 26
 quia interrogatione *K* 27 responditur *B*¹*C*¹*K*¹: respondit *T* his
*C*¹*K*¹: hic *T*

habent demonstrandi significationem. Aliquem enim prae-
 sentem his demonstramus, ut 'hic,' 'haec,' 'hoc': quae tria
 et articuli nominantur. Articuli autem dicti, quod nominibus 4
 artantur, id est conligantur, cum dicimus 'hic orator.' Inter
 5 articulum autem et pronomen hoc interest, quod articulus tunc
 est, quum nomini coniungitur, ut 'hic sapiens.' Cum vero
 non coniungitur, demonstrativum pronomen est, ut 'hic et
 haec et hoc.' Omnia autem pronomina aut primogenia sunt 5
 aut deductiva. Primogenia dicta sunt quia aliunde originem
 10 non trahunt. Haec viginti et unum sunt. Finita tria: 'ego,'
 'tu,' 'ille.' Infinita septem: 'quis,' 'qualis,' 'talis,' 'quantus,'
 'tantus,' 'quotus,' 'totus.' Minus quam finita sex: 'iste,' 'ipse,'
 'hic,' 'is,' 'idem,' 'sui.' Possessiva quinque: 'meus,' 'tuus,'
 'suus,' 'noster,' 'vester.' Reliqua autem deductiva dicuntur,
 15 quia ex istis deducta atque composita existunt, ut 'quispiam,'
 'aliquis,' et reliqua.

DE VERBO. Verbum dictum eo, quod verberato aere sonat, IX
 vel quod haec pars frequenter in oratione versetur. Sunt autem
 verba mentis signa, quibus homines cogitationes suas invicem
 20 loquendo demonstrant. Sicut autem nomen significat perso-
 nam, ita verbum factum dictumque personae. In persona verbi
 agentis et patientis significatio est. Nam 'scribo' personae
 factum est. Item 'scribor' personae factum indicat, sed eius
 a quo patitur. Verborum genera duo sunt: grammaticorum 2
 25 atque rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora:
 praeteritum, instans, futurum, ut 'fecit,' 'facit,' 'faciet.' Rhe-
 torum autem universa oratio verba dicuntur veluti, 'verbis bonis
 nos cepit,' 'verba bona habuit,' ubi non tantum verba, quae in
 tria cadunt tempora, sed universa oratio est. Verborum species

1 demonstrandi K¹ ut vid. T: demonstrantis BC 3 et om. K¹
 Art. . . orator om. U 4 cum] sicut T¹ 5 autem om. K 6
 iungitur BT 7 non] nomini T pronomen] nomen T¹ hic
 haec hoc K¹ 8 sunt aut ded. KC: aut ded. sunt TB 10 non]
 nomine T 14 noster et vester B 17 sonet B 22 scribo agentis
 personae T 24 patitur C¹ 26 instans] presens T 28 cepit]
 C non] nomen T

ISIDORI

- sunt formae, modi, coniugationes, et genera [et tempora].
- 3 Formae verborum inde dictae eo, quod nos ad unamquamque rem informent. Per has enim ostendimus quid agamus. [Nam] Meditativa dicta est a meditantis sensu, ut 'lectorio,' id est legere volo. Inchoativa post meditationem ab inchoantis 5 indicio, ut 'calesco.' Frequentativa a saepius agendo, ut 'lectito,' 'clamito.' Formae enim sensum tenent, modi declinationem. Nam nescis quid sit declinatio, nisi prius didiceris
- 4 quid sit sensus. Modi dicti ab eo, quemadmodum sint in suis significationibus. Indicativus enim modus dicitur, quia signi- 10 ficationem habet indicantis, ut 'lego.' Imperativus, quia sonum habet imperantis, ut 'lege.' Optativus, quia per ipsum aliquid agere optamus, ut 'utinam legerem.' Coniunctivus, quia ei coniungitur aliquid, ut locutio plena sit. Nam quando dicis 'cum clamem,' pendet sensus; quod si dicam 'cum clamem,' 15
- 5 quare putas quod taceam? plenus est sensus. Infinitus [modus] dicitur eo, quod tempora definiens personam verbi non definit, ut 'clamare,' 'clamasse.' Cui si adiungas personam: 'clamare debeo, debes, debet,' fit quasi finitum. Impersonalis dicitur, quia indiget personam nominis vel pronominis, ut 'legitur': 20 addes personam 'a me,' 'a te,' 'ab illo,' et plene sentitur. Sed infinitus modus personam tantum verbi eget: impersonalis vero
- 6 vel pronominis personam vel nominis. Coniugatio dicitur eo, quod per eam ad unum sonum multa coniungantur. Docet enim in quam syllabam exeat futurum tempus, ne per inperitiam 25 quis dicat 'legebo' pro 'legam.' Harum prima et secunda mittunt futurum tempus in 'bo' et in 'bor,' tertia in 'am'
- 7 et in 'ar.' Genera verborum ideo dicta, quia gignant. Nam

1 et genera BCTU: genera et tempora AK	2 inde om. K
unamquamque CT	3 quod ag. U
est om. K ¹	4 nam hab. TU: om. BCK
5 ab om. K	6 iudicio K
quod B ¹ : qui K	10 enim om. B ¹
sign. hab. (om. ind.) TU	12 imperandi B
15 dicam] dicat B	14 quando] quum
om. BCTU	16 Infinitivus K
17 personas K	19 finitus K
20 personam K:	21 addes B ¹ T: addis CK
22 persona BC: personas T	24 multa om. K ¹
26 horum C ¹ T	27 mittunt om. T
	28 nam] nomina T

activo adicis R et gignit passivum ; rursum passivo adimis R et parit activum. Ipsa autem activa dicuntur quia agunt[ur], ut 'verbero,' [et] passiva, quia patiuntur, ut 'verberor'; neutralia, quia nec agunt nec patiuntur, ut 'iaceo,' 'sedeo.' His si R litteram
5 adicis, non sonant Latine. Communia dicuntur quia et agunt et patiuntur, ut 'amplector.' Haec similiter, deposita R littera, Latina non sunt. Deponentia vero dicuntur, quia deponunt futuri temporis participium a significatione passiva, quod exit in 'dus,' ut 'gloriandus.'

10 DE ADVERBIO. Adverbium dictum est eo, quod verbis ac- X cedat, ut puta, 'bene lege.' 'Bene' adverbium est, 'lege' verbum. Inde ergo dictum adverbium, quod semper verbo iunctum adinpleatur. Verbum enim solum sensum inplet, ut 'scribo.' Adverbium autem sine verbo non habet plenam significatio-
15 nem, ut 'hodie.' Adicis illi verbum, 'hodie scribo,' et iuncto verbo inplesti sensum.

DE PARTICIPIO. Participium dictum, quod nominis et XI verbi capiat partes, quasi participium. A nomine enim vindicat sibi genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab
20 utrisque numerum et figuram.

DE CONIUNCTIONE. Coniunctio dicta, quod sensus sen- XII tentiasque coniungat. Haec enim per se nihil valet, sed in copulatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinum. Aut enim nomina sociat, ut 'Augustinus et Hieronymus': aut verba,
25 ut 'scribit et legit.' Vna autem vis omnium, sive copulent, sive disiungant. Copulativae autem coniunctiones dictae eo, 2 quod sensum vel personas coniungant, ut 'ego et tu eamus ad forum.' Ipsud 'et' sensum coniunxit. Disiunctivae dictae, quia disiungunt res aut personas, ut 'ego aut tu faciamus.'

1 passivo om. K¹ demis B¹ 2 paret B¹ quia aguntur C¹T: ab actu B¹: quia agunt K 3 et hab. CK: om. BT 5 latine K: latina BC¹T 7 non] nomina T vero om. K 10 eo om. K¹ accidat T 11 bene legi T: om. C legi CT 13 inplet] K¹ n. l. 15 et iuncto] adiuncto K 17 quod] quia K 18 capit K¹ sibi vindicat T 20 utrisque BC: utroque K: utrique T 22 coniunget K¹: coniungant T enim om. K¹ 24 sociant BC 26 dictae coni. K¹ 27 sensus K¹ ut ego] aut ego C

ISIDORI

- Subiunctivae dicuntur, quia subiunguntur, ut 'que.' Dicimus enim 'regique hominique Deoque'; non dicimus, 'que regi, 3 que homini.' Expletivae dictae, quia explent propositam rem, ut puta, 'si hoc non vis, saltem illud fac.' Communes nominantur, quia ubivis ponuntur [et subiunguntur], ut 'igitur hoc 5 4 faciam,' 'hoc igitur faciam.' Causales dicuntur a causa eo, quod aliquid cogitent facere, ut puta, 'occido illum, quia habet aurum'; causa est. Rationales dicuntur a ratione, qua quisque utitur in faciendo, ut 'quomodo eum occidam, ne agnoscar? veneno an ferro?' 10
- XIII DE PRAEPOSITIONE. Praepositio dicta, quod nominibus praeponatur et verbis. Accusativae et ablativae praepositiones a casibus, quibus serviunt, dictae. Loquellares vero, quia loquellis, id est verbis semper cohaerent, nec aliquid valent solae positae, ut 'di,' 'dis.' Coniunctae vero verbis figuram faciunt, 15 ut 'diduco,' 'distraho.'
- XIV DE INTERIECTIONE. Interiectio vocata, quia sermonibus interiecta, id est interposita, affectum commoti animi exprimit, sicut cum dicitur ab exultante 'vah,' a dolente 'heu,' ab irascente 'hem,' a timente 'ei.' Quae voces quarumcumque lingua- 20 rum propriae sunt, nec in aliam linguam facile transferuntur.
- XV DE LITTERIS APUD GRAMMATICOS. [Quot sint articulae voces. Et dicta littera quasi legitima, eo quod legentibus iter praebeat vel in legendo iteretur.]
- XVI DE SYLLABA. Syllaba Graece, Latine conceptio sive con- 25

1 quia subi. ut que om. K¹ 2 enim . . . dicimus om. T 3 post que homini add. que deo K²L² Expletivae . . . illud fac om. C¹ prepositam T 4 saltem] vel T nominantur ABCTU: vocantur K 5 ponuntur B¹K ut vid. TU: praeponuntur AC et sub. ACK: om. B¹TU ut . . . faciam om. K¹ 7 cogunt Arev. 8 quia quisque T 10 ferro an ven. C 11 d. eo quod K nom. . . verbis om. K¹ 12 praepo- nantur C¹ acc. autem et K 13 vero om. T 16 distrao T: distraho B: distruo AKU 19 heu . . . Quae om. K¹ 21 sunt in aliam linguam non f. L (K¹ n. l.) 22-24 om. ACGKL: hab. TU: tit. solum hab. B: tit. et haec iam in principio huius operis disputatum est W 22 Quod TU sit U 23 vocis TU et T: ut U de voce et litteris iam hoc supra dixit T² marg. (cf. Praefationem) 25 complexio] conexio B¹

plexio dicitur. Nam syllaba dicta est ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ
 γράμματα, id est a conceptione litterarum. Συλλαμβάνειν enim
 dicitur concipere. Vnde vera illa est syllaba, quae ex pluribus
 nascitur litteris. Nam unam vocalem pro syllaba abusive, non
 5 proprie dici, quae non tam syllaba dicenda est quam ratio
 temporum. Syllabae autem aut breves sunt, aut longae, aut
 communes. Breves vocatae, quia numquam produci possunt. 2
 Longae, quia semper producuntur. Communes autem, quia
 pro scribentis arbitrio cum necessitas cogit et producuntur et
 10 corripiuntur. Lege Donatum. Ideo autem syllabae longae
 brevesque dicuntur, quia per varias vocum moras aut dupla aut
 simpla spatia temporis habere videntur. Diphthongae syllabae
 Graeco nomine dictae, quod in eis binae vocales iunguntur.
 Ex his apud nos veras esse quattuor: 'ae,' 'oe,' 'au,' 'eu.' 3
 15 'Ei' vero apud maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autem
 apud metricos ideo semipes nominatur, quod sit dimidius pes.
 Nam pes duabus constat syllabis. Cum ergo syllaba una est,
 quasi dimidius pes est. Dionysius Lintius syllabarum omnium
 singulas formas aptissimas fecit, et ob id statua honoratus est.
 20 DE PEDIBVS. Pedes sunt, qui certis syllabarum temporibus XVII
 bus insistent, nec a legitimo spatio umquam recedunt. Pedes
 dicti eo, quod per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedi-
 bus incedimus, ita metra quasi pedibus gradiuntur. Pedes
 autem omnes centum viginti quattuor sunt: disyllabi quattuor,
 25 trisyllabi octo, tetrasyllabi sedecim, pentasyllabi triginta duo,
 hexasyllabi sexaginta quattuor. Vsque ad quattuor autem
 syllabas pedes dicuntur, reliqui syzygiae vocantur. Ipsi autem 2
 pedes habent speciales causas nominum, quare ita vocentur.

1 συλλαβεῖν (sillabin) TU 2 id est om. K¹ sillaba enim T
 3 conc. dicitur K vere KC 6 autem om. K¹ 8 semper pro-
 ducuntur CK: numquam corripui possunt BT. Huc fortasse referendum
 illud quia numquam in xvii. 1 (inter quattuor et trisyllabi) in C 9 cogit
 om. K¹ 11 quia] quod ut vid. K¹ 13 iungantur B 14 esse que quat-
 tuor T 15 tantummodo cel. K 16 ideo s. n. quod ABTU: s. n. eo
 quod K: ideo s. n. eo quod C 17 syllabis constat K 18 quasi om.
 K¹ Lintius Isid.: Ἀνδριος Strabo, alii 26 ad qu. syll. (om. autem) C
 27 vocantur . . . dicuntur K¹ ut vid. 28 vocantur B¹ K¹ ut vid.

ISIDORI

Pyrrius dictus est, quia hic assidue vel in certamine, vel in ludo puerili saepius frequentabatur. Spondeus dicitur quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur, id est sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Vnde et hi, qui tibus canebant in sacris gentium, spondiales nominabantur. Trochaeus vero ab eo dictus est, quod celerem conversionem faciat cantilenae, et quasi rota velociter currat in metris. Τροχός enim Graece rota dicitur. Iambus dictus est eo, quod ἱαμβόζειν Graeci detrahare dixerunt. Huiusmodi enim carmine omnes invectiones vel detractones implere poetae sunt soliti. Dictum autem nomen ab eo, quod veluti venenum quodammodo maledicti aut livoris infundat. Tribrachys qui et chorius appellatur, dictus tribrachys, quia sit ex tribus brevibus. Molossus dictus a saltatione Molossorum, quam exercuerunt armati. Anapaestus. [Appellatur quia remissionibus et ludis hic pes magis dicatus est.] Dactylus a digito dictus, quod a longiori modo inchoans in duos desinit breves. Sic et iste pes iuncturam unam habet longam et duas breves. Vnde et manus oppansa palma dicitur, et pendentes digiti dactili. Amphibrachys, quod in utraque parte brevem habeat, longam in medio interiacentem. Βραχύς enim brevis dicitur. Amphimacrus, quod duae hinc inde longae habent in medio inclusam brevem. Μακρός enim longus dicitur. Bacchius appellatus est eo, quod eo pede Bacchia, id est Liberi sacra celebrabantur. Antibacchius vel Palimbacchius dictus quia iteratus a Bacchio est. Proceleumaticus, quod sit ad celeuma canentium aptus. Di-

2 lusu K¹ 5 tibus BT: tubis CK spondiale B: σπονδαῖλαι Otto
7 in metris currat B 8 est om. K¹ 9 iambozim (-in) codd.
huius enim modi K 10 inventiones B: intentiones T (non UW)
11 au. hoc nomen T 12 maledicti aut aliquo ligoris CK¹ ut vid. (sed
licquoris) 13 quia sit] quasi K¹ § 7 om. K¹: Anapaestus
solum hab. A¹C: Anap. appellatur (-tus) . . . dicatus est hab. TUWX:
Anapestus percussus interpretatur quia videlicet dactilo sono reciproco
obloquitur. greci autem anapestum repercussionem dicunt B. In A marg.
manu satis antiqua haec scripta sunt dictus a repercussione. appellatur quia
remissionibus et ludis hic pes magis dicatus est 19 pansa K¹ 21
iacentem K 23 app. est grece eo K¹: dictus est eo B 24 cele-
brabant K 26 celeumam BT

spondeus autem et ditrochaeus et diiambus dicti quod geminis
 constant iambis, spondeis vel trochaeis. Antispastus, quod sit 15
 ex contrariis syllabis, ex brevi et longa, ex longa et brevi. Cho- 16
 riambus vero, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptis-
 3 simum sit. Ionici sane propter numerorum inaequalem sonum 17
 dicti. Habent enim binas longas syllabas binasque correptas.
 Paeones dicti ab inventore. [Constant enim ipsi ex una longa 18
 et tribus brevibus, quae longa iuxta nomina eorum variatim est
 constituta.] Epitriti vocati quod semper tres longas habeant 19
 10 syllabas et unam brevem. Syzygiae autem sunt pentasyllabi et 20
 hexasyllabi pedes; et dictae apud Graecos *συνγυῖαι* quasi quae-
 dam declinationes. Sed hi non sunt pedes, sed appellantur
 pentasyllabi et hexasyllabi, quia ultra quinque et sex syllabas non
 procedunt. Vnde non oportet in carmine has syllabas quod-
 15 libet excedere nomen, ut 'Carthaginiensium,' 'Hierosolymitano-
 rum,' et 'Constantinopolitanorum.' Accidunt unicuique pedi 21
 arsis et thesis, id est elevatio et positio vocis. Neque enim iter
 pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice levantur et ponantur,
 ut 'arma': 'ar' elevatio est, 'ma' positio. In his duobus per divi-
 20 sionem pedes legitimi colliguntur. Aequa divisio est quotiens
 arsis et thesis aequali temporum divisione caeduntur. Dupla, 22
 quotiens ex his unum alterum duplo vincit. Sescupla vero est,
 quotiens unum alterum sescuplo superat. In simpla enim eius
 parte unus plus invenitur: in dupla unus minus habetur. Se-
 25 scum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando maior pars
 ter continet totum minus, id est tria et unum. Epitritum est,
 quando minus continetur a maiore, (et) eius tertia pars. Cae-
 duntur vero pedum membra vel per aequalitatem vel per duplum
 vel per sescuplum vel per triplum vel per epitritum.

1 gemini *K* 3 ex longa *om. C* 5 numerum *T* 6 enim
om. K¹ longas binas *T* 7-9 constant... constituta *hab. γ (= TU):*
om. α (= BC) β (= K) 9 habent *K* 10 et hexasyllabi *om. C¹* 11 et
 dictae] dictae *K¹* quasi *om. K¹* 13 qui ultra *K¹ (non B)* 14 non
om. B carmine has] carminibus *K¹* 18 potuerunt *BT* 22 altero *K¹*
 23 enim] est *C¹* 24 habeatur *T* sexcum *BK¹*: sescuplum *T*:
 sexcuplum *C* 25 triplum enim est *T*

- 23 Partimus ergo in aequa hos :

Spondeum, --	Pyrrhichium, ∪ ∪	
Dactylum, - ∪ ∪	Anapaestum, ∪ ∪ -	
Dispondeum, -- --	Proceleumaticum, ∪ ∪ ∪ ∪	
Diiambum, ∪ - ∪ -	Ditrochaeum, - ∪ - ∪	5
Antispastum, ∪ - - ∪	Choriambum, - ∪ ∪ -	

- 24 Item dupla partimus hos pedes :

Trochaeum, - ∪	Iambum, ∪ -	
Molossus, - --	Tibrachym, ∪ ∪ ∪	
Ionicum maiorem, -- ∪ ∪	Ionicum minorem, ∪ ∪ --	10

- 25 [Vnus vero est tantum qui tripla partitione dividitur, quae est maxima atque ideo minimis metris adest.]

Amphibrachys, ∪ | - ∪

- 26 Sescupli autem sunt hi :

Amphimacrus, - ∪ -	Bacchius, ∪ - -	15
Antibacchius, - - ∪	Paeon primus, - ∪ ∪ ∪	
Paeon secundus, ∪ - ∪ ∪	Paeon tertius, ∪ ∪ - ∪	
Paeon quartus, ∪ ∪ ∪ -		

- 27 Restant, quos epitrita partitione dividimus :

Epitritus primus, ∪ - --	Epitritus secundus, - ∪ --	20
Epitritus tertius, -- ∪ -	Epitritus quartus, -- - ∪	

Sunt igitur aequi [quidem] decem, dupli vero sex, triplus unus, sescupli septem, epitriti quattuor. Vnus vero tantum est qui tripla partitione dividitur, quae est maxima atque ideo minimis

- 28 metris adest. Numerus autem syllabarum in pedibus a duabus 25 usque ad sex protenditur; ulterius enim non procedit, quia usque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, ut

7 Item] ita B 11 Vnus... adest hab. γ (= T): om. aβ (cf. ad § 27
infra) partione T 19 partione KT 22 sunt igitur equi
decim A s. i. quindecim B: s. i. relequi decem C: s. i. qui decem M:
s. quidem aequi decem K: sunt igitur aequi (eq.) quidem decem TU
23-25 unus vero... metris adest post quattuor γ (= TU): unus vero...
dividitur post triplus unus et quae est... adest post septem α (= ABC)
β (= KM) 23 ep. quat. fiunt M qui] quia K (non M) 24 par-
tione K (non M) T (non U) dividetur TU minime dett.
25 Septemnumerus T (non U) (vii pro N) autem om. K¹ ped. ad
sex. ult. non K¹ duobus BT 26 protenduntur T procedunt T

quanta unusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro una longa duae breves ponuntur, aut pro duabus longis quatuor breves, ut (Virg. Aen. 2, 17):

Sectaue intexunt abiete costas.

5 'Abiete' nunc resolutio est spondei in proceleumatico, in qua resolutione semper synaloepham sequitur Vergilius. Ex una 29 autem longa duae breves fiunt: ex duabus autem brevibus longa numquam fit. Findi enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cuius nota syllabae agnoscuntur. Vbi 10 enim circuli partem inferiorem bis positam aspicias, pyrrhichius est, $\cup \cup$; ubi I geminam iacentem, spondeus, $--$. Nam nota brevis inferior semicirculus est; nota longa I iacens est. Metra in pedibus accidunt, ut a trochaeo trochaicum, a dactylo 30 dactylicum, a iambo iambicum, de quibus paulo post dicendum est.

DE ACCENTIBVS. Accentus, qui Graece prosodia dicitur XVIII [ex Graeco nomen accepit]. Nam Graece $\pi\rho\acute{o}s$, Latine 'ad,' $\psi\delta\eta$ Graece, Latine 'cantus' est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini autem habent et alia nomina. 20 Nam accentus et tonos et tenores dicunt, quia ibi sonus crescit et desinit. Accentus autem dictus, quod iuxta cantum sit, si- 2 cut adverbium quia iuxta verbum est. Acutus accentus dictus, quod acuat et erigat syllabam, gravis, quod deprimat et deponat. Est enim contrarius acuto. Circumflexus, quia de acuto 25 et gravi constat. Incipiens enim ab acuto in gravem desinit, atque ita dum ascendit et descendit, circumflexus efficitur. Acutus autem et circumflexus similes sunt. Nam uterque levat 3 acuat syllabam. Gravis contrarius videtur ambobus. Nam semper deprimat syllabas, cum illi levant, ut (Lucan. 1, 15):

30 Vnde venit Titan, et nox ibi sidera condit.

1 unusquis B 3 quattuor breves ponuntur a (= B; aut... ponuntur om. propter homoeotel. C) 11 I] unam K: om. T geminum K
12 semicirculus (om. est) K¹ 14 post om. B 16 Accentus
qui om. K¹ 17 ex... accepit hab. BC: om. K¹T $\pi\rho\acute{o}s$... Graece
om. K ad... Latine om. T (non U) 18 cantus dicitur K
19 est expressum K 20 ubi K¹ 22 adv. iuxta verb. (om. quia et est) K¹ 25 et gravi... acuto om. T¹ 28 amb. vid. K¹
29 ut est unde T 30 ibi BK ut vid. T: ubi C

ISIDORI

'Vnde' hic gravis est. Minus enim sonat quam acutus et cir-
 4 cumflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter
 brevis est, ut 'vir,' aut positione longa, ut 'ars,' acutum accen-
 tum habebit. Si vero naturaliter longa, ut 'res,' circumflexum.
 Disyllaba pars orationis si priorem naturaliter longam habet et 5
 ultimam brevem, circumflectitur, ut 'Musa'; aliter acuitur.
 Trisyllaba pars orationis si mediam brevem habet, ut 'tibia,'
 tunc primam acuius. Si vero naturaliter longam habet secun-
 dam et ultimam brevem, ut 'Metellus,' tunc mediam circum-
 5 flectimus. Tetrasyllaba autem [pars orationis] et pentasyllaba 10
 ratione trisyllabarum retinentur. Gravis accentus cum uno
 accentu poni potest in dictione una, cum utrisque numquam;
 ut ['Catullus']. In composita dictione unus accentus est.
 6 Accentus autem reperti sunt vel propter distinctionem, ut (Virg.
 Aen. 8, 83): 'Viridique in litore conspicitur sus,' ne dicas 15
 'ursus'; vel propter pronuntiationem, ne dicas 'meta' breviter
 et non producta (A) 'meta'; vel discernendae ambiguitatis
 causa, ut 'ergo.' Nam cum producitur 'go,' causam significat;
 cum corripitur, coniunctionem.

XIX DE FIGVRIS ACCENTVVM. Figurae accentuum decem sunt, 20
 quae a grammaticis pro verborum distinctionibus adponuntur.

'Οξεία, id est acutus accentus, linea a sinistra parte in dexteram
 2 partem sursum ducta, fit ita: Βαρεῖα, id est gravis, linea a summo
 3 sinistrae in dexteram deposita, fit ita: Ὠρισιωμένη, id est cir-
 4 cumflexus, linea de acuto et gravi facta, exprimitur ita: Ὠ Μακρός, 25
 5 id est longa, virgula iacens est ita: — Βραχύς, id est brevis, pars
 6 est circuli inferior, iacens ita: ∪ Ὠφέν, id est coniunctio, quia

1 enim] autem K 4 habebit] habet K 9 ut metellus tunc
 a (=BC: A¹ u. l.: ut Romanus tunc A²) β (=K¹): ut cethegus ut me-
 tellus tunc T media circumflectitur K (non A) 10 pars
 orationis hab. β (=KL²: L¹ om. tetr. . . . retinentur): om. a (=ABC)
 γ (=T) 11 retinetur K 12 utriusque C 13 ut a (=BC) β
 (=K): ut catulus γ (=TU²: catullus U¹) 16 vel pronuntiatione K
 21 dictionibus K 22 id est] idem K 23 partem om. K¹
 a su. sinistrae in dexteram B: a su. dexterac in sinistram a (=AC) γ
 (=TU): a dextera in sinistra K¹ (Isidori error subesse potest) 25 ita
 om. K 27 est prius om. K quia] qui K¹

duo verba conecit, subiecta virgula versui circumflexa, fit ita : $\cup$
 Diastole, id est distinctio, quae e contrario separat, dextra pars 7
 circuli supposita versui, fit ita : γ Apostrophus pars item cir- 8
 culi dextra et ad summam litteram adposita, fit ita : γ , qua
 5 nota deesse ostenditur in sermone ultima vocalis, ut 'tribunal'
 pro 'tribunale.' $\Delta\alpha\sigma\epsilon\acute{\iota}\alpha$, quod interpretatur aspiratio, id est ubi 9
 H littera poni debet, tali figura notatur : $\vdash$ $\Psi\iota\lambda\acute{\eta}$, quod interpreta- 10
 tur siccitas, sive purum, id est, ubi H littera esse non debet, tali
 nota ostenditur : $\dashv$ Quorum duorum accentuum figuram Latini 11
 10 ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Vnde si coniungas has,
 fecisti eandem aspirationis notam. Rursus si medium eius api-
 cem scindis, $\delta\alpha\sigma\epsilon\acute{\iota}\alpha\nu$ et $\psi\iota\lambda\acute{\eta}\nu$ facis.

DE POSITVRIS. Positura est figura ad distinguendos sen- XX
 sus per cola et commata et periodos, quae dum ordine suo
 15 adponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dictae autem
 positurae vel quia punctis positae adnotantur, vel quia ibi vox
 pro intervallo distinctionis deponitur. Has Graeci $\theta\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ vocant,
 Latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur ; eadem 2
 et comma. Media distinctio sequens est ; ipsa et cola. Vltima
 20 distinctio, quae totam sententiam cludit, ipsa est periodus ; cuius,
 ut diximus, partes sunt cola et comma ; quarum diversitas punctis
 diverso loco positae demonstratur. Vbi enim initio pronuntia- 3
 tionis necdum plena pars sensui est, et tamen respirare oportet,
 fit comma, id est particula sensus, punctusque ad imam litteram
 25 ponitur ; et vocatur subdistinctio, ab eo quod punctum subtus,
 id est ad imam litteram, accipit. Vbi autem in sequentibus iam 4
 sententia sensum praestat, sed adhuc aliquid superest de sen-
 tentiae plenitudine, fit cola, mediamque litteram puncto notamus ;
 et mediam distinctionem vocamus, quia punctum ad mediam
 30 litteram ponimus. Vbi vero iam per gradus pronuntiando 5

 1 fit ita om. K¹

s. B

id est] sive B

media distinctio K

23 sensus BC

om. K

2 quae contraria separat K : quae contrario

s. B 5 deesse] de S ut vid. T

 10 iungas B¹

21 commata K

 26 accepit B¹C¹K¹

6 quod] quoque K

19 sequens est cola ipsa est

22 enim in initio K

28 punctum T

30 vero

ISIDORI

plenam sententiae clausulam facimus, fit periodus, punctumque ad caput litterae ponimus; et vocatur distinctio, id est disiunctio, 6 quia integram separavit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Ceterum apud poetas ubi in versu post duos pedes syllaba remanet, comma est, quia ibi post scansionem praecisio verbi facta 5 est. Vbi vero post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

XXI DE NOTIS SENTENTIARVM. Praeterea quaedam scripturarum notae apud celeberrimos auctores fuerunt, quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus et historiis adposue- 10 runt. Nota est figura propria in litterae modum posita, ad demonstrandam unamquamque verbi sententiarumque ac ver- suum rationem. Notae autem versibus adponuntur numero 2 viginti et sex, quae sunt nominibus infra scriptis. * Asteriscus adponitur in his quae omissa sunt, ut inlucescant per eam 15 notam, quae deesse videntur. Stella enim ἀστήρ dicitur Graeco sermone, a quo asteriscus est derivatus. — Obolus, id est, virgula iacens, adponitur in verbis vel sententiis superflue iteratis, sive in his locis, ubi lectio aliqua falsitate notata est, ut quasi sagitta iugulet supervacua atque falsa confodiat. Sagitta enim 20 4 Graece ὀβελός dicitur. ÷ Obolus superne adpunctus ponitur in hisdem, de quibus dubitatur utrum tolli debeant necne ad- 5 poni. [Falsitate notatum est.] ÷ Lemniscus, id est, virgula inter geminos punctos iacens, opponitur in his locis, quae sacrae Scripturae interpretes eodem sensu, sed diversis sermonibus 25 6 transtulerunt. Y Antigraphus cum puncto adponitur, ubi in 7 translationibus diversus sensus habetur. *— Asteriscus cum obolo. Hanc proprie Aristarchus utebatur in his versibus, qui 8 non suo loco positi erant. Γ Paragraphus ponitur ad separan- das res a rebus, quae in conexu concurrunt, quemadmodum in 30

3 quidam T 4 versum BK¹ 4-6 syllaba . . . duos pedes
om. C 5 quia . . . facta est om. T 8 De his notarum formis, cf. Keil
'Gramm. Lat.' vii, p. 533 9 auctores om. B¹ antiqui om. B
10 distinctiones K 18 verb. vel in sent. K 19 quasi sagitte T
21 ὀβελός] obolus codd. punctus T 22 in his K adp. om.
Arev. 23 fals. not. est hab. γ (=T) : om. α (=BC) β (=KL)
26 opponitur T

Catalogo loca a locis et [regiones a] regionibus, in Agone prae-
mia a praemiis, certamina a diversis certaminibus separantur.

7 Positura est figura paragrapho contraria et ideo sic formata, 9
quia sicut ille principia notat, ita ista fines a principiis separat.

5 O Cryphia, circuli pars inferior cum puncto, ponitur in his locis, 10
ubi quaestio dura et obscura aperiri vel solvi non potuit.

O Antisimma ponitur ad eos versus quorum ordo permutandus 11
est. Sic et in antiquis auctoribus positum invenitur. O Anti- 12

simma cum puncto ponitur in his locis ubi in eodem sensu
10 duplices versus sunt, et dubitatur qui potius eligendus sit.

> Diple. Hanc scriptores nostri adponunt in libris ecclesia- 13
sticorum virorum ad separanda vel [ad] demonstranda testimonia

sanctarum Scripturarum. > Diple *περί στίχων*. Hanc pri[m]us 14
Leogoras Syracusanus posuit Homericis versibus ad separationem

15 Olympi a caelo. > Diple *περιεστιγμένη*, id est cum geminis 15
punctis. Hanc antiqui in his opponebant quae Zenodotus

Ephesius non recte adiecerat, aut detraxerat, aut permutaverat.

In his et nostri ea usi sunt. > Diple *ὀβολισμένη* interponitur 16
ad separandos in comoediis vel tragoediis periodos. -2 Aversa 17

20 *ὀβολισμένη*, quotiens strophe et antistrophus infertur. < Adversa 18
cum obolo ad ea ponitur quae ad aliquid respiciunt, ut (Virg.

Aen. 10, 88):

Nosne tibi Phrygiae res vertere fundo

conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis

25 obiecit?

> Diple superne obolata ponitur ad conditiones locorum ac 19

1 regiones a hab. CK: om. BT 3 est ex et KL 4 illa T
5 ponunt C¹ 6 potest B § 11 om. B¹ 7 eos om. T perm- ex
prae- KL 8 invenimus K¹L¹ ut vid. (non A) 12 ad hab. KL¹:
om. BCT 13 script. sanct. K (non A) *περί στίχων* per-
sticon T: persticon B¹: plecticon C: persticon ex praesticon (prest.)
KL: per(per?)sticon A: *περί στιγμήν Otto* prius K¹L (non A)
15 peristigmene codd. (perstigmen T: perstrigimene A) 16 appone-
bant CK (non A) 17 aut permutaverat om. T 18 obolismene codd.
(bol- A) 19 -2 T: < B (C¹ n. l., A¹ n. l.): 2 KLA² 20 < a
(=BCA²: A¹ n. l.) β (=KL): 2 T Adversa KL¹T: Aversa
ABC 23. tibi fluxas frigeres B 24 animiseros T

- 20 temporum personarumque mutatas. $\searrow \swarrow$ Diple recta et adversa
 superne obolata ponitur finita loco suo monade, significatque
 21 similem sequentem quoque esse. $\times$ Ceraunium ponitur quo-
 tiens multiversus inprobantur, nec per singulos obolatur; $\kappa\epsilon\rho\alpha\upsilon\acute{\nu}\iota\omicron\nu$
 22 enim fulmen dicitur. $\star$ C(h)risimon. Haec sola ex voluntate 5
 23 uniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur. Φ Phi et Ro, id
 est $\phi\rho\omicron\nu\tau\acute{\iota}\varsigma$. Haec, ubi aliquid obscuritatis est, ob sollicitudinem
 24 ponitur. γ Anchora superior ponitur ubi aliqua res magna
 25 omnino est. λ Anchora inferior, ubi aliquid vilissime vel incon-
 26 venientius denuntiatum est. $\sim$ Coronis nota tantum in fine 10
 27 libri adponitur. $\mid$ Alogus nota [quae] ad mendas adhibetur.
 28 Fiunt et aliae notulae librorum pro agnoscendis his quae per
 extremitates paginarum exponuntur, ut, ubi lector in liminare
 huiusmodi signum invenerit, ad textum recurrens eiusdem ser-
 monis vel versiculi sciat esse expositionem, cuius similem super- 15
 iacentem notam invenerit.

XXII DE NOTIS VULGARIBVS. Vulgares notas Ennius primus
 mille et centum invenit. Notarum usus erat ut, quidquid pro
 con[ten]tione aut [in] iudiciis diceretur, librarii scriberent con-
 plures simul astantes, divisim inter se partibus, quot quisque 20
 verba et quo ordine exciperet. Romae primus Tullius Tiro
 Ciceronis libertus commentus est notas, sed tantum praepo-
 2 sitionum. Post eum Vipsanius, Philargius, et Aquila libertus
 Maecenatis alius alias addiderunt. Deinde Seneca, contractu

1 personarumque mutatas *om. K¹L¹ (non A)* adversa *KL*: aversa
ABCT 2 apponitur *B (non A)* significante *A* 4 obola-
 rantur *C¹ (non A) T (non U)* ceraunium *codd.* 6 aliquod
KL (non A) 9 omnino non est *T² (T¹ n. l.)* invenientius *K¹*:
 invenientibus *L¹ (non A)* 10 $\sim$ *KL*: $\int$ *B (A¹ n. l., C¹ n. l.)*: $\int$
T: $\sim$ *A²* 11 ponitur *A* $\mid$ *A (et ita fere KL)*: 7 *B*: signum
 deest in *C*: $\uparrow$ *T* quae hab. *KL*: *om. ABCT* 13 ut lector inl.
 cum hui. *K¹L (non A)* 14 recurrens] invenerit *B (non A)* 18
 pro contione *deft.* 19 aut iudicis *T*: aut in iudiciis (-iis) *A¹BC*: apud
 (-ud) iudices *KL*: apud in iudices *A²* libris *T* 20 astantes
A: adstantes *CK*: stantes *BT* quot] quod *codd.* 21 exciperent
KL (non A) 22 commentus *T*: commentatus *ABCK* preposi-
 tionem *K¹L¹ (non A)* 23 vipsanius (amn an ann incert.) *T*: virsanus
U: vipersamnius *A¹B*: vipsamnius *C*: vir samnius *KL A²* filargius
codd. (etiam A) 24 alius *om. K¹* contractu *ABCT*: contractus
K¹: contractos *L*

omnium digestoque et aucto numero, opus efficit in quinque milia. Notae autem dictae eo, quod verba vel syllabas praefixis characteribus notent et ad notitiam legentium revocent; quas qui didicerunt proprie iam notarii appellantur.

5 DE NOTIS IVRIDICIS. Quaedam autem litterae in libris XXIII iuris verborum suorum notae sunt, quo scriptio celeris breviorque fiat. Scribebatur enim verbi gratia per B et F 'bonum factum,' per S et C 'senatus consultum,' per R et P 'respublica,' per P et R 'populus Romanus,' per D et T 'dumtaxat,' per
10 supinam W litteram 'mulier,' per P secundum naturam 'pupillus,' per Q verso capite 'pupilla,' per unum K 'caput,' per duo KK iuncta 'calumniae causa,' per I et E 'iudex esto,' per D et M 'dolum malum.' Cuius generis plurimas consimiles notas 2 in libris antiquis invenimus. Has iuris notas novicii imperatores a codicibus legum abolendas sanxerunt, quia multos per
15 haec callidi ingenio ignorantes decipiebant, atque ita iusserunt scribendas in legibus litteras, ut nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda et vitanda aperte demonstrarent.

DE NOTIS MILITARIBVS. In breviculis quoque, quibus mili- XXIV
20 tum nomina continebantur, propria nota erat apud veteres, qua inspiceretur quanti ex militibus superessent quantique in bello cecidissent. T Tau nota in capite versiculi posita superstitem designabat; Θ Theta vero ad uniuscuiusque defuncti nomen

1 efficit AKTU: effecit BC 3 notent BCTU: notant AKL¹
et TUB: ut KL¹C: ut et A 6 iuris om. K¹ (non A) quod inscriptio KL ante corr. (non A): quos scriptio T (non U) brevisque K¹L (non A) 7 enim] autem KL (non A) per b et per f T 8 consultus ACT 10 sup. W litt. T: sup. M litt. ABCKL. Sed post mulier est W in KL (non in A) secundum naturam om. K¹L¹ (non A) 11 per A (vel a) verso codd. (sed per p a verso B) 12 KK] Kappa (ca-) α (=ABC) γ (=TU) iuncta] vincta C (non A): om. β (=KL) esto] est A 14 invenimus KL: inveniuntur ABCT has] huius T: idus C¹ 15 abolenda T qua T in multos C¹ per has KL 16 callide (-dae) KLA¹ 17 conscribendas T 18 demonstrarent A β (=K: -ret L): demonstrant BCT 20 propria... veteres post inspiceretur K: add. in marg. L² 22 cecidissent] occisi essent KL (non A) Tau om. K (non L) in capite] incipiente KL ante corr. versiculo KL ante corr. 23 nomina ponebatur T: nomen ponebatur KL (non A)

apponebatur. Vnde et habet per medium telum, id est mortis signum. De qua Persius ait (4, 13):

Et potis est nigrum vitio praefigere theta.

- 2 Cum autem inperitiam significare vellent, Labda littera usi sunt, sicut mortem significabant, cum ponebant Theta ad caput. In 5 stipendiorum quoque largitione propriae erant notae.

- XXV DE NOTIS LITTERARVM. Notas etiam litterarum inter se veteres faciebant, ut quidquid occulte invicem per scripturas significare vellent, mutue scriberent. Testis est Brutus, qui in his litteris ea quae acturus erat notabat, ignorantibus aliis 10
- 2 quid sibi vellent haec litterae. Caesar quoque Augustus ad filium, 'quoniam,' inquit, 'innumerabilia accidunt assidue quae scribi alterutro oporteat et esse secreta, habemus inter nos notas si vis tales ut, cum aliquid notis scribendum erit, pro unaquaque littera scribamus sequentem hoc modo, pro a b pro 15 b c et deinceps eadem ratione ceteras; pro z autem littera redeundum erit ad duplex a a.' Quidam etiam versis verbis scribunt.

- XXVI DE NOTIS DIGITORVM. Sunt quaedam et digitorum notae, sunt et oculorum, quibus secum taciti proculque distantes conloquuntur. Sicut mos est militaris, ut quotiens consentit exercitus, quia voce non potest, manu promittat. Alii, quia voce 20
- 2 non possunt, gladiatorum motu salutant. Ennius de quadam impudica (Naev. Com. 75):

— Quasi in choro pila

ludens da[ta]tim dat sese et communem facit.

25

Alium tenet, alii adnutat, alibi manus

est occupata, alii pervellit pedem,

4 inper. LK (-a K) B Rem.: inpuritiam UC¹: inpueritiam T Mon.¹
 Quae ad inperitiam (u suprascr.) refero lauda KL: lauta B 5 signi-
 ficant KL 8 scriptura K 9 qui in his l. T: quibus in l. K:
 quibus in his A¹BC¹ 12 quoniam] quot K incidunt ABC
 13 alterutrum codd.: ad al. dett. et om. K nos om. T 14 notas]
 nostras A¹ si vis] sibi T notis] nobis K 15 hoc modo om.
 K 17 scribebant K 19 tacito T 22 votu sic ludunt
 K (pro saludent) quodam K 25 dadatim L: datim M Rem.¹
 (fort. recte) (non Mon.) data U 26 alii adnotat a (=ABC¹): alium
 adnotat β (=KL¹: aum notat M): alii adnutat γ (=TU: alii nutat V) Mon.:
 alii adnotat ex ali adnutat Rem. manum T 27 pervellet A Rem.¹

alii dat anulum [ex]spectandum, a labris
 alium invocat, cum alio cantat; adtamen
 aliis dat digito litteras.

Et Salomon (Proverb. 6, 13): 'Annuat oculo, terit pede, digito
 5 loquitur.'

DE ORTHOGRAPHIA. Orthographia Graece, Latine recta XXVII
 scriptura interpretatur. [Orto enim recte, graphia scriptura di-
 citur.] Haec disciplina docet quemadmodum scribere debea-
 mus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ita ortho-
 10 graphia de scribendi peritia, utputa 'ad,' cum est praepositio,
 D litteram; cum est coniunctio, T litteram accipit. 'Haud,' 2
 quando adverbium est negandi, D littera terminatur et aspiratur
 in capite; quando autem coniunctio [disiunctiva] est, per T lit-
 teram sine aspiratione scribitur. 'Apud' praepositio per D 3
 15 scribitur, sicut 'ad patrem,' quoniam veteres saepe 'apud' pro
 'ad' usi sunt [duabus ex eis mediis litteris subtractis]. Inter- 4
 dum autem aliae litterae in locum aliarum litterarum rite ponun-
 tur. B et P litteris quaedam cognatio est. Nam pro 'Burro'
 dicimus 'Pyrrhum.' C et G [litterae] quandam cognationem
 20 habent. Nam dum dicimus 'centum,' [et] 'trecentos,' postea
 dicimus 'quadringentos,' G ponentes pro C. C et Q similiter
 cognatio est. Nam 'huiusce' per C, 'cuiusque' per Q scribimus.
 'Cum' autem praepositio per C scribenda est; si autem adver-
 bium fuerit, per Q. Dicimus enim 'quum lego.' 'Deus' per
 25 E solam: 'daemon' per AE diphthonga est notandus. 'Equus,' 5
 quod est animal, per E solam scribendum. 'Aequus,' quod est

1 anolum KL (non M): anullum ex am nullum ut vid. A ex-
 spectandum α (=AB: sp. C) β (=KL ex corr. M): spectandum γ
 (=TUW) 2 adtamen BM γ (=TUW) 3 alii TU (non W):
 alis A¹ 4 annuet K teret C¹KTW: terret A 7 inter-
 pretatur] dicitur U orto... dicitur hab. B (recta) TU: om. CK¹
 9 sicut om. K¹ 12 est om. T 13 disiunctiva hab. K: om. B
 et (cum est) C: ras. in A: ua ut vid. T 15 sicut ad pa. T: sicut
 apud (-t) pa. BCK apud pro ad B: apud pro adverbio CKT 16
 duabus... subtr. om. K¹ 18 burro T: byrro B: birro AC: birrum K
 19 litterae hab. K: om. ABCT 20 dum om. K et hab. BC:
 om. KT 21 quadrigentos K: quadragentos A 25 diptongon
 C: -go ut vid. K¹ (etiam in sequentibus paragraphis) 26 sola BT
 scribendus K

ISIDORI

iustus, per AE diphthonga scribendum. 'Exsul' addito S debet scribi, quia exsul dicitur qui extra solum est. 'Exultat' melius sine S littera scribitur. Nam cum ipsa X ex C et S constat, 6 quomodo, cum in ea sit, rursus ei additur alia? 'Aequor' per 7 diphthonga scribendum, quia ab aqua est nomen factum. 'For- 5 sitan' per N scribendum in fine, quia integrum eius est 'si forte 8 tandem.' 'Fedus,' quod est deformis, per E solam scribendum [est]: 'foedus' quod est pactum, cum O et E diphthonga scriben- 9 dum. 'Formosus' sine N scribitur, quia a forma vocatur. [Sive etiam a formo, id est calido; calor enim sanguinis efficit pul- 10 critudinem.] 'Gnatus,' quod est filius, per G scribendum, quia 10 facit generatus. H, quae aspirationis littera est, in Latino tantum vocalibus iungitur: ut 'honor,' 'homo,' 'humus' [humilitas]. Aspiratur autem et consonantibus, sed in Graecis et Hebraeis nominibus. 'Heus' autem et 'heu' interiectiones per H scri- 15 bendae. I littera inter duas vocales constituta, bis scribi quidam existimabant, ut in 'Troia' et 'Maia.' Hoc ratio non permittit. Numquam enim tres vocales in una syllaba scribuntur. Sed I littera inter duas vocales constituta pro duplici habetur. 12 'Id' pronomen neutri generis per D scribitur, ab eo quod est 'is, 20 ea, id,' quia facit 'idem.' Quod si verbum est tertiae personae, 13 per T notabitur, ab eo quod est 'eo, is, it,' [quia facit] 'itur.' K litteram antiqui praeponerant quotiens A sequebatur, ut 'kaput,' 'kanna,' 'kalamus.' Nunc autem 'Karthago' et 'kalendae' per eandem tantum scribuntur. Omnia autem Graeca nomina qua- 25 14 licumque sequente vocali per K sunt scribenda. 'Laetus' per

1 addita K 3 constet cum in ea sit cur rursus K 5 scribitur
K 6 si om. KC (non A¹) 7 sola BKT scribendum est CK:
est scribendum A²: scribendum BT 8 cum oe BC scribitur K
9 scribitur α (= ABC) γ (= TUW): scribendum M: scribendum est K
Sive... pulcr. hab. γ (= TU): om. α (= BC) β (= KM) 10 color TU
12 fecit B¹ generatur T (i.e. -tor?) H quoque asp. nota est K
13 humilitas hab. T: om. BCK 14 autem om. K 15 nominis T
16 litteram et constitutam CT quidam scribi T 17 ut troia
et m. K: ut in troia m. T 18 unam syllabam K 21 faciunt
idem T 22 notabimus C quia facit itur ABC: om. T: quia facit
om. K 24 et om. T 25 omnia... scribenda om. T 26 sunt
om. K Laetus... facit post sumpsit calamitas KL

diphthonga scribitur, quia laetitia a latitudine vocata est, cuius e
 contrario est tristitia, quae angustiam facit. L autem litteram
 interdum pro D littera utimur, ut 'latum' pro 'datum' et 'calami-
 tatem' pro 'cadamitatem'; a cadendo enim nomen sumpsit cala-
 5 mitas. 'Maxumus' an 'maximus,' et si qua similia sunt qualiter 15
 scribi debeant quaesitum est. Varro tradit Caesarem per I eius-
 modi verba enuntiare solitum esse et scribere. Inde propter
 auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, ut 'maximus,'
 'optimus,' 'pessimus' scribatur. 'Malo' per unum L scriben- 16
 10 dum, quia est 'magis volo.' 'Malle' per duo LL, quia est 'magis
 velle.' 'Nolo' quoque per unum L; [et] 'nolle' per duo.
 'Nolo' enim 'nevolo' est; 'nolle,' 'nevelle.' 'Os' si vultum aut 17
 ossum significat per O solam scribendum est; si personam, H
 praeponenda est. 'Ora' finium per O; 'hora' dierum per H 18
 15 scribendum. 'Onus,' si de onere venit, O sola scribendum; si
 de honore, cum H aspiratione. 'Praepositio' et 'praeterea' 19
 per diphthonga scribendum. 'Pene' vero, quod est coniunctio,
 per E; 'poena,' quod est supplicium, per OE. Q littera tunc 20
 recte ponitur, cum illi statim U littera sequitur, et alia quaelibet
 20 una pluresve vocales iunguntur, ita ut una syllaba fiat. Cetera
 per C scribuntur. 'Quae' pronomen cum A scribendum; 21
 'que' coniunctio sine A. 'Quid' per D litteram scribitur, cum
 pronomen est; per T, cum verbum: cuius positio est prima

1 Laetus vel laetitia a latitudine vocatur et ideo per diptongo scribendum
 cui contraria tr. quae angustam f. β (= KL: contr. est tr. L ex corr.)
 2 est om. A¹ autem om. KLT (non UW) li. interdum
 utimur pro d KL 3 fort. lautum pro dautum 5 Ma. enim an
 ma. A et ... sunt om. K 6 debeat K tradit CKT: tradidit
 AB 7 verbum K scribi K inde om. B 9 per unam
 litteram l quod est (om. scribendum) K 10 malle ... velle om. K
 duas ll T 11 unam l velle et nolle K: unum l et nolle T: unum l nolle
 ABC 12 nec volo ... nec velle K aut os sign. A¹ K 13
 sola codd. (-lam C) est om. K personam ... scribendum si
 om. KL¹ (non M) 15 per o sola T (non UW) scribendum est
 si T (non UW) 16 aspiratione om. KLM 17 scribendum] om.
 C (non A) scribendum est si de onore (hon- m. 2) quod est con-
 iunctio T 18 poena vero quod K per o et e scribendum est T
 19 illa K (non A) subsequitur KC (non A) quamlibet T 21
 per c littera scribuntur K scribitur K 23 prima est K

ISIDORI

- ‘queo, quis, quit,’ et in compositione ‘nequeo, nequis, nequit.’
 22 ‘Quod,’ quando pronomen est, per D [est] scribendum; quando
 numerus, per T, quia ‘totidem’ per T scribitur. ‘Quotidie’ per
 23 Q scribendum, non per C, ut sit ‘quot diebus.’ R littera com-
 munionem habet cum S littera. Itaque apud anticos ‘honos,’ 5
 24 ‘labos,’ ‘arbos’ dicebatur, nunc ‘honor,’ ‘labor,’ ‘arbor.’ ‘Sat’
 per T scribi oportet, quia integrum eius facit ‘satis.’ ‘Sed’ per
 D oportet scribi. Apud anticos enim sed ‘sedum’ dicebatur;
 25 nos finales duas litteras abscidimus. ‘Tamtus,’ sicut et ‘quam-
 tus’ in medio M habebant. ‘Quam’ enim et ‘tam,’ unde et 10
 26 ‘quamtitas,’ ‘quantus,’ ‘tamtus.’ ‘Vae’ interiectio cum A scri-
 bendum; ‘ve’ coniunctio sine A. Xps, quia Graecum est, per
 28 X scribendum. Ita et ‘Xrisma.’ Y et Z litteris sola Graeca no-
 mina scribuntur. Nam cum ‘iustitia’ sonum Z littera expri-
 mat, tamen, quia Latinum est, per T scribendum est. Sic 15
 29 ‘militia,’ ‘malitia,’ ‘nequitia,’ et cetera similia. In dubiis quoque
 verbis consuetudo veterum erat ut, cum eadem littera alium
 intellectum correpta, alium producta haberet, longae syllabae
 apicem adponebant; utputa ‘populus’ arborem significaret, an
 hominum multitudinem, apice distinguebatur. Sic et ubi lit- 20
 terae consonantes geminabantur, sicilicet superponebant, ut
 ‘cella,’ ‘serra,’ ‘asserres.’ Veteres enim non duplicabant litteras,
 sed supra sicilicos adponebant; qua nota admonebatur lector
 geminandam esse litteram.

XXVIII DE ANALOGIA. Analogia Graece, Latine similitum compa- 25
 ratio sive proportio nominatur. Cuius haec vis est ut, quod
 dubium est, ad aliquid simile, quod non est dubium, refera-

1 et in . . . nequit om. K 2 est hab. KL: om. BCT quando
 numerus A¹BCTU: quando adverbium numeri KL 3 quia . . .
 scribitur om. KL 4 communem T 5 cum om. B cum sidemque
 apud latinos K 6 arbos labos K arbor labor K 10 m] n T
 de qua enim et tam veniunt T: quam et tam (om. enim) K 11
 quantitas et quantus et tantus T scribendum A: scribenda
 BCT: scribitur K 12 i.e. Christus 13 scribendum est T
 litteris om. K 14 z litterae B exprimitur T 15 sic BCT:
 sicut K 16 malitia om. T¹ nequitia om. K dubis A¹: duobus K
 17 cum] hec K 22 litteras om. T 24 geminatam K 26 pro-
 portio B¹: propositio K¹ ut vid. T: praepositio C 27 dubium non
 est ref. K

tur, et incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio
 analogiae colligitur: id est qualitate, comparatione, genere, nu-
 mero, figura, casu, extremitatibus similium syllabarum, et simili-
 tudine temporum. Si quid de iis unum defuerit, iam non est 2
 5 analogia, id est similitudo, sed est anomalia, id est extra regulam,
 ut 'lepus' et 'lupus.' Totum convenit, sed dissentiunt casu;
 facit enim 'lupi,' 'leporis.' Nam regulariter est, dum quaeris
 utrum 'trames' masculinum sit an femininum, similis est illi in
 omni declinatione 'limes,' et erit masculinum. Item 'funis' si 3
 10 incerti generis esse credis, similis est illi 'panis' in declinatione,
 et erit masculinum. Item ex comparatione positivorum, ut si
 dicas 'doctus,' 'magnus': positivi sunt et sui similes. Fit et
 per diminutionem, utputa 'funem' masculinum esse funiculus
 ostendit, sicut 'marmor' neutri esse generis marmusculum in-
 15 dicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in 4
 diminutione. Sed hoc non semper, ut 'pistrinum,' 'pistrilla.'
 Sed quia scire debemus ex positione [id est primitivo] decli-
 nationem, ex diminutione genus colligere.

DE ETYMOLOGIA. Etymologia est origo vocabulorum, cum XXIX
 20 vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Ari-
 stoteles σύμβολον, Cicero adnotationem nominavit, quia no-
 mina et verba rerum nota facit exemplo posito; utputa 'flumen,'
 quia fluendo crevit, a fluendo dictum. Cuius cognitio saepe 2
 usum necessarium habet in interpretatione sua. Nam dum vi-
 25 deris unde ortum est nomen, citius vim eius intellegis. Omnis
 enim rei inspectio etymologia cognita planior est. Non autem
 omnia nomina a veteribus secundum naturam inposita sunt, sed
 quaedam et secundum placitum, sicut et nos servis et posses-
 sionibus interdum secundum quod placet nostrae voluntati
 30 nomina damus. Hinc est quod omnium nominum etymologiae 3

6 casus *K*¹ 8 illi *om.* *B*¹ 9-11 Item . . . masculinum *om.* *B*¹
 9 funis inc. gen. si esse ut *vid.* *K*¹ 10 sim. illi est *KC* 12 sunt
 ut sui *KC* fit per *T* 13 funiculum *T*: finiculus *C* 15 est
om. *K*¹ 16 non] nomen *T* 17 id est primitivo *hab.* *K*: *om.*
BCT 20 vis *om.* *T* 22 proposito *K*¹ 23 dictus *C*¹ *T*
 24 in *om.* *K* 26 rei *om.* *T* 27 sec.] per *KP* (*non A*)
 28 quaedam secundum (*om.*, et) *K*

ISIDORI

non reperiuntur, quia quaedam non secundum qualitatem, qua genita sunt, sed iuxta arbitrium humanae voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autem etymologiae nominum aut ex causa datae, ut 'reges' a [regendo et] recte agendo, aut ex origine, ut 'homo,' quia sit ex humo, aut ex contrariis ut a lavando 'lutum,' 5 dum lutum non sit mundum, et 'lucus,' quia umbra opacus parum luceat. Quaedam etiam facta sunt ex nominum derivatione, ut a prudentia 'prudens'; quaedam etiam ex vocibus, ut a garrulitate 'garrulus'; quaedam ex Graeca etymologia orta et 5 declinata sunt in Latinum, ut 'silva,' 'domus.' Alia quoque ex 10 nominibus locorum, urbium, [vel] fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam ex diversarum gentium sermone vocantur. Vnde et origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina et incognita Latinis et Graecis.

XXX DE GLOSSIS. Glossa Graeca interpretatione linguae sortitur 15 nomen. Hanc philosophi adverb[i]um dicunt, quia vocem illam, de cuius requiritur, uno et singulari verbo designat. Quid enim illud sit in uno verbo positum declarat, ut: 'conticescere est 2 tacere.' Item (Virg. Aen. 10, 314):

Latus haurit apertum.

20

'haurit, percutit.' Item cum 'terminum' dicimus 'finem,' aut 'populatas' interpretamur esse 'vastatas,' et omnino cum unius verbi rem uno verbo manifestamus.

XXXI DE DIFFERENTIIS. Differentia est species definitionis, quam scriptores artium de eodem et de altero nominant. 25 Haec enim duo quadam inter se communione confusa, coniecta differentia secernuntur, per quam quid sit utrumque cognoscitur; ut cum quaeritur quid inter regem sit et tyrannum,

2 sed arbitrio *K*¹ 3 nomina ut ex *T* 4 regendo et hab. *T*:
om. *BCK* 5 lotus dum lotum *BC*: lotum dum lotus *K*¹: lot—dum
lutum *T* 9 gragulus garrulus *B*: graculus *Arev.* 10 de. in *T*
latino *K* ut] et *B* silva] sillaba *C*¹ 11 vel om. *CT*: hab.
BK 12 ex *B*: e *K*: et *T*: et de *C* ge. om. *T* 16 hoc *K*
17 de qua *Arev.* 20 aurit *codd.* 22 populatus et vastatus *T*
omnino] omnium *C*¹ 25 altero] alio *T* 26 quadam ex quadam
A: quaedam *C*: quidem *K* confusus *C*¹ 27 secernuntur *BC*:
seccernitur *KT* 28 et tyrannum ... sit om. *C*¹

adiecta differentia, quid uterque sit definitur, ut 'rex modestus et temperatus, tyrannus vero crudelis.' Inter haec enim duo differentia cum posita fuerit, quid sit utrumque cognoscitur. Sic et cetera.

- 5 DE BARBARISMO. Barbarismus est verbum corrupta littera XXXII vel sono enuntiatum. Littera, ut 'floriet,' dum 'florebit' dicere oporteat; sono, si pro media syllaba prima producat, ut 'latebrae,' 'tenebrae.' Appellatus autem barbarismus a barbaris gentibus, dum latinae orationis integritatem nescirent. Vnaquae-
10 que enim gens facta Romanorum cum opibus suis vitia quoque et verborum et morum Romam transmisit. Inter barbarismum 2 autem et barbarolexim hoc interest, quod barbarismus in verbo latino fit, dum corrumpitur; quando autem barbara verba latinis eloquiis inferuntur, barbarolexis dicitur. Item quando in
15 prosa vitium fit sermonis, barbarismus vocatur; quando in metro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto et pronuntiatione. Scripto quattuor modis: si quis in verbo litteram vel syllabam adiciat, mutet, transmutet, vel minuat. Pronuntiatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus et reliquis
20 quae sequuntur. Per tempora quippe fit barbarismus, si pro 4 longa syllaba brevis ponatur, aut pro brevi longa. Per tonos, si accentus in alia syllaba commutetur. Per aspirationem, si adiciatur H littera ubi non debet, aut detrahatur ubi esse oportet. Per hiatum, quotiens in pronuntiatione scinditur ver-
25 sus antequam conpleatur, sive quotiens vocalis vocalem sequitur, ut 'Musae Aonides.' Fit barbarismus et per motacismos, [iotacismos] et labdacismos. Motacismus est, quotiens M litte- 6 ram vocalis sequitur, ut 'bonum aurum,' 'iustum amicum'; sed

2 crudelis interpretetur B enim om. K¹C 3 fuerint T
sit inter utrumque T 4 sic et cetera om. C 6 dici B
8 appellatur K 10 Romanorum] romanis subdita T operibus K
11 Romam] romani T 12 autem om. K 13 fit] sit K¹ autem]
vero T 14 inseruntur CT barbarolexis est (seq. ras.) K¹
16 autem om. K 18 minuet T 19 autem fit om. K¹ aspiratio-
nibus] adnuntiationibus T 20 quippe] quidem K 23 adiciatur]
addatur K 24 in om. K¹ 27 iotacismos (et iot. B²) hab. B:
om. CKT

ISIDORI

- hoc vitium aut suspensione M litterae, aut detractioe vitamus.
- 7 Iotacismus est, quotiens in iota littera duplicatur sonus, ut 'Troia,'
'Maia'; ubi earum litterarum adeo exilis erit pronuntiatio, ut
- 8 unum iota, non duo sonare videantur. Labdacismus est, si pro
una L duo pronuntientur, ut Afri faciunt, sicut 'colloquium' 5
pro 'conloquium'; vel quotiens unam L exilius, duo largius pro-
ferimus. Quod contra est; nam unum largius, duo exilius pro-
9 ferre debemus. Conlisio est, quotiens novissimae syllabae finis
in alterius principio est, ut 'matertera.'

XXXIII DE SOLOECISMIS. Soloecismus est plurimorum verborum 10
inter se inconveniens compositio, sicut barbarismus unius verbi
corruptio. Verba enim non recta lege coniuncta soloecismus
est, ut si quis dicat 'inter nobis' pro 'inter nos,' aut 'date ve-
2 niam sceleratorum' pro 'sceleratis.' Dictus autem soloecismus
a Cilicibus, qui ex urbe Solo(e), quae nunc Pompeiopolis appella- 15
tur, profecti, cum apud alios commorantes suam et illorum lin-
guam vitiose in consequenterque confunderent, soloecismo nomen
dederunt. Vnde et similiter loquentes soloecismos facere dicun-
3 tur. Soloecismus autem apud poetas schema dicitur, quotiens
in versu necessitate metri factus invenitur. Cum autem non 20
4 invenitur necessitas, permanet soloecismi culpa. Soloecismus
fit duobus modis: aut per partes orationis, aut per accidentia.
Per partes orationis, si alteram partem pro altera ponamus, ut-
puta si praepositiones adverbis adplicemus. Per accidentia fit,
id est per ea quae acciduntur partibus, utputa per qualitates, 25
per genera et numeros, figuras et casus. Per ista igitur omnia
5 fiunt soloecismi, sicut Donatus exposuit. Fiunt praeterea ex
plurimis modis. Nam Lucilius centum genera soloecismorum

2 sonus om. T ut Troia] vero ia C¹ 3 arum (i.e. harum) T
adeo om. K¹ 4 videatur BC si] quotiens T 5 uno
BC pronuntiantur T 6 pro conloquio BCT unum l BC
7 quod] quia K 10 primorum K 13 data T 15 Cilicibus]
civilibus B 16 propheti T 17 -que confunderent om. T
22 per accidentia partibus orationis per par. or. A 24 propositiones
adverbia T 25 acciduntur AT: accedunt (-cid-) BCK partibus
orationis utputa CK (non A) qual. gen. (om. per) BC 26 gen. nu-
merum (om. et) K 27 ex CK: ut T: om. B 28 lucius T

dixit, quos omnes vitare potius quam sequi debet qui regulam recte loquendi tenere studet.

DE VITIIS. Vitia apud Grammaticos illa dicuntur, quae XXXIV in eloquio cavere debemus. Sunt autem haec: barbarismus, 5 soloeecismus, acyrologia, cacemphaton, et reliqua. Barbarismus 2 est corruptio verbi unius. [Vt si tertiam syllabam quis producat in 'ignoscere.'] Soloeecismus compositio vitiosa verborum. 3 [Vt si aliquis dicat 'inter hominibus' pro 'inter homines.'] Acyrologia non propria dictio, ut (Lucan 2, 15): 4

10 Liceat sperare timenti.

Proprium est autem timenti formidare, non sperare; et (Virg. Aen. 5, 287):

Gramineo in campo.

Proprium est 'graminosum' dicere campum, non 'gramineum.'

15 Cacemphaton dictio obscena vel inconposite sonans. Obscena, 5 ut (Virg. Aen. 1, 579):

His animum arrecti dictis.

Inconposita, ut (Virg. Aen. 2, 27):

Iuvat ire et Dorica castra.

20 Mala enim fuit compositio ab ea syllaba incipere, qua superior finierat. Pleonasmus adiectio unius verbi supervacua, ut (Virg. 6 Georg. 2, 1):

Hactenus arborum cultus et sidera caeli.

Neque enim alibi nisi in caelo sunt sidera. Perissologia adie- 7

25 ctio plurimorum verborum supervacua, ut (Deuteron. 33, 6):

'vivat Ruben et non moriatur': dum non sit aliud vivere quam

non mori. Macrologia longiloquium, res non necessarias con- 8

prehendens, ut (Liv. frag. 64 M.): 'Legati non inpetrata pace

retro unde venerant domum reversi sunt.' Tautologia, idem- 9

30 loquium ut (Virg. Aen. 1, 546):

1 debemus (om. qui... studet) K 2 student B 3 cap. 34-37
om. B (= KLM: non P). Contuli ABCT 6 ut si... ignoscere hab. γ
(= TUW): om. α (= ABC) 8 ut si... homines hab. γ (= TUW): om.
α (= ABC) pro W: propter TU 9 Ac. est inpropria B 17
recti T (non UW) 19 et videre dor. A 21 finiebat T (non UW)
24 enim om. A 25 verborum om. A¹ 26 sit] sonet C 29 venerunt
CW idemloquium γ (= TUW) C¹: idem eloquium α (= ABC²)

ISIDORI

Si fata virum servant, si vescitur aura
aetherea, neque adhuc crudelibus occubat umbris.

Totum enim quod repetitur una res est, sed crebro sermone
10 adnuntiata. Eclipsis est defectus dictionis, in quo necessaria
verba desunt, ut (Virg. Aen. 4, 138):

5

Cui pharetra ex auro:

11 deest enim 'erat.' Tapinosis est humilitas, statum rei magnae
dictis infirmans, ut (Virg. Aen. 1, 118):

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

12 'Gurgitem' posuit pro 'mare.' Cacosyntheton, vitiosa conpo- 10
sitio verborum, ut (Virg. Aen. 9, 609):

— Versaque iuvenum

terga fatigamus hasta.

13 Amphibolia, ambigua dictio, quae fit aut per casum accusativum,
ut illud responsum Apollinis ad Pyrrhum (Enn. Ann. 179): 15

Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.

In quo non est certum, quem in ipso versu monstraverit esse
14 victorem. Fit et per incertam distinctionem, ut (Virg. Aen. 1,
263):

Bellum ingens geret Italia. 20

Incerta distinctio, utrum 'bellum ingens,' an 'ingens Italia.'

15 Fit et per commune verbum, ut: 'Deprecatur Cato, calumnia-
tur Cicero, praestolatur Brutus, dedignatur Antonius'; nec osten-
ditur in hac ambiguitate utrum ipsi alios, an alii ipsos deprecati

16 sunt aut calumniati. Fit et per homonyma, quo uno nomine 25
multa significantur, ut 'acies,' et non addas aut ferri, aut oculo-
rum, aut militum.

XXXV DE METAPLASMIS. Metaplasmus Graeca lingua, Latine
transformatio dicitur. Qui fit in uno verbo propter metri neces-
2 sitatem et licentiam poetarum; cuius species istae sunt. Pro- 30
thesis adpositio in principio verbi, ut ['gnato' pro 'nato' et

1 virorum B 8 dictus T 14 aut om. T 16 eacida U: acida
B¹: eacidam AT: eacide C¹ 18 distinctionem] definitionem T
24 an alii ipsos om. T 25 sint AT (non U) omonima B: -mam
AC: -mum T 26 ut f. T 31 gnato . . . tulit om. C¹: et tet. pro
tu. om. AC²

‘tetulit’ pro ‘tulit’]. Epenthesis adpositio in medium, ut (Virg. Aen. 3, 409):

- [Maneant in religione nepotes,
pro ‘religione’] [‘reliquias’ pro ‘reliquias,’ ‘induperator’ pro
5 ‘inperator’]. Paragoge adpositio in finem, ut [‘admittier’ pro 3
‘admitti’] [‘magis’ pro ‘mage’ et ‘potestur’ pro ‘potest’].
Aphaeresis abscisio de principio, ut ‘temno’ pro ‘contemno.’
Syncope abscisio de medio, ut ‘forsan’ pro ‘forsitan.’ Apocope
abscisio de fine, ut ‘sat’ pro ‘satis.’ Ectasis, productio contra 4
10 naturam, ut [(Virg. Aen. 1, 499): ‘exercet Diana choros’].
[(Virg. Aen. 1, 2): ‘Italiam fato,’ quum ‘Italiam’ correpte dici
debeat]. Systole correptio contra naturam, ut [(Virg. Aen. 6,
773): ‘urbemque Fidenam,’ cum prima syllaba produci debet].
[Vt quum dicimus ‘Orion’ correpte, dum producte dici oportet.]
15 Diaeresis discissio syllabae in duas, ut [(Virg. Aen. 9, 26): ‘dives
pictai vestis,’ pro ‘pictae’] [(Enn. Ann. 33): ‘Albai longai,’
pro ‘Albae longae’]. Episynaloephe conglutinatio duarum [sylla- 5
barum] in unam, ut [‘Phaethon’ pro ‘Phaëthon’] [‘Neri’ pro
‘Nerei,’ ‘aeripedem’ pro ‘aëripedem’]. Synaloephe conlisio
20 vocalium adiuncta vocalibus, ut [(Virg. Aen. 9, 1):

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur].

Ec(th)lipsis conlisio consonantium cum vocalibus, ut [(Virg. Aen. 6
1, 3):

Multum ille et terris iactatus et alto].

1 ut (om. cett.) C¹: ut maneant in religione nepotes pro religione AB:
ut reliquias pro reliquias induperator pro inperator T 5 ut (om. cett.)
C¹: ut admittier pro admitti B (A fere): ut magis pro maie et potestur
(ex pro-) pro potest T 7 Auferens T 8 S. est absc. AB
10 ut (om. cett.) C¹: ut exercet (-tur B) diana choros (co-) AB: ut italiam
fato quum italiam correptam dici debeat T 12, 13 Syst. ... debet om. C¹
ut urbemque fidenam cum prima syllaba produci debet (-beat B) AB:
ut quum dicimus orion correpte dum producte dici oportet—T 15 ut
(om. cett.) C¹: ut dives pictai vestis pro pictae A: ut albai longai pro
pictae B: ut albai longai pro albe longe T 17 Ep. est congl. A syl-
labarum hab. AC: om. BT 18 ut (om. cett.) C¹: ut foeton A: ut
f||eton pro faeton B: ut feton pro faeton meri pro nerei eripide pro
curipide T. Cf. Donat. p. 396 K. 20 vocalium] vocabulum T
ut (om. cett.) C¹: ut atque ea diversa penitus et reliqua A: ut atque
aeque ea diversa penitus et cetera B: ut atque ea diversa penitus dum
parte geruntur T 22 Ellipsis est conl. A ut (om. cett.) C¹: ut
multum ille terris iactatus et alto AB: ut multum ille et terris T

ISIDORI

Antithesis contrapositio litterae pro alia littera, ut ['inpete' pro 'impetu'] ['olli' pro 'illi']. Metathesis transpositio litterae, ut 7 ['Thymbre' pro 'Thymber'] ['Evandre' pro 'Evander']. Inter barbarismum et figuras, hoc est Latinam et perfectam elocutionem, metaplasium esse, qui in uno sermone fit oratione vitiosus. 5 Item inter soloecismum et schema, id est perfectam sermonum connexionem, figura est, quae fit contextu sermonum oratione vitiosa. Ergo metaplasmi [et] schemata media sunt et discernuntur peritia et inperitia. Fiunt autem ad ornatum.

XXXVI DE SCHEMATIBVS. Schemata ex Graeco in Latinum elo- 10
quium figurae interpretantur, quae fiunt in verbis vel sententiis per varias dictionum formas propter eloqui ornamentum. Haec
2 dum multae sint apud Grammaticos, istae inveniuntur. Prolepsis est praesumptio, ubi ea, quae sequi debent, anteponuntur, ut (Virg. Aen. 12, 161): 15

Interea reges ingenti mole Latinus.

Debuit enim sic dicere: 'Interea reges ingenti mole,' et statim adicere, quod sequitur: 'procedunt castris,' deinde dicere: 'Latinus,' etc.; sed facta est pro ornamento praesumptio rei, et qui sequi debuerunt reges interpositi sunt in septem versibus, et 20
postea additum est: 'Procedunt castris.' Inde et praesumptio,
3 quia anteposita sunt quae sequi debuerunt. Zeugma est clausula, quum plures sensus uno verbo clauduntur, quae fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut in medio id verbum ponitur, quod sententias iungit. In primo, ut (Lucil. 25
139):

Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis.

1 pro alia... litterae om. C ut inpete pro impetu A: ut olli pro illi
TUG: ut inpete pro impetu et olli pro illi B Bern. 224 2 ut (om. cett.)
C1: ut timbre pro timber AB: ut ebandre pro evander et timbre pro timber
T 4 hoc interest A 5 sit rat. vitiorum A: fit ratione vitiosus BC
7 ratione ABC 8 metaplasmi (-ma B) et schemata (sce-) ABC:
metaplasmi scemata T sunt que et A1 9 et inperitia om. C1
12 distinctionum T (non U) BC (non A) 13 sunt TU 16 Latinus om. C
Latinus... ingenti mole om. T (non U) 17 interea... mole om. A
19 et ceteri A1 CT: et ceteras B1: et cetera A2 orn. carminis pr. T
20 debuerat A 21 inde et BCU: proinde et T 22
quia debuerunt (om. sequi) A

In medio [ut] (Enn. Ann. 329):

Graccia Sulpicio sorti data, Gallia Cottae.

In postremo, [ut] (Ter. Andr. 68):

Namque hoc tempore

5 obsequium amicos, veritas odium parit.

Hypozeuxis est figura superiori contraria, ubi in singulis sensibus 4
propria unicuique clausula est, ut (Virg. Aen. 10, 149):

Regem adit et regi memorat nomenque genusque.

Syllepsis est in dissimilibus clausulis aut pluralis dictio singulari 5
10 verbo finita, ut (Virg. Aen. 1, 553):

Sociis et rege recepto,

aut singularis dictio plurali verbo expleta, ut (Virg. Ecl. 1, 81):

Sunt nobis mitia poma,

et pressi copia lactis.

15 Supra enim 'sunt' dixit. Hic debuit dicere: 'est et pressi copia
lactis.' Fit autem Syllepsis non solum per partes orationis, 6
sed et per accidentia partibus. Nam ubi et pro multis unus et
pro uno multi ponuntur, Syllepsis est. Pro multis unus, ut est
illud (Virg. Aen. 2, 20):

20 Vterumque armato milite conplent,

cum non uno, sed multis militibus. Item pro uno multi, ut in
Evangelio (Matth. 27, 44): 'Latrones qui crucifixi erant cum eo
improperabant,' ubi pro uno uterque inducitur blasphemasse.

Anadiplosis est, quando ab eodem verbo quo prior versus finivit, 7

25 sequens versus incipit, ut est illud (Virg. Ecl. 8, 55):

Certent et cygnis ululae, sit Tityrus Orpheus,

Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.

Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum pluri- 8
morum, ut (Virg. Aen. 3, 157):

30 Nos te Dardania incensa tuaque arma secuti,
nos tumidum sub te permensi classibus aequor.

1 in medio ut *T*: in medio *ABC* 2 sortita *A*¹: sorte data *TU*
3 in postremo ut *T*: in postremo *AB*: in postrema ut *C* 8 adiit
*A*¹ ut vid. *BT* 11 socii sed *T* 12 pl. v. expl.] singulari verbo finita
T 18 ut pro multis *A*¹ ut vid. *C*¹ 20 armatum *A*¹ 21 ut] et *C*¹
22 cum eo cr. er. *AB*: cr. er. cum eo *CT* 26 cigni *A*¹*B* ignis
ulule si tirus orfeus in silvis *T* 30 incesa aque *C*¹

ISIDORI

- 9 Epanaphora est in uno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio, ut (Virg. Aen. 7, 759) :

Te nemus Anguitiae, vitrea te Focinus unda,
te liquidi flevire lacus.

- 10 Epizeuxis in uno sensu congeminationo verbi, ut (Virg. Aen. 4, 660) : 5
Sic sic iuvat ire per umbras.

- 11 Epanalempsis est sermonis in principio versus positi eiusdem in fine replicatio, ut est illud (Juven. 14, 139)

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

- 12 Paronomasia est in significatione diversa dictiopene ipsa, ut illud : 10
'Abire an obire te convenit?' id est exulem fieri, an mori.

- 13 Schesis onomaton multitudo nominum coniunctorum quodam ambitu copulata, ut :

Nubila, nix, grando, procellae, fulmina, venti.

- 14 Paromoeon est multitudo verborum ex una littera inchoantium, 15
quale est apud Ennium (Ann. 109) :

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Sed bene hoc temperat Virgilius, dum non toto versu utitur hanc figuram, ut Ennius, sed nunc in principio versus tantum, ut est illud (Aen. 1, 295) :

20

Saeva sedens super arma ;

nunc autem in fine, ut (Aen. 3, 183) :

Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

- 15 Homoeoptoton est, quum plurima nomina per unum casum denuntiantur, ut illud (Virg. Aen. 12, 903) : 25

Sed neque currentem, sed nec cognoscit euntem,
tollentemque manu saxumque inmane moventem.

- 16 Homoeon teleuton est, quum uno modo verba plurima finiuntur,

- 17 ut (Cic. Catil. 2, 1) : 'abiit, abcessit, evasit, erupit.' Polypoton est, cum diversis casibus sententia variatur, ut (Pers. 3, 84) : 30

Ex nihilo nihilum, ad nihilum nil posse reverti.

3 te vitrea C 4 fluere T 5 Epizeuxis est in A 7 Epanalempsis A 10 Paronomasia B : Paronomasia C¹ : Paronomasia T 17 Tati] tate BTU 27 manu T : in manus A : in manu B : manus C¹
28 plurima om. A 31 reverti] redire T

et (Pers. 5, 79):

Marci Dama. — Papae! — Marco spondente, recusas?

Marcus dixit. — Ita est. — Adsigna, Marce, tabellas.

Hirmos est sententia continuatae orationis tenorem suum usque 18
5 ad ultimum servans, ut (Virg. Aen. 1, 159):

Est in secessu longo locus, insula portum,
et reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus usque ad illud
(Virg. Aen. 1, 165):

Horrentique atrum nemus imminet umbris.

10 Polysyntheton est dictio multis concatenata coniunctionibus, ut 19
(Virg. Georg. 3, 344):

Tectumque, laremque,
armaque, Amicleumque canem.

Dialyton vel asyntheton est figura, quae e contrario sine con- 20
15 iunctionibus solute ac simpliciter effertur, ut: 'Venimus, vidimus,
placuit.' Antitheton, ubi contraria contrariis opponuntur et 21
sententiae pulchritudinem reddunt, ut illud (Ovid. Met. 1, 19):

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis:
mollia cum duris: sine pondere habentia pondus.

20 Hypallage, quotienscumque per contrarium verba intelleguntur, 22
ut (Virg. Aen. 3, 61):

Dare classibus Austros,
cum ventis naves demus, non navibus ventos.

DE TROPIS. Tropos Graeco nomine Grammatici vocant, XXXVII
25 qui Latine modi locutionum interpretantur. Fiunt autem a pro-
pria significatione ad non propriam similitudinem. Quorum
omnium nomina difficillimum est adnotare, sed ex omnibus
Donatus tredecim usui tradenda conscripsit. Metaphora est 2
verbi alicuius usurpata translatio, sicut cum dicimus 'fluctuare
30 segetes,' 'gemmae vites,' dum in his rebus fluctus et gemmas
non invenimus, in quibus haec verba aliunde transferuntur. Sed

2 Dama] damia C recurras CT 3 aut signa T 9 orren-
tique... umbris AB: horrentique... umbrae C: orrentique... umbra T
12 remque T 14 D. valesindeton T e om. A 23 navem T
25 a om. T 26 ad non] et non ad A 27 omnia nom. C 28
tradens A

ISIDORI

haec atque aliae tropicae locutiones ad ea, quae intellegenda sunt, propterea figuratis amictibus obteguntur, ut sensus legentis exerceant, et ne nuda atque in promptu vilescent. Fiunt autem metaphorae modis quattuor : ab animali ad animale, ut :

Aligeros conscendit equos.

5

Metaphorice loquens miscuit quadrupedi alas avis, et (Virg. Ecl. 6, 80):

Quo cursu deserta petiverit;

miscuit volatili cursum quadrupedis. Ab inanimati ad inanimale, ut

10

Pontum pinus arat, sulcum premit alta carina.

Miscuit usum terrae aquis, dum arare et sulcum premere ad terram pertineat, non ad mare. Ab inanimati ad animale, ut 'florida iuventus': miscuit flores inanimales iuventuti, quae animam habet. Ab animali ad inanimale, ut :

15

Tu, Neptune pater, cui tempora cana crepanti
cincta salo resonant, magnus cui perpe te mento
profuit Oceanus, et flumina crinibus errant.

Mentum enim, tempora et crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic et alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentissime decoris gratia transferuntur, ut oratio perornetur. Metaphora autem aut partis unius est, ut 'fluctuare segetes' (non potes dicere 'segetare fluctus'), aut antistropha est, id est reciproca, ut 'remigium alarum.' Nam et alae navium et alarum remigia dicuntur. Catachresis est alienae rei nomen adpositum. Haec et a metaphora differt, quod illa vocabulum habenti largitur, haec, quia non habet proprium, alieno utitur, ut (Virg. Georg. 2, 131):

Faciemque simillima lauro;

1 ad ea quae] atque ad T 2 sensum C 4 ab animalia T
5 aligos T 6 quadrupedes alas avi A 11 arat C: erat A¹BT
12 miscunt A arare] mare T 13 ab inanimalia T 14
qui BT 15 habeat T ab inanimati ad animale T 17 perpe te
C: perpe ti ABTU 18 floruit oceanum A crinibus TU 20
Sicut al. T in alium A 22 partis om. A¹ 23 potest T
24 nam et alas . . . dicunt A 25 aliena T 26 haec eo A: et eo
BC: hec et T defertur A 29 simillimam AB

et (Virg. Aen. 5, 157) :

Centaurus ; nunc una ambae iunctisque feruntur
frontibus, et longa sulcant vada salsa carina ;

dum facies et frons tantundem animalium et hominum sit.

5 Quod nomen si poeta navi non adposuisset, quod proprium
eidem parti diceret, non haberet. Metalempsis est tropus a prae- 7
cedente quod sequitur, ut (Pers. 3, 11) :

Quaevae manus cartae nodosaeque venit arundo.

Nam per manum verba, per arundinem litterae significatae sunt.

10 Metonymia, transnominatio ab alia significatione ad aliam 8
proximitatem translata. Fit autem multis modis. Aut enim
per id, quod continet, id, quod continetur, ostendit, ut ' theatra
plaudunt,' 'prata mugiunt,' dum illic homines plaudunt, hic boves
mugiant ; aut contra per id, quod continetur, id, quod continet,
15 ut (Virg. Aen. 2, 311) :

Iam proximus ardet

Vcalegon ;

dum non ille, sed domus eius arderet. Item per inventorem id, 9
quod inventum est, ut (Ter. Eun. 732) :

20 Sine Cerere et Libero friget Venus ;

et (Virg. Aen. 9, 76) :

Connixtam Vulcanus mittit ad astra favillam.

Vult enim per Cererem frumenti inventricem intellegere panem,

per Liberum inventorem vitis vinum, per Venerem libidinem,

25 per Vulcanum ignem. At contra per inventum inventorem de-
monstrat, ut (Plaut. frag. 159) :

Vinum precamur,

pro Libero, qui vinum apud Graecos invenit. Item per efficien- 10

tem, id quod efficitur, sicut ' pigrum frigus,' quod pigros homines

30 faciat, et ' timor pallidus,' eo quod pallidos homines reddat. At

contra per id quod efficitur, efficiens, ut (Virg. Aen. 5, 817) :

2 unam A¹ ut vid. T iunctique T 3 saxa A¹ ut vid. BT
5. quod . . . adp. om. C quid pr. C 6 est om. B 7 ut
om. A 8 quae T cartae] oraste T 10 Metono. est trans. T
transmutatio A 12 quod continetur post ost. T 13 hom. plau-
dant B 18 eius ardet A 29 hom. pigros B

ISIDORI

Iungit equos auri genitor spumantiaque addit
frena feris.

‘Spumantia frena’ dixit, cum utique non ipsa faciant spumas,
11 sed equus, qui ea gerit, spumis conspargat infusus. Antonomasia est pro nomine, id est vice nominis posita, ut ‘Maia 5
genitus’ pro Mercurio. Qui tropus fit modis tribus: ab animo,
ut (Virg. Aen. 5, 407):

Magnanimusque Anchisiades;
a corpore, ut (Virg. Aen. 3, 619):

Ipse arduus;
extrinsecus, ut (Virg. Aen. 1, 475):

Infelix puer atque inpar congressus Achilli.
12 Epitheton, supra nomen. Praeponitur enim proprio nomini, ut
‘alma Ceres,’ (Virg. Georg. 1, 470):

Obscenique canes, inportunaeque volucres. 15
Inter antonomasiam autem et epitheton hoc differt, quod antonomasia pro vice nominis ponitur, epitheton autem numquam est sine nomine. Quibus duobus tropis vel vituperamus ali-
13 quem, vel ostendimus, vel laudamus. Synecdoche est conceptio,
cum a parte totum, vel a toto pars intellegitur. Eo enim et per 20
speciem genus, et per genus species demonstratur [sed species
pars est, genus autem totum]. A toto enim pars intellegitur, ut
(Virg. Aen. 6, 311):

Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus
pontum fugat. 25

Non enim totus annus frigidus est, sed pars anni, id est hiems.

At contra a parte totum, ut (Virg. Aen. 2, 256):

Flammas cum regia puppis
extulerat.

Vbi non solum puppis, sed navis, et non navis, sed qui in ea, et 30
14 non omnes, sed unus flammas extulit. Onomatopoeia est no-

1 auri genitor *BCGT Mon.*: auri (*seg. ras.*) *A*¹: aurigator *U*¹ addidit *T*
5 maie (male?) *A*¹ *T* 13 Ep. est supra *T*: Ep. supraposito *A*¹ (-tum
*A*²) proponitur *T* 20 vel toto *T* 21 sed . . . totum *om. T*
22 a *om. C* 24 annus *om. A*¹ 26 frig. sed pars an. hiemps *A*
29 extulerat] et exsul erat *T* 30 p. et navis *T*

men adfectum ad imitandum sonum vocis confusae, ut 'stridor valvarum,' 'hinnitus equorum,' 'mugitus boum,' 'balatus ovium.' Periphrasis est circumloquium, dum res una plurimis verbis 15 significatur, ut (Virg. Aen. 1, 387):

5 Auras vitales carpit.

Significavit enim per copulationem verborum unam rem, hoc est vivit. Hic autem tropus geminus est. Nam aut veritatem splendide producit, aut foeditatem circuitu evitat. Veritatem splendide producit, sicut (Virg. Aen. 4, 584; 9, 459):

10 Et iam prima novo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Vult enim dicere: 'iam luciscebat,' aut: 'dies ortus erat.'

Foeditatem circuitu devitat, sicut (Virg. Aen. 8, 405):

Placitumque petivit

15 coniugis infusus gremio.

Hoc enim circuitu evitat obscenitatem et decenter ostendit concubitum. Hyperbaton transcensio, cum verbum aut sententia 16 ordine commutatur. Huius species quinque: anastrophe, hysteron proteron, parenthesis, tmesis, synthesis. Anastrophe 20 est verborum ordo praeposterus, ut: 'litora circum,' pro circum litora.' Hysteron proteron sententia ordine mutata ut 17 (Virg. Aen. 3, 662):

Postquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit.

Antea enim ad aequora venit, et sic tetigit fluctus. Parenthesis, 18

25 ubi interponimus sententiam nostram, qua ex medio remota integer sermo perdurat, ut (Virg. Aen. 1, 643):

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem

passus amor) rapidum ad naves praemittit Achaten.

[Est enim ordo: Aeneas rapidum praemittit Achaten.] Nam

30 illud in medio parenthesis est. Tmesis est sectio unius nominis 19 per interpositionem verborum, ut (Virg. Aen. 1, 412):

4, 5 significatur . . . carpit *om.* A¹ 8 circuit *T* 14 placidumque
CT 15 gremio per membra soporem hoc A 17 est transcensio *T*
18 cuius sp. q. sunt *T* 19 proteron *om.* *T* 20 est *om.* BC
21 prot. est sent. *T* 24 antea . . . venit *om.* *T* venit ad aequora A
29 est enim . . . Achaten hab. B: *om.* AC¹TU 31 pro inter-
positione B

ISIDORI

Multum nebulae circum dea fudit amictum,
 20 pro 'circumfudit.' Synthesis[est], ubi ex omni parte confusa sunt
 verba, ut illud (Virg. Aen. 2, 348) :

Iuvenes, fortissima frustra
 pectora, si vobis audendi extrema cupido est 5
 certa sequi, quae sit rebus fortuna videtis.
 Excessere omnes aditis arisque relictis
 dii, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
 incensae; moriamur et in media arma ruamus.

Ordo talis est: 'Iuvenes fortissima pectora, frustra succurritis 10
 urbi incensae, quia excesserunt dii. Vnde si vobis cupido
 certa est me sequi audentem extrema, ruamus in media arma
 21 et moriamur.' Hyperbole est excelsitas fidem excedens ultra
 quam credendum est, ut (Virg. Aen. 3, 423) :

Sidera verberat unda; 15
 et (Virg. Aen. 1, 107) :

Terram inter fluctus aperit.

Hoc enim modo ultra fidem aliquid augetur, nec tamen a tramite
 significandae veritatis erratur, quamvis verba quae indicantur
 excedant, ut voluntas loquentis, non fallentis appareat. Quo 20
 tropo non solum augetur aliquid, sed et minuitur: augetur, ut
 'velocior Euro': minuitur, ut 'mollior pluma,' 'durior saxo.'
 22 Allegoria est alieniloquium. Aliud enim sonat, et aliud intel-
 legitur, ut (Virg. Aen. 1, 184) :

Tres litore cervos 25
 conspicit errantes.

Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significantur.
 Et in Bucolicis (3, 71) :

Aurea mala decem misi,
 id est ad Augustum decem eglogas pastorum. Huius tropi 30

1 fundit BT amictu A 2 est om. BC 5 audiendi T
 7 excrescere T ad. aurisque T: ad. aditisque B: aditisque A¹ 11 dii
 quibus hoc imperium steterat unde B 12 audientem T 15 undas
 TC¹ 18 aug. ali. B 19 qua indicatur B¹C 21 sed et minuit
 A¹ 22 euro ABC (ex auro a): aura T 27 significantur ante
 vel T

plures sunt species, ex quibus eminent septem: ironia, antiphrasis, aenigma, charientismos, paroemia, sarcasmos, astysmos. Ironia 23 est sententia per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callide aut per accusationem, aut per 5 insultationem aliquid dicitur, ut est illud (Virg. Aen. 1, 140):

Vestras, Eure, domos; illa se iactet in aula

Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.

Et quomodo aula, si carcer est? Solvitur enim pronuntiatione.

Nam carcer pronuntiatio est: iactet et aula ironia est; et totum 10 per contrariam pronuntiationem adnuntiatur per ironiae speciem, quae laudando deridet. Antiphrasis est sermo e contrario intellegendus, ut 'lucus,' quia caret lucem per niniam nemorum umbram; et 'manes,' id est mites (quum sint inmites) et modesti, cum sint terribiles et inmanes; et 'Parcas' et 'Eumenides,' 15 Furiae quod nulli parcant vel benefaciant. Hoc tropo et nani Athlantes et caecividentes et vulgo Aethiopes argentei appellantur. Inter ironiam autem et antiphrasim hoc distat, quod ironia pronuntiatione sola indicat quod intellegi vult, sicut cum dicimus omnia agenti male: 'Bonum est, quod facis'; antiphrasis vero 20 non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantum verbis, quorum origo contraria est. Aenigma est quaestio obscura quae difficile intellegitur, nisi aperiatur, ut est illud (Iudic. 14, 14): 'De comedente exivit cibus, et de forte egressa est dulcedo,' significans ex ore leonis favum extractum. Inter allego- 25 riam autem et aenigma hoc interest, quod allegoriae vis gemina est et sub res alias aliud figuraliter indicat; aenigma vero sensus tantum obscurus est, et per quasdam imagines adumbratus. Charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur, uti 27 cum interrogantibus, 'numquid nos quaesierit aliquis?' respondetur: 'Bona Fortuna.' Vnde intellegitur neminem nos quaesisse.

6 Eure] crueret T	domus A ¹ B	11 An. sermo (om. est) A
12 per] pre (i. c. praec) T	13 quum sint inmites om. (propter homoeotcl.?) a (= ABC)	14 parcaes C
15 Furiae ABC: vocantur T	16 cziopes T	17 ap- pellantur ABC: vocantur T
18 Enigma qu. (om. est) A ¹	19 omnia T: homini ABC	20 sign.]
19 Enigma qu. (om. est) A ¹	21 Enigma qu. (om. est) A ¹	22 allegoriae Arcv.:
20 Enigma qu. (om. est) A ¹	23 Enigma qu. (om. est) A ¹	24 allegoriae Arcv.:
21 Enigma qu. (om. est) A ¹	25 Enigma qu. (om. est) A ¹	26 allegoriae Arcv.:
22 Enigma qu. (om. est) A ¹	27 Enigma qu. (om. est) A ¹	28 allegoriae Arcv.:
23 Enigma qu. (om. est) A ¹	29 Enigma qu. (om. est) A ¹	30 allegoriae Arcv.:

- 28 *Paroemia* est rebus et temporibus adcommodatū proverbium
 Rebus, ut: 'Contra stimulum calces,' dum significatur adversis
 resistendum. Temporibus, ut: 'Lupus in fabula.' Aiunt enim
 rustici vocem hominem perdere, si eum lupus prior viderit.
 Vnde et subito tacenti dicitur istud proverbium: 'Lupus in
 29 fabula.' Sarcasmos est hostilis inrisio cum amaritudine, ut (Virg.
 Aen. 2, 547):
 Referes ergo haec, et nuntius ibis
 Pelidae genitoris; illi mea tristitia facta
 degeneremque Neoptolemum narrare memento. 10
- 30 Huic contrarius est Astysmos, urbanitas sine iracundia, ut illud
 (Virg. Ecl. 3, 90):
 Qui Baviū non odit, amet tua carmina, Maevi,
 atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.
 Id est: qui Baviū non odit, pro poenae contingat ut diligit Mae- 15
 vium. Fuerunt autem Maevius et Bavius poetae pessimi, et inimici
 Vergilii. Qui hos ergo diligit, faciat quae contra naturam sunt,
 31 id est, iungat vulpes et mulgeat hircos. Homoeosis est, quae
 Latine interpretatur similitudo, per quam minus notae rei per
 similitudinem eius, quae magis nota est, panditur demonstratio. 20
 Huius species sunt tres: icon, parabola, paradigma, id est
 32 imago, comparatio, exemplum. Icon est imago, cum figuram rei
 ex simili genere conamur exprimere, ut (Virg. Aen. 4, 558):
 Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque
 et crines flavos et membra decora iuventa. 25
 Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.
 33 Parabola comparatio ex dissimilibus rebus, ut (Lucan. 1, 205):
 Qualis in arvis
 aestiferae Libyae visus leo comminus hostem
 consedit; 30
 ubi leoni Caesarem comparavit, non ex suo, sed ex alio genere

1 est om. B 2 ut om. T: aut C 4 viderit prior A 6
 iurisio T 9 tristitia T 10 de genereque T 11 ut est
 illud A 18 hoc est B et om. A 23 ut per omnia B
 28 qualibus T arvis A²: armis A¹BCT 29 est fere
 libiae B 31 alieno B

similitudinem faciens. Paradigma vero est exemplum dicti vel 34
facti alicuius aut ex simili aut ex dissimili genere conveniens
eius, quam proponimus, rei, ita: 'Tam fortiter periit apud
Hipponem Scipio quam Vticae Cato.' Similitudo autem tribus 35
5 modis fit: a pari, a maiore, a minore. A pari (Virg. Aen. 1, 148):

Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
seditio;

a maiore ad minus (Lucan. 1, 151):

Qualiter expressum ventis per nubila fulmen;

10 a minore ad maius (Virg. Aen. 6, 119):

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus,

Threicia fretus cithara fidibusque canoris;

quasi dicat, re parva et brevi, id est, si ille cithara fretus, ego
pietate.

15 DE PROSA. Prosa est producta oratio et a lege metri so- XXXVIII
luta. Prosum enim antiqui productum dicebant et rectum. Vnde
ait Varro apud Plautum 'prosis lectis' significari rectis; unde
etiam quae non est perflexa numero, sed recta, prosa oratio dici-
tur, in rectum producendo. Alii prosam aiunt dictam ab eo,
20 quod sit profusa, vel ab eo, quod spatiosius prouat et excurrat,
nullo sibi termino praefinito. Praeterea tam apud Graecos 2
quam apud Latinos longe antiquiorem curam fuisse carminum
quam prosae. Omnia enim prius versibus condebantur; prosae
autem studium sero vixit. Primus apud Graecos Pherecydes
25 Syrus soluta oratione scripsit; apud Romanos autem Appius
Caecus adversus Pyrrhum solutam orationem primus exercuit.
Iam exhinc et ceteri prosae eloquentia contenderunt.

DE METRIS. Metra vocata, quia certis pedum mensuris XXXIX
atque spatiis terminantur, neque ultra dimensionem temporum
30 constitutam procedunt. Mensura enim Graece μέτρον dicitur.

1 est vero B 2 conveniens] ita (in ras.) veniens T² 3 quem
CA¹ ut vid. ut ita BC ex corr. 4 scipium que (corr. qua) mutice T
6 ac] haec C¹ 13 illa T cap. 38. Aliorum codicum lectiones reperies
apud Wilmanns 'de Varronis lib. gramm.,' p. 204 16 unde etiam
ait K 17 significare K¹ 18 perplexa T 19 om. prosam A
20 profusam T 22 anteriorem K 25 Syrus] suus T solutam
orationem T 27 eloquentia (-am m. 2) condiderunt K 28 Metrica B

ISIDORI

- 2 Versus dicti ab eo, quod pedibus in ordine suo dispositi certo finemoderantur per articulos, quae caesa et membra nominantur. Qui ne longius provolverentur quam iudicium posset sustinere, modum statuit ratio unde reverteretur ; et ab eo ipsum versum
3 vocatum, quod revertitur. Huic adhaeret rythmus, qui non est 5 certo fine moderatus, sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit ; qui Latine nihil aliud quam numerus dicitur, de quo est illud (Virg. Ecl. 9, 45) :
- Numeros memini, si verba tenerem.
- 4 Carmen vocatur quidquid pedibus continetur : cui datum no- 10 men existimant seu quod carptim pronuntietur, unde hodie lanam, quam purgantes discerpunt, 'carminare' dicimus : seu
5 quod qui illa canerent carere mentem existimabantur. Metra vel a pedibus nuncupata, vel a rebus quae scribuntur, vel ab inventoribus, vel a frequentatoribus, vel a numero syllabarum. 15
- 6 A pedibus metra vocata, ut dactylica, iambica, trochaica. A trochaeo enim trochaicum metrum nascitur, a dactylo dactylicum ; sic et alia a suis pedibus. A numero, ut hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus. Hos Graeci, quia geminos feriunt, trimetros 20 dicunt. Hexametros autem Latinos primum fecisse Ennius
- 7 traditur ; eosque 'longos' vocant. Ab inventoribus metra appellata dicuntur, ut Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit ; Sapphica Sappho mulier edidit ; Archilochios Archilochus quidam scripsit ; 25 Colophonios Colophonius quidam exercuit. Sotadeorum quoque repertor est Sotades genere Cretensis. Simonidia quoque

2 moderantur *ABCT* : metiantur *K* 3 possit *B* 4 rev.] *K*¹ *n. l.*
ipsum *K*¹ *T* : ipso *BC* 5 vocatum dicunt quod *B* rev.] *K*¹ *n. l.*
6 certo *om. K*¹ 7 est] et *B* 9 numeros] numerum *K*¹ 11 seu
om. K pronuntietur *K* : pronuntiat *T* : pronuntiaretur *BC* 13
existimantur *K*¹ 17 a dact. dact. *om. K*¹ *L*¹ 18 alia suis *K*¹
20 feriant *T* : ferunt *BCK* 21 dicunt] vocant *C* (*non A*) autem
apud lat. *T* 22 vocant *A*¹ *CKL* : vocat *TUB* 24 Anacreon] ana-
creonticus *K* 25 arcilogios arcilocus q. *T* : arcilocius arcilocus q. *C*¹
(*B*¹ *n. l.*) : archilocus q. archiloica *K*¹ *ut vid.* 26 colophonios colofonius
q. *T* : colofoni** colofonius q. *B* : celofonius celofonica q. *C*¹ : colofnicus
q. colofonica *K* sotadicorum *B*

metra Simonides poeta lyricus composuit. A frequentatoribus, 8
 ut Asclepiadia. Non enim ea Asclepius invenit, sed proinde
 ita vocata quod ea idem elegantissime [et frequentissime] usus
 sit. A rebus quae scribuntur, ut heroicum, elegiacum, buco- 9
 5 licum. Heroicum enim carmen dictum, quod eo virorum
 fortium res et facta narrantur. Nam heroes appellantur viri
 quasi aerii et caelo digni propter sapientiam et fortitudinem.
 Quod metrum auctoritate cetera metra praecedat ; unus ex omni-
 bus tam maximis operibus aptus quam parvis, suavitatis et
 10 dulcedinis aequae capax. Quibus virtutibus nomen solus obti- 10
 nit, ut heroicum vocaretur ad memorandas scilicet eorum res.
 Nam et prae ceteros simplicissimus habetur constatque duobus
 [pedibus], dactylo et spondeo, ac saepe pene vel ex hoc vel ex
 illo ; nisi quod temperatissimus fit utriusque mixtura quam si
 15 instruatur a singulis. Omnibus quoque metris prior est. Hunc 11
 primum Moyses in cantico Deuteronomii longe ante Pherecyden
 et Homerum cecinisse probatur. Vnde apparet antiquiorem
 fuisse apud Hebraeos studium carminum quam apud gentiles,
 siquidem et Iob Moysi temporibus adaequatus hexametro versu,
 20 dactylo spondeoque, decurrit. Hunc apud Graecos Achatesius 12
 Milesius fertur primus composuisse, vel, ut alii putant, Phere-
 cydes Syrus. Quod metrum ante Homerum Pythium dictum
 est, post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem 13
 vocatum volunt eo, quod hoc genere metri oracula Apollinis
 25 sint edita. Nam cum in Parnaso Pythonem serpentem in vin-
 dictam matris sagittis insequeretur, accolae Delphici hoc illum
 metro hortati sunt, dicentes, ut ait Terentianus (1591 K.),

2 enim om. K¹ asclepidius B 3 vocata esse quod K
 ea idem ACT: eadem BK elegantissime A¹: diligentissime K et
 frequentissime hab. TB: om. ACK 8 unus T 9 tam max. oper.
 om. T suavitates T: suavitates K¹ 10 dulciores K¹ 11
 eorum] eorum B 12 ceteros B¹ T: ceteris CK 13 pedibus hab.
 BT: om. CK¹ 14 temperatissimus fit KB: temperantissime fuit T
 quasi instruuntur T 16 deuteronomium C¹ T longe autem ante
 C¹ K¹ ut vid. 19 extra metro versus T: ex metro versum B 20
 Ach.] Hecataeus Arev. (ex Strabone) 21 Milesius om. K¹ 24 volunt
 om. K¹ hoc om. K¹ 25 vindicta K: victoriam T 26 ille K
 27 orati BK¹ ut vid.

- 14 [ἢ παιάν, ἢ παιάν, ἢ παιάν]. Elegiacus autem dictus eo, quod
modulatio eiusdem carminis conveniat miseris. Terentianus
hos elegos dicere solet, quod clausula talis tristibus, ut tradunt,
15 aptior esset modis. Hic autem vix omnino constat a quo sit
inventus, nisi quia apud nos Ennius eum prior usus est. Nam 5
apud Graecos sic adhuc lis Grammaticorum pendet, ut sub iu-
dice res relegata sit. Nam quidam eorum Colophonium quen-
dam, quidam Archilochum auctorem atque inventorem volunt.
16 Bucolicum, id est pastorale carmen, plerique Syracusis primum
compositum a pastoribus opinantur, nonnulli Lacedaemone. 10
Namque transeunte in Thraciam Xerxe rege Persarum, cum
Spartanae virgines sub hostili metu neque egredi urbem neque
pompa chorumque agrestem Dianae de more exercerent, turba
pastorum, ne religio praeteriret, eundem inconditis cantibus
celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum de maiori parte, 15
quamvis opilionum caprariorumque sermones in eis et cantica
17 inserantur. Hymnos primum David prophetam in laudem Dei
composuisse ac cecinisse manifestum est. Deinde apud gentiles
prima Memmia Timothoe fecit in Apollinem et Musas, quae
fuit temporibus Ennii longe post David. Hymni autem ex 20
18 Graeco in Latinum laudes interpretantur. Epithalamia sunt
carmina nubentium, quae decantantur ab scholasticis in hono-
rem sponsi et sponsae. Haec primum Salomon edidit in lau-
dem Ecclesiae et Christi. Ex quo gentiles sibi epithalamium
vindicarunt, et istius generis carmen adsumptum est. Quod 25
genus primum a gentilibus in scenis celebrabatur, postea tan-
tum in nuptiis haesit. Vocatum autem epithalamium eo, quod
19 in thalamis decantetur. Threnos, quod Latine lamentum voca-
mus, primus versu Ieremias composuit super urbem Hierusalem

1 Graeca hab. T: om. BCK 4 esse BC (cf. Ter. 1799): est T Hoc
K: Hinc T 5 eo pr. us. sit K 6 lis CT: lex BK 7 religate T
quenda: om. K¹ 8 quidam om. T 9 carmen om. K 10 a laced. T
11 nam K¹ 13 quorumcumque T 16 quam viso T et om. K
19 timotoe BC: timotae K: timothe T 20 autem om. T¹ 26
cenis C¹ celebratur B¹K: celebrabantur T 27 haesit] erit K
29 versus T orbem C¹: om. K

[quando subversa est] et populum [Israel] quando [subversus
 est et] captivus ductus est. Post hunc apud Graecos Simonides
 poeta lyricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis :
 similiter et nunc. Epitaphium Graece, Latine supra tumulum. 20
 5 Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorum fit, qui
 iam defuncti sunt. Scribitur enim ibi vita, mores et aetas eo-
 rum. Poesis dicitur Graeco nomine opus multorum librorum, 21
 poema unius, idyllion paucorum versuum, distichon duorum,
 monostichon unius. Epigramma est titulus, quod in Latinum 22
 10 superscriptio interpretatur; ἐπί enim super, γράμμα littera vel
 scriptio dicitur. Epodon in poemate clausula brevis est. Di- 23
 ctum autem epodon, quod adcinatur ad speciem elegiaci, ubi
 praemisso uno longiore, alter brevior conponitur, atque in sin-
 gulis quibusque maioribus sequentes minores quasi clausulae
 15 recinunt. Clausulas autem lyrici appellant quasi praecisos 24
 versus integris subiectos, ut est apud Horatium (Epod. 2, 1) :

Beatus ille, qui procul negotiis,
 deinde sequitur praecisus :

Vt prisca gens mortalium ;
 20 sic et deinceps alterni, quibus aliqua pars deest, et ipsi praece-
 dentibus similes, sed minores. Centones apud Grammaticos 25
 vocari solent, qui de carminibus Homeri seu Vergilii ad propria
 opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum
 sarciant corpus, ad facultatem cuiusque materiae. Denique 26
 25 Proba, uxor Adelphi, centonem ex Vergilio de Fabrica mundi
 et Evangeliiis plenissime expressit, materia composita secun-
 dum versus, et versibus secundum materiam concinnatis. Sic
 quoque et quidam Pomponius ex eodem poeta inter cetera stili

1 quando subv. est . . . Israel . . . subv. est et hab. T : om. BCK 4
 super K 5 quidam def. C¹ 7 multorum librorum] tumolorum K
 10 vel inscriptio T 11 poemata T : poematae C est om. K
 dictum . . . quod om. K 12 adcinatur BCA¹ ut vid. T : adsimilatur
 autem K elegiacam quibus pr. K 14 quos clausula K 15
 retinunt T 20 sic deinceps T 23 centonario K¹ : cente-
 nario BCT 24 corpus . . . materiae om. C¹ a facultate K
 25 uxor . . . plenissime om. K¹ : uxor . . . Evangeliiis om. A¹ 27 con-
 cinnantis T 28 pompinus T

sui otia Tityrum in Christi honorem composuit : similiter et de Aeneidos.

- XL DE FABVIA.** Fabulas poetae a fando nominaverunt, quia non sunt res factae, sed tantum loquendo fictae. Quae ideo sunt inductae, ut fictorum mutorum animalium inter se conlo- 5 quio imago quaedam vitae hominum nosceretur. Has primus invenisse traditur Alcmeon Crotoniensis, appellanturque Aesopiae, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autem fabulae aut Aesopicae, aut Libysticae. Aesopicae sunt, cum animalia muta inter se sermocinasse finguntur, vel quae animam non habent, ut urbes, arbores, montes, petrae, flumina. Libysticae autem, dum hominum cum bestiis, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium. Fabulas poetae quasdam delectandi causa finxerunt, quasdam ad naturam rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa 15 fictas, ut eas, quas vulgo dicunt, vel quales Plautus et Terentius conposuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, ut 'Vulcanus claudus,' quia per naturam numquam rectus est ignis, ut illa triformis bestia (Lucret. 5, 903):

- Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimaera : 20 id est caprea, aetates hominum per eam volentes distinguere ; quarum ferox et horrens prima adolescentia, ut leo ; dimidium vitae tempus lucidissimum, ut caprea, eo quod acutissime videat ; tunc fit senectus casibus inflexis, draco. Sic et Hippocentauri fabulam esse confictam, id est hominem equo mixtum, 25 ad exprimendam humanae vitae velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Ad mores, ut apud Horatium mus loquitur muri et mustela vulpeculae, ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vnde et Aesopi talesunt

1 titirem (tyt-) *codd.* (*K*¹ *n. l.*) honore *BK* de *om.* *C* 4 res
om. *K*¹ 5 victorum *C*¹ : vict||| *K*¹ multorum *C*¹ : a multorum *K*¹ :
mutorumque *T* se *om.* *K*¹ inter se conl. *om.* *T* 7 alcimon *CT* :
alcinon *K*¹ : al**mon *B* appellaturque *KT* : quae appellantur *B*
isopiae (hys-, -ie) *BKT* : hesopicae *C* 8 his *BCT* 9 isopiae (bis) *K*
16 ficta sunt eas *T* 17 fing. fab. *C* 18 ut illud *T* 20 ipsa *om.* *T*
21 capra *K* 23 tempus vitae *K* ut *om.* *C*¹ capra *K* 24
inflexis casibus *T* ut draco *B* 26 ad] unde *T* 28 vulpice *T*

fabulae ad morum finem relatae, vel sicut in libro Iudicum (9, 8)
 ligna sibi regem requirunt et loquuntur ad oleam et ad ficum et ad
 vitem et ad rubum; quod totum utique ad mores fingitur ut ad
 rem, quae intenditur, ficta quidem narratione, sed veraci signi-
 5 ficatione veniatur. Sic et Demosthenes orator fabulam usus est 7
 adversus Philippum, qui cum ab Atheniensibus postularet ut
 sibi decem oratores darentur, et discederet, finxit ille [hanc]
 fabulam qua dissuaderet, dicens lupos aliquando pastoribus,
 quorum diligentiam decipere voluissent, suasisse ut in amici-
 10 tiam convenirent, ea tamen condicione, ut si canes, in quibus
 erat causa iurgiorum, iure illis traderentur: adnuisse pastores et
 in spem securitatis dedisse canes, quos ovium suarum vigilan-
 tissimos custodes habebant. Tunc lupi, adempta omni formi-
 dine, omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantum,
 15 verum etiam pro libidine laceraverunt. Philippum quoque
 principes populi postulare, quo facilius possit opprimere spolia-
 tam custodibus urbem.

DE HISTORIA. Historia est narratio rei gestae, per quam XLI
 ea, quae in praeterito facta sunt, dinoscuntur. Dicta autem
 20 Graece historia ἀπὸ τοῦ ἰστορεῖν, id est a videre vel cognoscere.
 Apud veteres enim nemo conscribebat historiam, nisi is qui
 interfuisset, et ea quae conscribenda essent vidisset. Melius
 enim oculis quae fiunt deprehendimus, quam quae auditione
 colligimus. Quae enim videntur, sine mendacio proferuntur. 2
 25 Haec disciplina ad Grammaticam pertinet, quia quidquid di-
 gnum memoria est litteris mandatur. Historiae autem ideo
 monumenta dicuntur, eo quod memoriam tribuant rerum gesta-
 rum. Series autem dicta per translationem a sertis florum in-
 vicem comprehensarum.

3 vitem ad rubum T	4 quam int. K	f. quadam ratione T
5 est et adv. K	6 adversum BT ¹ ut vid.	7 ut desceret K
hanc hab. B: om. KT: hinc (om. fab.) C ¹	8 qua dissuaderet T:	
quam desuaderet K: qua suaderet B	11 et om. T: ut K	12 in
spe sec. dedissent K	13 fortitudine T	14 sagacitate K
16 quod fac. BC	18 est om. K ¹	19 praeteritum
BCT gesta BK ¹ ut vid.: facta CT	dinuscantur K	22 quae
scribenda erant K	24 collegimus BK	25 quia quod dignum
memoriae li. comendatur K	29 comprehensorum T	

- XLII DE PRIMIS AVCTORIBVS HISTORIARVM. Historiam autem apud nos primus Moyses de initio mundi conscripsit. Apud gentiles vero primus Dares Phrygius de Graecis et Troianis historiam edidit, quam in foliis palmarum ab eo conscriptam 2 esse ferunt. Post Daretem autem in Graecia Herodotus historiam primus habitus est. Post quem Pherecydes claruit his temporibus quibus Esdras legem scripsit.
- XLIII DE VTILITATE HISTORIAE. Historiae gentium non ine- diunt legentibus in his quae utilia dixerunt. Multi enim sa- pientes praeterita hominum gesta ad institutionem praesentium 10 historiis indiderunt, siquidem et per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur, et per con- sulum regumque successum multa necessaria perscrutantur.
- XLIV DE GENERIBVS HISTORIAE. Genus historiae triplex est. Ephemeris namque appellatur unius diei gestio. Hoc apud nos 15 diarium vocatur. Nam quod Latini diurnum, Graeci ephemerida 2 dicunt. Kalendaria appellantur, quae in menses singulos dige- 3 runtur. Annales sunt res singulorum annorum. Quaequae enim digna memoriae domi militiaeque, mari ac terrae per annos in commentariis acta sunt, ab anniversariis gestis annales 20 4 nominaverunt. Historia autem multorum annorum vel tempo- rum est, cuius diligentia annui commentarii in libris delati sunt. Inter historiam autem et annales hoc interest, quod historia est eorum temporum quae vidimus, annales vero sunt eorum annorum quos aetas nostra non novit. Vnde Sallustius ex 25 historia, Livius, Eusebius et Hieronymus ex annalibus et historia 5 constant. Item inter historiam et argumentum et fabulam interesse. Nam historiae sunt res verae quae factae sunt; argumenta sunt quae etsi facta non sunt, fieri tamen possunt; fabulae vero sunt quae nec factae sunt nec fieri possunt, quia 30 contra naturam sunt.

2 primum T 5 fe. es. K autem om. T historicus Arev. 7 qu. om. K¹ 11 in storiis T 13 praescrutantur C¹ 14 Nam genus K 15 namque] enim K 16 dia. greci autem e. K (mediis om.) 17 sin- gulis T diriguntur AK 18 quaeque BC: quaeque KT 19 digne T ac] et TK¹ ut vid. 21 Storic T¹ 22 est] et T diligentiam BT 24 videmus BK 26 hist. Liv.] historialibus codd.: corr. Dressel. (ex Serv. ad Aen. 1, 373) 28 interesse BT: interest CK historia est K: storiæ est C¹ facta T 29 argumentum K

LIBER II

DE RHETORICA ET DIALECTICA

DE RHETORICA EIVSQVE NOMINE. Rhetorica est bene 1
dicendi scientia in civilibus quaestionibus, [eloquentia copia] ad
persuadendum iusta et bona. Dicta autem Rhetorica Graeca
appellatione ἀπὸ τοῦ ῥητορίζειν, id est a copia locutionis. Ῥῆσις
5 enim apud Graecos locutio dicitur, ῥήτωρ orator. Coniuncta 2
est autem Grammaticae arti Rhetorica. In Grammatica enim
scientiam recte loquendi discimus; in Rhetorica vero percipimus
qualiter ea, quae didicimus, proferamus.

DE INVENTORIBVS RHETORICAE ARTIS. Haec autem disci- II
10 plina a Graecis inventa est, a Gorgia, Aristotele, Hermagora,
et translata in Latinum a Tullio videlicet et Quintiliano [et
Titiano], sed ita copiose, ita varie, ut eam lectori admirari in
promptu sit, comprehendere impossibile. Nam membranarum reten- 2
tis quasi adhaerescit memoriae series dictionis, ac mox repositis
15 recordatio omnis elabatur. Huius disciplinae perfecta cognitio
oratorem facit.

DE NOMINE ORATORIS ET PARTIBVS RHETORICAE. Orator III
est igitur vir bonus, dicendi peritus. Vir bonus consistit natura,
moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia,
20 quae constat partibus quinque: inventione, dispositione, elocu-
tione, memoria, pronuntiatione, et fine officii, quod est aliquid
persuadere. Ipsa autem peritia dicendi in tribus rebus consistit: 2
natura, doctrina, usu. Natura ingenio, doctrina scientia, usus

2 scientia] sententia KM eloquentia copia hab. TU: om. BCKM
3 iusta] ius M: iustitia K bona dicta dicta au. K (non M): bona in
rerum personarumque negotia e causa (pro negotio et c.) dicta au. B
4 vel d. τ. ῥητορεύειν: apoturetoresin (-rhe-, -reth-) BCTU: apo to
rethores K 6 autem] enim B artis BT: arte C¹ enim om. K
11 et Titiano hab. BC Rem.¹ H (tat-): om. KMTU Mon.¹ 13 promptu]
-tum KTU 14 adheriscet memoriis K repositi K 19 cl. con-
sistit quinque partibus K 22 dicendi ABCT: loquendi K 23 usu . . .
doctrina om. C¹ usu ads. BCT

adsiduitate. Haec sunt enim quae non solum in oratore, sed in unoquoque homine artifice expectantur, ut aliquid efficiat.

- IV DE TRIBVS GENERIBVS CAVSARVM. Genera causarum tria sunt, deliberativum, demonstrativum, iudiciale. Deliberativum genus est, in quo de quibuslibet utilitatibus vitae, quid aut debeat 5 aut non debeat fieri, tractatur. Demonstrativum, in quo laudabilis persona aut reprehensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsius personae facto aut poenae aut praemii sententia datur. Dictum autem iudiciale eo, quod iudicet hominem, et sententia sua ostendat utrum laudabilis praemio dignus sit, aut certe reus 10 3 condemnari liberarique supplicio. Deliberativum genus vocatur eo, quod de unaquaque re in eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio et dissuasio, id est de expetendo et fugiendo, id est 4 de faciendo et non faciendo. Suasoria autem in tribus locis dividitur: honesto, utili, et possibili. Haec differt aliquid a deliberativa, quia suasoria eget alteram personam, deliberativa interdum et apud se agit. In suasoria autem duae sunt quae 5 plus valent: spes et metus. Demonstrativum dictum, quod unamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat. Quod genus duas habet species: laudem et vituperationem. 20 Laudis ordo tribus temporibus distinguitur: ante ipsum, in ipsum, 6 post ipsum. Ante ipsum, ut (Virg. Aen. 1, 605):

Quae te tam laeta tulerunt

saecula?

In ipsum, ut (Virg. Aen. 1, 597):

25

O sola infandos Troiae miserata labores.

Post ipsum, ut (Virg. Aen. 1, 607):

In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
lustrabunt,

semper honos nomenque tuum laudesque manebunt. 30

1 enim sunt *K* 3 Modi c. tres s. *K* 5 est *om.* *C*¹ debet
a. n. debet *K*: debet a. n. debeat *A* 7 in quo de ipsius] eo quod ei
prius *K*: in quo ei prius *A* 8 premiis sent. *T* 9 iudices *K*
11 liberarive *dett.*: deliberaturque *K* 12 unaquaque *T* 13 sua. est *K*
de *om.* *K* expetendo *T*: expectando *ABK*: spectando *C* id est
de fac. *om.* *K* 14 divitur *K* 15 possessibili *T* 17 int. apud *C*
21 ante hominem in homine post hominem *B* 22 Ante hominem *B*
25 in homine *B* 26 troia *K* 27 post hominem *B* 28 umbra *T*

Pari ordine e contrario et in vituperatione hominis haec forma 7
servanda est, ante hominem, in hominem, post hominem. Locus
communis ad demonstrativum vituperationis genus pertinet.
Quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio, quae
5 contraria est laudis, specialiter in certam facientis personam
adhibetur. Communis vero locus generaliter in facti crimen 8
praeponitur. Vnde et communis locus dicitur, quia absente
persona non tam in hominem, quantum in ipsum crimen ex-
ponitur. Omne enim vitium non in uno tantum, sed etiam
10 commune in plurimis invenitur.

DE GEMINO STATV CAVSARVM. Status apud Rhetores V
dicitur ea res, in qua causa consistit, id est constitutio. Graeci
autem statum a contentione *στάσις* dicunt. Latini autem non
solum a pugna, per quam expugnent propositionem adversarii,
15 sed quod in eo pars utraque consistat. Fit autem ex intentione
et depulsione. Status autem causarum sunt duo: rationalis et 2
legalis. De rationali oriuntur coniectura, finis, qualitas, trans-
latio. De fine iudicialis et negotialis. De iudiciali absoluta et
adsumptiva. De adsumptiva concessio, remotio criminis, relatio
20 criminis, compensatio. De concessione purgatio et deprecatio.
Coniecturalis status est cum factum, quod alio obicitur, ab alio 3
pernegatur. Definitivus status est, cum id, quod obicitur, non
hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus
adprobatur. Qualitas est, dum qualis res sit quaeritur: et
25 quia de vi et genere negotii controversia agitur, constitutio
generalis appellatur. Translatio est cum causa ex eo pendet, 4
quod non aut is agere videtur, quem oportet, aut non apud

1 vituperationem *T* hominum *K* 2 ante ipsum in ipso post
ipsum *B* 4 in aliquod *BCT*; (i. e. in aliquot?) 5 in certam *ABC*:
interdum *K*: ad incertam *T* persona *K* 6 crimine *dett.* 7 qui
T: quod *K* absentem personam *K* 8 non tantum *BC*: non tamen
(tñ) *A*: tantum *K*: notam *T* in hom.] in unum *B* quantum]
quam *T* 10 pluribus *K* 12 dicitur *om. C* ea] et *K*
constet *K* 14 adversariis quod in corpora *K* 15 consistit *K*
17 legalis (-les) *ABCT*: causalis *K* coniunctura *T* 18 absoluta
et assumptiva *K* 19 criminis relatio *om. K* 21 est *om. K* alii *K*
22 quum id obicitur non hoc esse quod dicitur sed *T* 25 genera *K*
27 op. (aut non cum eo qui op.) *Cassiod.* aut non ap. qu.] aut quis *K*

- quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua poena oporteat. Translativa constitutio, quod actio translationis et commutationis indigere videtur. Iudicialis est, in qua aequi et recti natura et praemia aut poenae ratio quaeritur. Negotialis est, in qua quid iuris ex civili more et aequitate sit consideratur. 5 Adsumptiva est, quae ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, 6 [foris autem aliquid defensionis adsumit]. Concessio est, cum reus non ad id, quod factum est, defendit, sed ut ignoscatur postulat. Quod nos ad poenitentes probavimus pertinere. Remotio criminis est cum id crimen, quod infertur ab se et ab 10 sua culpa, vi et potestate in alium reus demovere conatur. 7 Relatio criminis est, cum ideo iure factum dicitur, quod aliquis ante iniuria lacessitus sit. Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut utile contenditur, quod ut fieret, 8 illud, quod arguitur, dicitur esse commissum. Purgatio est, 15 cum factum quidem conceditur, sed culpa removetur. Haec partes habet tres: inprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cum et peccasse et consultu peccasse reus confitetur, et tamen ut ignoscatur postulat. Quod genus perraro potest 9 accidere. Item ex legali statu haec oriuntur, id est scriptum 20 et voluntas, leges contrariae, ambiguitas, collectio sive ratiocinatio et definitio legalis. Scriptum et voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrariae status est, quando inter se duae leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cum id, quod scriptum est, 25 duas aut plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est, quando ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod non

2 const. dicitur quod *T* et commodationis *K*: om. *C*¹ 3 videatur *K*
 quo *K* 4 et] aut *K* praemii *K* pena *T* 5 qua om. *K* et]
 ex *K* 7 foris... ads. hab. *TUB*: om. *KC*¹ adsumit *TU*: adsumunt *B* 8 reus non ad id quod f. est *T*: reus non id quod f. est *BCU*: alio aliquod f. non est *K* 11 demovere *BCU*: transferre *K* 13 iniuriam *K* 14 quo ut *C* 15 dicitur om. *T*¹ 18 cum pecc. *K* 20 scr. est et vol. *A*: scr. et vol. est *BC* 21 legi *K* contraria *K*: om. *A* 22 scr. est ut vol. q. *K* 23 videtur c. s. scriptor *K* desiderare *A*: discidere *K* 25 q. est scriptum *K* 26 duas aut... scriptum est om. *B* (non *Bern.* 224) videntur *T* 27 scr. aliud *K*

scriptum est, invenitur. Definitio legalis est, cum vis quasi in definitiva constitutione, in quo posita sit, quaeritur. Status ergo 10 tam rationales quam legales a quibusdam certius decem et octo connumerati sunt. Ceterum secundum Rhetoricos Tullii decem 5 et novem reperiuntur propterea, quia translationem inter rationales principaliter adfixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens translationem legalibus statubus adplicavit.

DE TRIPERTITA CONTROVERSIA. Tripertita controversia iuxta VI Ciceronem aut simplex est, aut iuncta. Et si iuncta erit, considerandum est utrum ex pluribus quaestionibus iuncta sit, an ex aliqua comparatione. Controversia simplex est, quae absolutam continet unam quaestionem hoc modo: Corinthiis bellum indicamus, an non? Iuncta est ex pluribus quaestionibus, in qua 2 plura quaeruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur, an 15 Carthaginensibus reddatur, an eo colonia deducatur? Ex comparatione, utrum potius, aut quid potissimum quaeritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui sociis sit auxilio, an teneatur in Italia, ut quam maximae contra Hannibalem copiae sint?

DE QUATTUOR PARTIBVS ORATIONIS. Partes orationis in VII Rhetorica arte quattuor sunt: exordium, narratio, argumentatio, conclusio. Harum prima auditoris animum provocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem adsertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, 2 ut benivolum, docilem, vel adtentum auditorem faciamus: benivolum precando, docilem instruendo, adtentum excitando. Narrandum est ita, ut breviter atque aperte loquamur; argumentandum est ita, ut primum nostra firmemus, dehinc adversa

1 legalis est aliud quoque quod non scriptum est cum vis B cum vis quasi] cum quis K 2 qua BCT 3 connumerati XVIII certum sec. K 6 principalem adf. statum K adfixit B 7 statutibus (pro -tu- su- prascr. ti) C¹ T: statum huius K 13 iuxta A 14 diruatur C: dirivatur BKT 15 an ea col. ded. C¹: an in col. diducatur K 16 utr. potius an potissimum qu. K ad hunc . . . mittatur om. C¹ 18 sociis sit] successit K ut] aut K 19 c. sinit B: copia sit K 21 sunt id est ex. T 23 fidem om. K finis K 24 complectit T 25 docebilem K adtentum om. K auditore K aud. . . instruendo om. C¹ 27 ita brev. T aperte] a parte C¹

ISIDORI

confringamus ; concludendum ita, ut concitemus animos audientis implere quae dicimus.

VIII DE QVINQVE MODIS CAVSARVM. Species causarum sunt quinque : [id est] honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causae genus est, cui statim sine oratione nostra favet animus auditoris. Admirabile, a quo est alienatus animus eorum, qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur
2 ab auditore. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestatis et turpitudinis particeps, ut benivolentiam pariat et offensam. Obscurum, in quo aut tardi auditores sunt, aut 10 difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa cernitur implicata.

IX DE SYLLOGISMIS. Syllogismus Graece, Latine argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est, quasi argutae mentis oratio, qua inventum probabile exequimur. Syllogismus 15 igitur est propositionis et adsumptionis confirmationisque extrema conclusio aut ex ambigentis incerto, aut ex fiducia
2 conprobantis. Constat enim tribus partibus : propositione, adsumptione, conclusione. Propositione, ut puta, 'quod bonum est, turpem usum habere non potest.' Consensit audiens ; adsumpsit ille 'pecunia turpem usum habet.' Concluditur, 'ergo
3 pecunia bonum non est.' Syllogismis autem non solum rhetores, sed maxime dialectici utuntur, licet Apostolus saepe proponat, adsumat, confirmet atque concludat : quae, ut diximus, propriae
4 artis Dialecticae et Rhetoricae sunt. Syllogismorum apud rhetores principalia genera duo sunt : inductio et ratiocinatio. In-

1 concl. est ita K animus K 3 quinque sunt K 4 id est hab. BT : om. CK 6 a quo est CT : eo quod est BK Bern. 224 alienatus] adtentus B ante corr. C¹ ut vid. 7 nec legitur CKT
8 dubia est om. K 9 benivolentia pariat offesam T : benivole pariet offensa K : benivolentiam pariat offensam C¹ 10 in qua aut B¹K : aut in quo T 11 cognoscendam B¹C¹ negotii BC¹ : -tium KT 13 Soloe-
cismus K 14 app. BCT : dicitur K arg. men. or.] argumenti ratio C¹
15 quia K exequitur T 18 ads. concl. prop. K : om. C 19 Propositione om. K 20 turpe usu K 21 turpe usum KT
concl. enim pec. bo. nomen esse K : concl. enim pec. bo. est C ante corr.
23 maximi K 24 propria dett.

ductionis membra sunt tria : prima propositio, secunda inlatio,
 quae et adsumptio dicitur, tertia conclusio. Inductio est, quae 5
 rebus non dubiis captat adsensionem eius, cum instituta est, sive
 inter philosophos, sive inter rhetores, sive inter sermocinantes.
 5 Propositio inductionis est, quae similitudines concedendae rei
 necessario unius inducit aut plurium. Inlatio inductionis est, 6
 quae et adsumptio dicitur, quae rem, de qua contenditur, et cuius
 causa similitudines habitae sunt, introducit. Conclusio indu-
 ctionis est, quae aut concessionem inlationis confirmat, aut quid
 10 ex ea conficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio, qua id, de
 quo est quaestio, conprobatur. Ratiocinationis modi sunt duo. 7
 Primus enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque rhe-
 toricus. Secundus epichirema, qui est inrhetoricus et latior
 syllogismus. Enthymema igitur Latine interpretatur mentis 8
 15 conceptio, quem imperfectum syllogismum solent artigraphi
 nuncupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma
 consistit, quando id, quod ad fidem pertinet faciendam, utitur,
 syllogismorum lege praeterita, ut est illud : ' Si tempestas vitanda
 est, non est igitur navigandum.' Ex sola enim propositione et
 20 conclusione constat esse perfectum, unde magis rhetoribus
 quam dialecticis convenire iudicatum est. Enthymematis mem- 9
 bra sunt quinque : primum convincibile, secundum ostentabile,
 tertium sententiale, quartum exemplabile, quintum collectivum.
 Convincibile est, quod evidenti ratione convincitur, sicut fecit 10
 25 Cicero pro Milone (79) : ' Eius igitur mortis sedetis ultores,
 cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis.' Ostenta- 11
 bile est, quod certa rei demonstratione constringit, sicut Cicero

2 quae ads. T: quae et sumptio K 3 captis K cum quo inst. Cassiod.
 4 sive tert.] et K 6 unus T: unum K plurimum KT: -marum
 Cassiod. 8 cause T habitae . . inductionis om. K 9 ut quid K
 10 Ratioc. . . . conprobatur om. T¹ (non U) § 7 om. A: post § 8 BCD
 KTU 12 primus om. D 13 in rethoricis CK latior] latinus T
 14 latine om. K 15 quem BCDU: quae (pro quem suprascr. a?) KT
 15 imperfecto solocismom K 16 nuncupari B eius om. K
 18 preterit K 19 et conclusione hab. K: om. BC Bern. 224 T
 20 consistat T mag. de r. K 21 Enthimemagi K: Enthimema
 magis B 22 primum om. C¹ 25 s. ultorem K: sedet stultores T
 26 noletis K (i. e. nolletis?) 27 constringitur K

in Catilina (1, 2): 'Hic tamen vivit, immo etiam in senatum venit.' Sententiale est, quod sententia generalis adducit, ut apud Terentium (Andr. 68):

Obsequium amicos, veritas odium parit.

- 12 Exemplabile est, quod alicuius exempli comparatione eventum 5 simile conminatur, sicut Cicero in Philippicis (2, 1): 'Te miror, Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimescere.' Collectivum est, cum in unum quae argumentata sunt colliguntur, sicut ait Cicero pro Milone (41): 'Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querella. Quem iure, 10 quem loco, quem tempore non est ausus: hunc iniuria, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitavit occidere.' Praeterea secundum Victorinum enthymematis est altera definitio ex sola propositione, sicut iam dictum est, quae ita constat: Si tempestas 15 vitanda est, non est navigatio requirenda. Ex sola adsumptione, 15 ut est illud: Si inimicus est, occidit; inimicus autem [est]. Et 16 quia illi deest conclusio, enthymema vocatur. Sequitur epichirema, descendens de ratiocinatione latior et executior rhetoricis syllogismis, latitudine distans et productione sermonis a dialecticis syllogismis, propter quod rhetoribus datur. Hic autem con- 20 stat modis tribus. Primus modus triperititus est, secundus quadriperititus, tertius quinqueperititus. Triperititus epichirematicus syllogismus est, qui constat membris tribus, id est propositione, adsumptione, conclusione. Quadriperititus est, qui constat ex membris quattuor: prima propositione, secunda adsumptione 25 et una propositionis sive adsumptionis coniuncta, tertia propositione et conclusione. Quinquepartitus itaque est, qui constat ex membris quinque, id est prima propositione, secunda eius pro-

1 vivit vivit immo B¹: vi. vi. etiam Bern. 224 senatu BKT
2 adducit T: adducit BC: adicit T 4 parat K 6 similem CT
7 quor. ex. imit.] quare mea exempla meditaris K 8 unum] um K
argumenta K: argumentati T 9 colligitur T quae ig. C¹
10 aliquibus quer. C¹ 14 propositione T dictus est qui K 16
inimicos occ. (om. est) K (non M) est hab. BCT: om. AK
18 de ratione B¹ latior ut B la. executio rhetorici syllogismi Halm
(ex Cassiod.) 21 trip. sec. (om. est) C quadr. est tert. quinq. est T
23 qui] quod K prop.] praep- C¹ (ter) 25 primo positione T
26 prop. vel ads. adiuncta K: propositione sive ads. et iuncta A 28
sec. prob. (om. eius) K

batione, tertia adsumptione, quarta eius probatione, quinta con-
 clusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica (de Inv. 1, 12):
 ' Si deliberatio et demonstratio genera sunt causarum, non pos-
 sunt recte partes alicuius generis causae putari. Eadem enim res
 5 alii genus, alii pars esse potest; eidem genus et pars non potest,
 vel cetera, quousque syllogismi huius membra claudantur.

DE LEGE. Lex est constitutio populi, quam maiores natu X
 cum plebibus sancierunt. Nam quod Rex vel Imperator edicit,
 constitutio vel edictum vocatur. Institutio aequitatis duplex est,
 10 nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legem autem et mores
 hoc interest, quod lex scripta est, mos vero est vetustate probata
 consuetudo, sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata,
 quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est, de moribus 2
 tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam mori-
 15 bus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex; nec
 differt scriptura an ratione consistat, quando et legem ratio con-
 mendet. Porro si ratione lex consistat, lex erit omne iam quod 3
 ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disci-
 plinae conveniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consue-
 20 tudo, quia in communi est usu. Omnis autem lex aut permittit 4
 aliquid, ut 'vir fortis petatpraemium': aut vetat, ut 'sacrarum
 virginum nuptias nulli petere liceat': aut punit, ut 'qui caedem
 fecerit, capite plectatur.' Factae sunt autem leges, ut earum 5
 metu humana coherceatur audacia, tutaque sit inter inprobos
 25 innocentia, et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur
 nocendi facultas. Legis enim praemio aut poena vita moderatur

3 si] sive C¹ 4 recta K caus. alic. gen. K 5 ali genus T:
 alii generis C¹ eidem . . . non potest om. C¹ idem BK 6 vel
 BCT: et K membra] verba B (non Bern. 224) Cap. x edidit
 Kuebler (Herm. 25, 505 sqq.), q. v. 8 edicit BCT: ededit K 10
 autem om. K (non A) 11 quod] quia B mos vero vet. K 13
 quia] quae K: qua C¹ 14 tracta tan.] tractadem T eius quodam K
 15 per legem suscepit K deficit lex non defert scr. A: defecerit
 lex non defecit scr. K 16 commendat CT 17 Porro rationem T
 constat BC 18 dumtaxat aut vitat quod KC¹ (cf. § 4) 20 quia]
 quod K communis T autem ABCTU: enim KM promittit
 KM 21 vetat] vitat K 22 puniat C¹ 23 autem] hoc K
 earum] erum T¹ 24 coherceretur K 25 ut et ips. K 26
 Legis . . . humana in finem § 4 transponit Kuebler (cf. V. xix)

6 humana. Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriae, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta. 5

XI DE SENTENTIA. Sententia est dictum impersonale, ut (Ter. Andr. 68) :

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita : 'offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo,' 'Metrophanes promeruit gratiam 10

2 Mithridatis obsequendo.' Nam inter chrian et sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona numquam dicitur. Vnde si sententiae persona adiciatur, fit chria ; si detrahatur, fit sententia.

XII DE CATASCEVA ET ANASCEVA. Catasceua est confirma- 15 tio propositae rei. Anasceua autem contraria superiori est. Revincit enim non fuisse, aut non esse, quod natum, aut factum, aut dictum esse proponitur ; ut si quis Chimaeram neget fuisse, 2 aut fuisse confirmet. Inter haec et thesin hoc interesse, quod thesis, quamvis et ipsa habeat disputationem in utramque par- 20 tem, tamen incertae rei quasi quaedam deliberatio vel cohortatio est. Catasceua autem et anasceua in his rebus, quae verisimiles 3 non sunt, sed pro veris proponuntur, plerumque versantur. Anasceuae prima divisio est inconveniens et mendacium. Inconvenientis species sunt, quod inhonestum est et quod inutile. Item 25 inhonestum tractatur aut in dictis aut in factis. In dictis, ut si qui indecora et non respondentia auctoritati dixisse dicatur ; velut si aliqui infamet Catonem illum Censorium, iuventutem 4 illum ad nequitiam et luxuriam cohortatum. In factis, ut si qui

2 pro consuetudinem K 4 captione K nullo probato C¹ 8
parat K 9 crian BCK : criminum T 10 agamemnon T 11
obsequendum K crian (ter) codd. 13 sententia p. B : p. sententia T
15 confirmatiopposite T¹ 19 aut fuisse om. KC¹ inter est K
21 incerta rei quos quadam K liberatio Arev. quartatio (co-) BC¹ T
22 q. similes K 23 versis K ponuntur BK 24 inconvenientes
sp. C¹ T 27 auctoritate BC 28 infamet T iuvenem T
29 illam BC courtatum K : coartatum BT

abhorrens aliquid a sanctimonia et nomine suo fecisse dicatur ;
 ut est fabula de adulterio Martis et Veneris. Mendacium tres
 habet species : incredibile, quod factum non esse credatur, ut
 adolescentem, qui de Siculo litore ingredientiens Africam classes
 5 viderit. Impossibile est ut Clodius insidias Miloni fecerit et 5
 idem occisus sit a Milone. Contrarium est ; nam si insidias
 fecit, occidit. Occisus est ; non fecit insidias. Haec distributio
 in contrarium reformata catasceua prodeerit. [Vt gradus omnes
 constituamus, honestum, utile, verisimile, possibile, consenta-
 10 neum, vel ex diverso inhonestum, inutile, parum verisimile, in-
 possibile, contrarium.] Oportebit tamen principia sic ordinare,
 ut aut credendum esse veterum auctoritati, aut fabulis fidem non
 habendam esse dicamus. Et ad id postremum in anasceua re- 6
 quiramus, ne quid aliud significare voluerint, qui ista finxerunt :
 15 ut Scyllam non marinam, sed maritimam feminam, nec succin-
 ctam canibus, sed rapacem aliquam et inhospitalem venientibus
 extitisse.

DE PROSOPOEIA. Prosopoeia est, cum inanimalium et per- XIII
 sona et sermo fingitur. Cicero in Catilina (1, 27) : 'Etenim si
 20 mecum patria mea, quae mihi vita mea multo est carior, loquere-
 tur, dicens,' et cetera. Sic et montes et flumina vel arbores lo- 2
 quentes inducimus, personam inponentes rei quae non habet
 naturam loquendi ; quod et tragoedis usitatum et in orationibus
 frequentissime invenitur.

25 DE ETHOPOEIA. Ethopoeiam vero illam vocamus, in qua XIV
 hominis personam fingimus pro exprimendis affectibus aetatis,
 studii, fortunae, laetitiae, sexus, maeroris, audaciae. Nam cum
 piratae persona suscipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio :

2 adterio K 3 non est esse K 4 egred. Arev. classem T
 5 viderit BK: videt CT fecerit eodem occisus est K 7 occisus
 est... insidias om. T 8-11 ut gradus... contrarium hab. TU (impossibile
 om. U): om. BCKM 11 tam. et pr. K ordinari B 12 utrum
 A: utrum K auctoritate AK: -tem C fidem om. K 13 id
 om. K 14 voluerit BK: voluerunt C 16 sed rap. T: sit rap.
 C¹: seu rap. B: sive rap. K: severa pacem A aliquem T
 18 inan. pers. K 20 mul. et car. T 21 vel] et K 23 quod]
 quam B us. est et B rationibus T 25 in quam BCT 26
 effectibus T 28 percipitur C¹

ISIDORI

cum feminae sermo simulatur, sexui convenire debet oratio :
iam vero adolescentis et senis, et militis et imperatoris, et parasi
2 et rustici et philosophi diversa oratio dicenda est. Aliter enim
loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictio-
nis illa sunt maxime cogitanda, quis loquatur et apud quem, de 5
quo et ubi et quo tempore : quid egerit, quid acturus sit, aut quid
pati possit, si haec consulta neclexerit.

XV DE GENERIBVS QVAESTIONVM. Genera quaestionum duo
sunt, quorum unum est finitum, alterum infinitum. Finitum
ὑπόθεσις Graece, Latine causa dicitur, ubi cum certa persona con- 10
2 troversia est. Infinitum, quod Graece *θέσις*, Latine propositum
nominatur. Hoc personam non habet certam, nec inest [in] aliqua
certa circumstantia, id est, nec locus, nec tempus. In causa
vero certa omnia sunt, unde quasi pars causae est propositum.

XVI DE ELOCUTIONE. Iam vero in elocutionibus illud uti oport- 15
tebit, ut res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne
profana religiosis, ne invereconda castis, ne levia gravibus, ne
lasciva seriis, ne ridicula tristibus misceantur. Latine autem et
2 perspicue loquendum. Latine autem loquitur, qui verba rerum
vera et naturalia persequitur, nec a sermone atque cultu prae- 20
sentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat,
nisi id quoque aperte et suaviter dicere ; ne id quidem tantum,
nisi id quod dicat et facere.

XVII DE TRIMODO DICENDI GENERE. Dicenda sunt quoque sum-
missa leniter, incitata graviter, inflexa moderate. Hoc est enim 25
illud trimodum genus dicendi : humile, medium, grandiloquum.
Cum enim magna dicimus, granditer proferenda sunt ; cum parva
2 dicimus, subtiliter ; cum mediocria, temperate. Nam in parvis

2 imp. paras. K	3 diversa om. C ¹	ratio BC	5 quem vel
de quo et quo temp. K	6 qui digere A : quid erit K		qui dicturus B
9 alterum inf. om. C ¹	finitum om. K	10 Graece om. K	12
certam non habet T	nec in eis aliquam certam circumstantiam K		
14 undique si T	positum B	15 in om. KC ¹	uti oportet vel
oportebit K	16 flagitet K	17 religioni K	20 a om. K
presenti K	21 temporibus B	huic BT : hinc CK	videri B
22 tantum dicere n. T	23 ni A	et fecerit K : et facete Arv.	
24 summa K	25 hoc enim illud T : hoc est illud K		

causis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendum. In causis autem maioribus, ubi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentiae et fulgoris est exhibendum. In temperatis vero causis, ubi nihil
 5 agitur ut agat, sed tantummodo ut delectetur auditor, inter utrumque moderate dicendum est: sed et quamvis de magnis rebus quisque dicat, non tamen semper granditer docere debet, sed summis, cum docet; temperate, cum aliquid laudat vel vituperat; granditer, cum ad conversionem aversos animos pro-
 10 vocat. Utenda tamen verba in summisso genere sufficientia, in temperato splendentia, in grandi vehementia.

DE COLO, COMMATE, ET PERIODIS. Conponitur autem in XVIII struiturque omnis oratio verbis, comma et colo et periodo. Comma particula est sententiae. Colon membrum. Periodos
 15 ambitus vel circuitus. Fit autem ex coniunctione verborum comma, ex commate colon, ex colo periodos. Comma est iuncturae finitio, utputa (Cic. Mil. 1): 'Etsi vereor, iudices,' ecce unum comma; sequitur et aliud comma: 'ne turpe sit pro fortissimo viro dicere,' et factum est colon, id est membrum, quod
 20 intellectum sensui praestat; sed adhuc pendet oratio, sicque deinde ex pluribus membris fit periodos, id est extrema sententiae clausula: 'ita veterem iudiciorum morem requirunt.' Periodos autem longior esse non debet quam ut uno spiritu proferatur.

DE VITIIS LITTERARVM ET VERBORVM ET SENTENTIARVM XIX
 25 CAVENDIS. Praeterea purum et honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitiis tam in litteris, quam in verbis, quam etiam in sententiis. In litteris, ut iunctura apta et conveniens
 sit; et sic observandum, ne praecedentis verbi extrema vocalis

1 lenia ped. T	2 autem om. K	3 magnificentia et f. A:
magnificentia f. K	4 excellendum K	7 docere] dicere K
doceat T	9 conversationem T	8 conv. utenda adversos K
10 tamen] tantum K	12 et instruitur B	13 ratio T comma
cola periodis K: comma et colon periodon C		14 in periodos amb.
TC ¹	17 etsi] et re K: si B	18 seq. ... comma om. K
intellectum est sensum K	21 id om. K	22 est om. C ¹
clausa T	mortem C ¹	23 non om. K
28 sic] sit KT		25 oratori K

in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, ut 'feminae Aegyptiae.' Quae structura melior fit, si consonantes vocalibus adplicantur. Trium quoque consonantium, quae in se incidentes stridere et quasi rixare videntur, vitanda iunctura est, id est, R, S, X, ut: 'ars studiorum,' 'rex Xerxes,' 'error Romuli.'⁵ Fugienda est et consonans M inlisa vocalibus, ut 'verum enim.'

- XX DE IUNCTVRIS VERBORVM. In verbis quoque cavenda sunt vitia, ut non inpropria verba ponantur, quae Graeci Acyrologian vocant. Amanda est ergo proprietas, sic tamen ut aliquando propter humilitatem sordidi aut spurci vocabuli translatis nomi-¹⁰ nibus sit utendum, non tamen longe accitis, sed ut veris proxima² et cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quae fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoque et vitium illud cavendum, cum quidam iactatione eloquentiae ducti, quod uno aut duobus verbis significare poterant,¹⁵ interpositis inanibus vocibus longa et circumflexa ambage concludunt: quod vitium Perissologia[n] vocatur. Cui contrarium criminis vitium est et brevitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque, sicut in litteris et verbis, ita et in sententiis vitia, quae inter prima Grammaticorum studia²⁰ cognoscuntur. Sunt autem Cacemphaton, Tautologia, Ellipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmos et his similia. At contra orationem extollit et exornat †energia tum† Emphasis, quae plus quiddam quam dixerit intellegi facit; ut si dicas: 'Ad gloriam Scipionis ascendit,' et Vergilius (Aen. 2, 262):²⁵ Demissum lapsi per funem.

1 prima K ut om. T¹ 2 structura DU²: instructura ABCGIK: instructuram TU¹ ut vid. melior . . . consonantium quae (que) BDGITU: menantium quae (que) AK: consonantium C¹ Versus quadraginta fere litterarum in archetypo excidebat 3 in se incidentes DGTU: se incidentes B: insicidentes AC¹K 5 studiosorum K 6 vocabilibus C¹ 9 ut non aliq. BK 10 sorditis aut sporcis vocalibus K: sordidis aut porci vocabuli A: sordidis aut spurcis vocalibus C 11 vires B 12 cognita T 14 quoque vit. T 15 dicti K uno aut CK: unius aut B: unius vel T 16 circumplexa B 17 vocantur K¹T (pro vocatur corr. vocant) 18 est crim. vit. B et brev. studium KC¹: ut brev. studium B: brev. studio T 19 fugiendum est K (non A) ita in sent. vit. atque int. T: ita et in sent. vitaeque int. A 21 noscuntur C (non A) ellemis (ele-, -mpsis) codd. (enilimsis A) 23 rationem K (non A) inergia tamen fasis BCK: i. t. facit T: energia tu men fassis A 25 vel ascendet 26 dimisum l. A: demissu lapsis K

Cum enim dicit lapsi, altitudinis imaginem suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quae natura sua magna sunt.

DE FIGVRIS VERBORVM ET SENTENTIARVM. Augetur et XXI ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam
 5 quia directa et perpetua oratio fatigationem atque fastidium tam dicendi quam audiendi creat, flectenda est et in alias versanda formas, ut et dicentem reficiat, et ornatio fiat, et iudicem diverso vultu audituque deflectat. E quibus plurimae superius a Donato in schematibus artis Grammaticae adnotatae sunt. Vnde 2
 10 tantum illa hic interponi oportuit, quae in poemate aut numquam aut difficulter fiunt, in oratione autem libere. [Anadi- 3
 plosis est congemination verborum, ut (Cic. Catil. I, 2): 'hic tamen vivit, vivit, etiam in senatum venit.' Climax est gradatio, 4
 cum ab eo, quo sensus superior terminatur, inferior incipit, ac
 15 dehinc quasi per gradus dicendi ordo servatur, ut est illud Africani: 'ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas.' Hanc figuram nonnulli catenam appellant, propter quod aliud in alio quasi nequitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur.
 20 Fit autem hoc schema non solum in singulis verbis, sed etiam in contexione verborum, ut apud Gracchum: 'pueritia tua adulescentiae tuae inhonestamentum fuit, adulescentia senectuti dedecoramentum, senectus reipublicae flagitium.' Sic et apud Scipionem: 'vi atque ingratis coactus cum illo sponsonem feci,
 25 facta sponsonem ad iudicem adduxi, adductum primo coetu damnavi, damnatum ex voluntate dimisi.' Antitheta, quae 5
 Latine contrapposita appellantur: quae, dum ex adverso ponuntur, sententiae pulchritudinem faciunt, et in ornamento locu-

1 altitudinis imaginem *K*: altitudinem imaginis *ABCT* suggeret *A*: suggereret *C*¹ 4 etiam *om. K* 5 et] ac *K* 6 dicendi quam audiendi *BK*: dicenti quam audienti *C*: dicendi quam audienti *T* plectenda *T* 7 ut dic. *T* ornatio *A* 9 Vnde et t. *T* 10 q. autem po. *C*¹ §§ 3-48 *om. AC*¹ *Rem.*¹ *Mon.*¹ *KM*: hab. *BC*² *DGTU*. *Contuli BC*² *DT* 11 Item anad. *BC*² *D*: Anad. *TU* 13 vivit (*alt.*) *om. BC*² *H Bern.* 224 senatu *TU*: senatura *BDH Bern.* 224 18 propter quam *B* aliud *om. C*² quasi *om. C*² 21 adul. . . . fuit *om. D* 22 senectutis *B* 23 decoramentum *T* senectutis *B* 24 ingratis *Arev.*: gratis *codd.* (*etiam U*)

tionis decentissima existunt, ut Cicero (Catil. 2, 25): 'ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitudine; hinc continentia, illinc libido; hinc denique aequitas, temperantia, 5 fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, luxuria, ignavia, temeritate, cum vitiis omnibus; postremo copia cum egestate; bona ratio cum perdita; mens sana cum amentia; bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.' In huiusmodi certamine ac praelio, huiusmodi locutionis orna- 10 mento liber Ecclesiasticus usus est, dicens (33, 15): 'contra malum bonum, et contra mortem vita: sic contra pium peccator: et sic intueri in omnia opera altissimi, bina et bina, unum contra 6 unum.' Synonymia est, quotiens in conexas oratione pluribus verbis unam rem significamus, ut ait Cicero (Catil. 1, 8): 'nihil agis, 15 nihil moliris, nihil cogitas.' Et item (Catil. 1, 10): 'non feram, 7 non patiar, non sinam.' Epanodos, quam regressionem nostri vocant (Cic. Ligar. 19): 'principium dignitas erat pene par; non 8 par fortasse eorum, quae sequebantur.' Antapodosis, quotiens media primis et ultimis conveniunt [ut est] (Cic. c. cont. Metell. 20 frag. 5): 'vestrum iam hoc factum reprehendo, patres conscripti, non meum, ac pulcherrimum quidem factum: verum, ut dixi, 9 non meum, sed vestrum.' Paradiastole est, quotiens id, quod dicimus, interpretatione discernimus (cf. Rutil. Lup. 1, 4): 'cum te pro astuto sapientem appellas, pro inconsiderato fortem, pro 25 10 inliberali diligentem.' Antanacsis est, quae eodem verbo contrarium exprimit sensum. Querebatur quidam de filio, cum mortem suam expectaret, respondente: 'non expecto, immo 11 peto, inquit, ut expectes.' Antimetabole est conversio verborum, quae ordine mutato contrarium efficit sensum: 'non ut edam vivo, 30

7 luxuriac T¹: luxuria cum T² 9 confl. huiusm. T 11 usus
est om. T 12 vitam BDT 13 omni B 16 et om. C² 18 digni-
tatis D (non H) 19 inpar T sequebatur T 20 ut est hab. T: om.
BC²D 21 vestrum] usum (usu) BD (pro usm, i. e. vestrum) 22 non
eum BCD ac] a B quidum (-am?) T 23 vestrum] usum D
id] hic T 29 est om. D (non H)

sed ut vivam edo.' Et illud (Cic. Phil. 4, 8): 'si consul Antonius, Brutus hostis: si conservator reipublicae Brutus, hostis Antonius.' Exoche (Cic. Mil. 59): 'Quis eos appellavit? Appius. 12 Quis produxit? Appius.' Nunc figuras sententiarum, quas ope- 13
5 rae pretium sit cognoscere, persequamur. Sententia est dictum 14 impersonale, ut (Ter. Andr. 68):

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Huic si persona fuerit adiecta, Chria erit, ita: 'offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo.' 'Metrophanes promeruit gratiam
10 Mithridatis obsequendo.' Nam inter chriam et sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona numquam dicitur. Vnde si sententiae persona adiciatur, fit chria; si detrahatur, fit sententia. Sententiarum species mul- 15
15 (Virg. Aen. 4, 373):

Nusquam tuta fides;

aliae imperativae, ut (Virg. Aen. 4, 223):

Vade, age, nate, voca Zephyros, et labere pinnis.

Aliae admirativae (Virg. Aen. 1, 11):

20 Tantaene animis caelestibus irae?

Aliae comparativae (Lucil. iv. frag.?):

16

Si vinco et pereo, quid ibi me vincere praestat?

Aliae superlativae, quae cum aliquo motu animi et indignatione promuntur (Virg. Aen. 3, 57):

25 Quid non mortalia pectora coges,
auri sacra fames!

Aliae interrogativae [ut] (Virg. Aen. 8, 113):

17

Iuvenes, quae causa subegit

ignotas temptare vias?

30 Quid genus, unde domum? Pacemne huc fertis, an arma?

§ 13 om. H (supposito titulo DE FIGVRIS VERBORVM ET SENTENTIARVM)
5 pr. est D persequamur T: persequemur BC²D 9 agamemnon T
11 numquam sine persona C² 13 multae sunt BC² 18 labare T
23 que cum vel quo motu T 27 ut hab. T: om. BC²D 28 iube
neque cau. T causas obegit D 30 domus C²

- 18 Aliae responsivae, ut 'illinc,' 'istinc.' Aliae deprecativae, ut (Virg. Aen. 6, 365):
 Eripe me his, invicte, malis!
 Aliae promissivae, ut (Virg. Aen. 1, 257):
 Parce metu, manent inmota tuorum. 5
 Aliae concessivae quae inpulsione prohibeant, ut (Virg. Aen. 4, 381):
 I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
 Quae tamen ne non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua quae vetent latenter, ut 'ventis,' 'per undas.' 10
 Aliae demonstrativae, ut: 'en,' 'ecce.' Aliae optativae, ut (Virg. Aen. 8, 560):
 O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos.
 19 Aliae derogativae, ut: 'nequaquam.' Aliae, quae cum exclamatione proferuntur, ut (Petron. 68): 15
 Quis furor, o cives, pacem convertit in arma?
 Et Cicero (Cat. 1, 9): 'O dii immortales, ubinam gentium
 20 sumus?' Aliae exhortativae, cum ad sententiam provocamus, ut (Virg. Aen. 8, 364):
 Aude, hospes, contemnere opes. 20
 21 Aliae dehortativae, cum a contrario vitio peccatoque reduci-
 22 mus. Sunt et affirmativae, ut: 'quidni,' 'quippe.' Praeceptivae, ut (cf. Virg. Georg. 1, 299):
 Nudus ara, sere nudus, et habebis frigore messes.
 23 Vetativae, ut (Virg. Georg. 2, 299): 25
 Neve inter vites corylum sere, neve flagella summa pete.
 24 Negativae, ut: 'non,' 'minime.' Sunt et mirativae, ut (Hieronym. epist. ad Rust. 4, 6) 'Papae! vivere non licet, et fornicare libet?'
 25 Dolentis, [ut] (cf. Ovid, Heroid. 5, 149): 30
 Ei mihi, quod nullus amor est sanabilis herbis.

5 inmeta *DT* 10 *vix* ut ven. pete regna per (p. r. per in *archetypo*)
 14 denegativae *D* (non *H*) 17 ubinam] ubi iam *T* 20 audeo
 21 a contrario a vitio *D*: a contrariis a
 vitio *T* 26 corallum *B* 28 miserative *T* 29 vinere *D* 30 ut
 om. *BC²T* ante corr.: hab. *DT* ex corr. 31 nullis *dett.* est om. *D*
 servis (ex -vus) *D*

Flentis [ut]. Similitudinis, sic (Virg. Aen. 5, 588) :

Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta.

Admonentis [ut]. Inidentis [ut]. Gementis [ut]. Exhortativae
[ut]. Consolativae [ut]. Conmiserantis [ut]. Quorum quot
5 sunt figurae, tot et in pronuntiando voces. Sunt et Amphidoxae, 26
quarum pars honesta est, pars inhonesta, ut (Ovid, Met. 2, 53) :

Non est tua tuta voluntas :

magna petis, Phaëthon.

Sunt et aliae, procatalempsis, cum id, quod nobis obici poterat, 27
10 ante praesumimus ad diluendum, ut (Cic. Div. in Caec. 1) :
' Si quis vestrum iudices, aut eorum, qui adsunt, forte mirantur.'
Sunt et aporiae, dubitatio simulantis nescire se quae scit, aut
quomodo dicatur. Koeno(no)sis autem dicitur communicatio 28
consilii cum iudicibus aut adversariis, ut si dicas : ' Vos consulo,
15 iudices, aut vos adversarii, quid me facere convenerit, aut quid
vos facturi fuissetis.' Paradoxon est, cum dicimus inopinatum 29
aliquid accidisse, ut Flacco Cicero (cf. Flacc. 1) : ' Cuius laudis
praedicator esse debuerit, eius periculi deprecatores esse
factum.' Epitrope, id est permissio, cum aliqua ipsis iudi- 30
20 cibus aut adversariis permittimus aestimanda, ut Calvus in
Vati[ci]nio : ' Perfrica frontem, et dic te digniorem qui praetor
fieres quam Catonem.' Parrhesia est oratio libertatis et fiducia 31
plena (Cic. Mil. 72) : ' occidi non Spurium Maelium,' et cetera.
Qua figura caute utendum est, ut Cicero : praemisit enim factio-
25 nem. Ethopoeia est, cum sermonem ex aliena persona in- 32
ducimus, ut pro Caelio Tullius facit Appium Caecum cum Clo-
dia loquentem. Energia est rerum gestarum aut quasi gesta- 33
rum sub oculis inductio, de qua locuti iam sumus. Metathesis 34

1 flentis ut sim. T: ut om. BC²D 2 laberintus BDT 3-4 ut
(sexies) hab. T: om. BC²D 7 tua tua vol. D 8 macina C²
11 nostrum T: usum BD miratur C² 13 Qui non osis codd.
communicatione D 15 iudices BC²D: reges T aut] ut T
convenit TC² 16 fustis C² 18 depredicatore D: predicatore T
19 ipsius T 20 aut] ut B 21 vaticinio (pro Vatinio) codd.
(etiam U) dicta dig. T 22 fieret T fiducia T 24 permisit T
rationem D (non H) 25 ex] et T 26 cum clodio T 27
Energia Halm 28 inductionem T

- est, quae mittit animos iudicum in res praeteritas aut futuras, hoc modo : ' Revocate mentis ad spectaculum expugnatae miserae civitatis, et videre vos credite incendia, caedes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captivitates matronarum, trucidationes senum.' In futurum autem anticipatio eorum, 5 quae dicturus est adversarius, ut Tullio pro Milone, cum mittit animos iudicum in eum reipublicae statum, <qui> futurus est, 35 etiamsi occiso Milone Clodius viveret. Aposiopesis est, cum id, quod dicturi videbamur, silentio intercipimus (Virg. Aen. 1, 135) : Quos ego, sed motos praestat componere fluctus. 10
- 36 Epanalempsis est digressio : ' Tulit calor me dicendi et dignitas rerum paulo longius quam volebam, sed redeo ad causam.' 37 Anamnesis est commemoratio eius rei, quod oblitos fuisse nos 38 fingimus. †Aparisis† est, cum id, quod in animos iudicum quasi 39 deposueramus, opportune reposcimus. Aetiologia est, cum pro- 15 40 ponimus aliquid, eiusque causam et rationem reddimus. Characterismus, descriptio figurae alicuius expressa, ut (Virg. Aen. 4, 558) :

Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque
et crines flavos et membra decora iuventa. 20

- 'Αθροισμός, cum plures sensus breviter expeditos in unum locum coacervant, et cum quadam festinatione decurrit, ut Cicero (Cic. Catil. 3, 1) : ' Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrorum, bona, fortunas, coniuges, liberosque vestros,' et cetera.
- 41 Ironia est, cum per simulationem diversum quam dicit intellegi 25 cupit. Fit autem aut cum laudamus eum quem vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplum erit, si dicas amatorem reipublicae Catilinam, hostem 42 reipublicae Scipionem. Diasyrmos ea, quae magna sunt, verbis

1 futuras *om.* *T*¹ : futurum *ut vid.* *T*² 2 misera *T* (*non U*) : miseri *B*
6 tullio *B* : tullium *DT* : tullius *C*² 7 amicos *D* qui *hab.* *C*²
f. esset si *Arev.* 12 ad *om.* *D* 13 quam *D* (*non H*) 14
Aparasis *T* : Apaetesis *edd.* 20 iuventae *C*² 21 'Αθροισμός] Litris-
mos *codd.* 22 coacervat *C²DH* 23 vitam quem *T* nostrorum *T* :
usum horum (*ex orum*) *D* : vestrum *C*² 24 vestros *D*² (*D*¹ *u. l.*) : tuos *T*
27 aut vit. . . volumus *om.* *D* vituperemus *T*

- minuit, aut minima extollit. †Efon† est, quotiens in eodem sensu 43
 diutius immoramur: 'Cui tandem pepercit? cuius amicitiae
 fidem custodivit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut
 accusavit aliquem, aut verberavit, aut prodidit?' Epangelia est 44
 5 promissio, qua iudicem adtentum facimus, pollicentes nos aliqua
 magna aut minima dicturos. Prosopopoeia est, cum inanimalium 45
 et persona et sermo fingitur. Cicero in Catilina (I, 27): 'etenim
 si mecum patria mea, quae mihi vita mea multo est carior,
 loqueretur dicens,' et cetera. Parathesis est, cum quasi deponi 46
 10 mus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum, repetituros
 nos dicentes, cum opportunum fuerit. Peusis, id est soliloquium, 47
 cum ad interrogata ipsi nobis respondemus. Synaeresis est, cum 48
 differimus aliquid, petentes ut aliud interim nos permittant
 dicere].
 15 DE DIALECTICA. Dialectica est disciplina ad disserendas XXII
 rerum causas inventa. Ipsa est philosophiae species, quae Logica
 dicitur, id est rationalis definiendi, quaerendi et disserendi po-
 tens. Docet enim in pluribus generibus quaestionum quemad-
 modum disputando vera et falsa diiudicentur. Hanc quidam 2
 20 primi philosophi in suis dictionibus habuerunt; non tamen ad
 artis rede gere peritiam. Post hos Aristoteles ad regulas quasdam
 huius doctrinae argumenta perduxit, et Dialecticam nuncupavit,
 pro eo quod in ea de dictis disputatur. Nam λεκτόν dictio dicitur.
 Ideo autem post Rhetoricam disciplinam Dialectica sequitur,
 25 quia in multis utraque communia existunt.

DE DIFFERENTIA DIALECTICAE ET RHETORICAE ARTIS. XXIII
 Dialecticam et Rhetoricam Varro in novem disciplinarum libris

1 extollet DT Efon . . . immoramur] ut est illud T Epimone
 Arev.: Hyphe Otto 2 emoramur BD cui tamen pep. B
 amicitie T 4 prodit T 6 dicturos BC²D (ex-rus): dicentes T
 7 catilinam C² 9 Parathesis codd.: Paraetesis Eckstein 11 id om.
 C²DH soliloquii D 12 respondimus DT Sinerosis codd. 13
 nos] non B 14 post dicere add. inter figuras sententiarum BG 16 est
 a phil. K 18 enim que in T 19 diiudicentur (dei-) ABCT: iudi-
 cemur K quidam KT: quidem BC 20 habuerint T 21 redigere
 codd. 22 argumenta] auctenta K 23 ea de BC ex corr. T: eadem
 KC ante corr. nam . . . dicitur om. T 24 ideo] in eo T 25 quia
 BCT: quod K in multis BC ex multis] T: multis K utrique dell.

- tali similitudine definivit : 'Dialectica et Rhetorica est quod in manu hominis pugnus adstrictus et palma distensa : illa verba
 2 contrahens, ista distendens.' Dialectica siquidem ad disserendas res acutior : Rhetorica ad illa quae nititur docenda facundior. Illa ad scholas nonnumquam venit : ista iugiter procedit in forum. 5 Illa requirit rarissimos studiosos : haec frequenter et populos.
 3 Solent autem Philosophi antequam ad isagogen veniant exponendam, definitionem Philosophiae ostendere, quo facilius ea, quae ad eam pertinent, demonstrentur.

- XXIV DE DEFINITIONE PHILOSOPHIAE. Philosophia est rerum 10 humanarum divinarumque cognitio cum studio bene vivendi coniuncta. Haec duabus ex rebus constare videtur, scientia et
 2 opinatione. Scientia est, cum res aliqua certa ratione percipitur ; opinatio autem, cum adhuc incerta res latet et nulla ratione firma videtur, utputa sol utrumne tantus quantus videtur, an maior sit 15 quam omnis terra : item luna globosa sit an concava, et stellae utrumne adhaereant caelo, an per aerem libero cursu ferantur : caelum ipsum qua magnitudine, qua materia constat : utrum quietum sit et immobile, an incredibili celeritate volvatur : quanta sit terrae crassitudo, aut quibus fundamentis librata et suspensa 20
 3 permaneat. Ipsud autem nomen Latine interpretatum amorem sapientiae profitetur. Nam Graeci φιλο- amorem, σοφίαν sapientiam dicunt. Philosophiae species tripertita est : una naturalis, quae Graece Physica appellatur, in qua de naturae inquisitione disseritur : altera moralis, quae Graece Ethica dicitur, in qua de 25 moribus agitur : tertia rationalis, quae Graeco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodum in rerum causis vel
 4 vitae moribus veritas ipsa quaeratur. In Physica igitur causa quaerendi, in Ethica ordo vivendi, in Logica ratio intellegendi

2 illa . . . distendens *om.* T 3 ita C¹ 4 illa ABC: ea K
 5 ista] ita C¹ T¹ 7 exponendum B 9 ad eadem B demon-
 strarentur K 11 divinarumque *om.* K cum studio *om.* K bene
 vivendi *om.* T 12 contrare C 14 firmata K 16 terra sol
 item K 18 quam mag. K T qua *om.* K : quam T constet BC
 19 queta K 20 quibus] quis T : in quibus C 21 interpretatur
 amor K 22 profitetur] interpretatur T 28 vita mores T quae-
 ritur A

versatur. Physicam apud Graecos primus perscrutatus est
Thales Milesius, unus ex septem illis sapientibus. Hic enim ante
alios caeli causas atque vim rerum naturalium contemplata ra-
tione suspexit, quam postmodum Plato in quattuor definitiones
5 distribuit, id est Arithmetica, Geometrica, Musica, Astrono-
miam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendos- 5
que mores instituit, atque omne studium eius ad bene vivendi
disputationem perduxit, dividens eam in quattuor virtutibus
animae, id est prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam.
10 Prudentia est in rebus, qua discernuntur a bonis mala. Forti- 6
tudo, qua adversa aequanimiter tolerantur. Temperantia, qua
libido concupiscentiaque rerum frenatur. Iustitia, qua recte
iudicando sua cuique distribuunt. Logicam, quae rationalis 7
vocatur, Plato subiunxit, per quam, discussis rerum morumque
15 causis, vim earum rationabiliter perscrutatus est, dividens eam
in Dialecticam et Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est
rationalis. Λόγος enim apud Graecos et sermonem significat et
rationem. In his quippe tribus generibus Philosophiae etiam 8
eloquia divina consistunt. Nam aut de natura disputare solent,
20 ut in Genesi et in Ecclesiaste: aut de moribus, ut in Proverbiis
et in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri
Theoreticam sibi vindicant, ut in Cantico canticorum, et
Evangeliiis. Item aliqui doctorum Philosophiam in nomine et 9
partibus suis ita definierunt: Philosophia est divinarum humana-
25 rumque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis
scientia. Aliter: Philosophia est ars artium et disciplina disci-
plinarum. Rursus: Philosophia est meditatio mortis, quod ma-
gis convenit Christianis qui, saeculi ambitione calcata, conver-
satione disciplinabili, similitudine futurae patriae vivunt. Philo-

1 est om. C¹ 3 alias K vim] viam K rerum om. T cont.
rat.] contemplatione T 6 ad corrigendosque mores T 7 eius om. K
10 est om. K a qua T: quae K 11 qua prius] quia T: quam K
12 concupiscentiaque T¹: concupiscentiae atque K qua] quia TC¹
20 et eccl. K 21 pro quam C (non A): quam K 22 theoloicam
AK canticis cant. TB 23 philosophorum K 25 proba-
bilibus T

ISIDORI

sophia dividitur in duas partes: prima inspectiva; secunda
 10 actualis. Alii definierunt Philosophiae rationem in duabus con-
 sistere partibus, quarum prima inspectiva est, secunda actualis.
 Inspectiva dividitur in tribus modis, id est prima in naturalem;
 secunda in doctrinalem; tertia in divinam. Doctrinalis dividitur 5
 in quattuor, id est, prima in Arithmeticam, secunda Musicam,
 11 tertia Geometriam, quarta Astronomiam. Actualis dividitur in
 tribus, id est, prima in moralem, secunda dispensativam, tertia
 civilem. Inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia, de divinis
 aliquid et caelestibus contemplamur, eaque mente solummodo 10
 12 inspicimus, quoniam corporeum supergrediuntur obtutum. Na-
 turalis dicitur, ubi uniuscuiusque rei natura discutitur, quia nihil
 generatur in vita: sed unumquodque his usibus deputatur, in
 quibus a creatore definitum est, nisi forte cum voluntate Dei
 13 aliquod miraculum provenire monstratur. Divinalis dicitur, 15
 quando aut ineffabilem naturam Dei, aut spirituales creaturas ex
 14 aliqua parte, profundissima qualitate disserimus. Doctrinalis dici-
 tur scientia, quae abstractam considerat quantitatem. Abstracta
 enim quantitas dicitur, quam intellectu a materia separantes,
 vel ab aliis accidentibus, ut est par, impar, vel ab huiuscemodi, 20
 in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor:
 15 Arithmetica, Geometrica, Musica, Astronomia. Arithmetica est
 disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometrica est
 disciplina magnitudinis immobilis et formarum. Musica est disci-
 plina quae de numeris loquitur qui ad aliquid sunt, his qui 25
 inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quae cursus

1 prima inspectiva secunda actualis *T*: prima in spectivam secunda in
 actualem *BC*: primam inspectivam secundam actualem *K* 3 est
om. K 4 primam... secundam... tertiam *T* 5 sec. doct.
 item tert. *BC* divinalem *K* 6 sec. in mus. tert. in geom. quar. in
 astr. *T* 8 mortalem *B* dispensationem *B*: in dispensativam *T*
 tertiam civilem *C* 9 inspectiva d. quia supergressibilia *T* de
 dis *A*: divinis *K* 10 ex cael. *A*: excellentibus *K* 13 cf. *Praef.*
 15 dic. *ABCT*: est *K* 16 q. vel ineff. *K* 17 Doctrinaliter *T* 18 abs.
 autem quant. *K* 19 sperantes *C*: separatur *B* 20 vel *pr.*] ne *K*
 vel alia hu. *Cass.* 21 tractamur *C* 23 q. n. s. s. *om. B* est *om. T*
 24 disciplina *om. K* magn. inm. et form. *ABCT*: cuius magnitudinis
 in inodis et in formis *K* 25 de *om. K* qui *T*: quae *BCK*
 26 sonibus *T*

caelestium siderumque figuras contemplatur omnes, et habitus stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit. Porro actualis dicitur, quae res propositas operationibus suis explicat. Cuius partes sunt tres, moralis, dispensativa et civilis. Moralisis dicitur, per quam mos vivendi honestus adpetitur, et instituta ad virtutem tendentia praeparantur. Dispensativa dicitur, cum domesticarum rerum sapienter ordo disponitur. Civilis dicitur, per quam totius civitatis utilitas administratur.

DE ISAGOGIS PORPHYRII. Post Philosophiae definitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrii expediamus. Isagoga quippe Graece, Latine introductio dicitur, eorum scilicet qui Philosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suaeque certa ac substantiali definitione declaretur. Nam posito primo genere, deinde species et alia, quae vicina esse possunt, subiungimus ac discretis communionibus separamus, tamdiu interponentes differentias, quousque ad proprium eius de quo quaerimus signata eius expressione perveniamus, ut puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risu capax. Genus animal cum dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominem genus animal, sed quia late patebat, adiecta est species, terrenum: iam exclusum est id quod aut aethereum aut humidum [suspiciabatur]. Differentia vero, ut bipes, quae propter animalia posita est quae multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quae ratione egeant: mortale autem

1 siderum atque fig. T: siderum fig. K om. sed T 2 indaga-
 vilis K 3 quae res . . . dicitur om. (propter homoeotet.) AKL: hab.
 BCDTU proposita suprationibus T (non U) 4 explicat BC:
 explicare contendit DU: explicare contenditur T 10 nunc . . . exp.
 om. L¹ 13 quod sit K 14 sua quae BC ac] hanc C¹ defini-
 tione ABCT: ratione K declaratur CK: -rans Schwarz nam posito
 usque ad xxvi. 3 eius definitionem post xxvi. 10 posita sunt K posito]
 prepositio T 15 alia quae] aliquae A 16 communionibus BCT:
 communionibus A: communibus K 17 propriam ut vid. T: propria K
 18 signata eius exp. AB: signata exp. C: signa eius exp. T: signa exp. K
 19 risus CK An. c. d. e. A: Genus c. d. e. an. T: An. c. d. e. esse K
 20 subsistentia K 21 hominum K 22 aereum K 23 suspica-
 batur hab. T: om. BCK bip. quod B 24 positum T quod
 mul. B 25 illa quod B

- 4 propter id quod angelus [non] est. Postea discretis atque seclulis
adiectum est proprium in parte postrema [risus capax]: est enim
solum hominis, quod ridet. Sic perfecta est omni ex parte
definitio ad hominem declarandum. Cuius disciplinae defi-
nitionem plenam existimaverunt Aristoteles et Tullius ex genere 5
5 et differentiis consistere. Quidam postea pleniores in docendo
eius perfectam substantialem definitionem in quinque partibus,
veluti membris suis, dividerunt. Quarum prima est de genere,
secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta
6 de accidenti. Genus, ut animal. Est enim vocabulum generale 10
et commune omnium animam habentium. Species, ut homo.
Est enim specialitas, qua separatur a ceteris animantibus. Dif-
ferentia, ut rationale, mortale. His enim duobus differt homo a
7 ceteris. Cum enim dicitur rationale, discernitur ab inrationa-
libus mutis, quae non habent rationem. Cum [dicitur] mortale, 15
discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, ut risibile.
Homo est enim quod ridet, et hoc praeter hominem nullius ani-
malis est. Accidens, ut color in corpore, doctrina in animo.
8 Haec enim temporum varietate et accidunt et mutantur: et est
ex omnibus his quinque partibus oratio plenae sententiae, ita: 20
Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni malique capax.
Sic etiam in omni oratione substantiali tamdiu interponere debe-
mus species et differentias, quam diu seclulis omnibus, quae hoc
idem esse possunt, ad id perveniatur, ut proprietates iam certa
9 teneatur. Isagogas autem ex Graeco in Latinum transtulit 25
Victorinus orator, commentumque eius quinque libris Boetius
edidit.

XXVI DE CATEGORIIS ARISTOTELIS. Sequuntur Aristotelis cate-
goriae, quae Latine praedicamenta dicuntur: quibus per varias

1 propter id quod angelus non est *T*: propter id quod angelus est
AC: propter id quod non angelus est *B*: propter angelos *K* 2 pro-
prium] primum *K* risus capax *hab. K: om. ABCT* 3 quo *K* omni
K: omnis BCT 8 velut in membr. *BC* 10 accedentia *T* 12
quae sep. *K* 13 a ceteris *om. B* 14 rationale mortale *B*
15 mut. qui *TC¹* dicitur *hab. T: om. ABCK* 17 enim *om. K*
pr. hom. hoc *K* ullius *C¹* 18 ut *om. K* 20 his *om. K*
22 ratione substantiae *K* 24 idem *BCT*: item *K* 26 commen-
tumque *om. K* 29 quae] quod *B* quibus] cuius *C*

significationes omnis sermo conclusus est. Instrumenta cate-
 goriarum sunt tria, id est prima aequivoca; secunda univoca;
 tertia denominativa. Aequivoca sunt, quando multarum rerum
 nomen unum est, sed non eadem definitio, ut leo. Nam quan-
 tum ad nomen pertinet, et verus et pictus et caelestis leo dicitur;
 quantum ad definitionem pertinet, aliter verus definitur, aliter
 pictus, aliter caelestis. Univoca sunt, quando duarum aut pluri-
 marum rerum unum nomen est et definitio, ut vestis. Nam et
 birrus et tunica et nomen vestis possunt accipere et eius de-
 finitionem. Ergo hoc univocum in generibus esse intellegitur,
 quia et nomen et definitionem dat formis suis. Denominativa,
 id est derivativa, dicuntur quaecumque ab aliquo solo differen-
 tia casu secundum nomen habent appellationem, ut a bonitate
 bonus, et a malitia malus. Categoriarum autem species decem
 sunt, id est substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus,
 tempus, habitus, agere et pati. Substantia est, quae proprie
 et principaliter dicitur, quae neque de subiecto praedicatur,
 neque in subiecto est, ut aliqui homo vel aliqui equus. Se-
 cundae autem substantiae dicuntur, in quibus speciebus illae,
 quae principaliter substantiae primo dictae sunt, insunt atque
 clauduntur, ut in homine Cicero. Quantitas est mensura, per
 quam aliquid vel magnum vel minus ostenditur, ut longus, brevis.
 Qualitas est, ut qualis sit, orator an rusticus, niger aut candidus.
 Relatio est, quae refertur ad aliquid. Cum enim dicitur filius,
 demonstratur et pater. Haec relativa simul incipiunt. Namque
 servus ac dominus uno tempore exordium nominis sumunt, nec
 aliquando invenitur dominus prior servo, nec servus domino.
 Alterum enim alteri praeesse non potest. Locus est ubi sit, in

2 id est *om. K* aequivoca est *T* 3 rerum *om. T* 5 nomina
 pert. *T* ver. pict. et cel. ut leo *T* 7 du. hinc aut *C*¹ plurimum
T: plurium *B* 8 ut] et *C*¹ 10 esse] est *K* 11 dant *BCT* 12 id est
 der. *om. K* differentias *K* 13 casu] ca *C*¹: *om. K* 17 de
 subiecto *BCT*: subiectio *K* 18 in *om. K* aliqui homo *BCT*:
 aliquis *K* vel] ve *K* 19 speciebus illae quae *BCT*: species
 illae *K* 20 primo] pro modo *K* insunt *om. T* 21 Quant. ad
 mensuram *K* 22 magnum *ABCT*: maius *K* 23 qual. est qual.
 sit or. aut rust. *K* 25 haec et relativus *BC* 28 alterum *BCT*: alter *K*

ISIDORI

foro, in platea. Loci autem motus partes sex habet, dextram et sinistram, ante et retro, sursum atque deorsum. Partes quoque istae sex duo habent [id est, situm et tempus. Situm, ut] longe et prope. Tempus, ut: heri, hodie. Porro situs a positione dictus, ut quis aut stet, aut sedeat, aut iaceat. Habitus ab habendo aliquid dictus, ut habere scientiam in mente, virtutem in corpore, circa corpus vestimentum, et cetera, quae ad habendi modum, designato a doctoribus numero, comprehenditur. Iam vero agere et pati ab agentis et patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati se ostendit. In his enim novem generibus, quorum exempli gratia quaedam posita sunt, vel in ipso substantiae genere, quod est *οὐσία*, innumerabilia reperiuntur. Nam et ea quae intellectu capimus, id ad alterutrum horum decem praedicamentorum sermone vulgamus.

Plena enim sententia de his ita est: Augustinus, magnus orator, filius illius, stans in templo, hodie, infulatus, disputando fatigatur. *Vsia* autem substantia est, id est proprium, quae ceteris subiacet; reliqua novem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quod omnis res ad se ipsam subsistit. Corpus enim subsistit, et ideo substantia est. Illa vero accidentia, quae in subsistente atque subiecto sunt, substantiae non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur; sicut color vel forma. De subiecto autem et in subiecto quasi de ipso et in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quae accidunt in substantia; ut quantitas, qualitas, vel figura. De subiecto igitur genera et species, in subiecto accidentia sunt.

1 sex partes *T* 3 sex *om. K* id est... situm ut *hab.*
T: om. ABCK 4 tempus... hodie *om. K* hodie eri *C*: odie et
 eri *T* 8 a doctoribus *ABCT*: ab auctoribus *K* 10, 11 quoniam...
 quoniam *BCT*: quoniam... quando *K*: quando... quoniam *A*
 12 novem] vocis *K* 13 in *om. T* ipsa subst. genera *K* 14
 ad *om. K* alterutrum *AK*: alterum *BCT* 16 Plena... ita est
om. K: add. in marg. *A*: *hab. BCTU* 17 inflatus *T* 18 id est
om. K: id et *C*¹ subiaceat *K*: subiacent *C*¹ 20 ad ipsa *K*
 corp. en. subs. *om. K* 22 subiecta *K* quia non] quae *K*
 25 substantia quasi *K* 27 et quant. et qual. *K* 28 igitur] autem *T*

Ex his novem accidentibus tria intra usiam sunt, quantitas [et],
 qualitas et situs. Haec enim sine usia esse non possunt. Extra
 usiam vero sunt locus, tempus et habitus; intra et extra usiam
 sunt relatio, facere et pati. Appellatas autem categorias con- 14
 5 stat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis enim
 quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominem sibi
 ponat ante oculos, quasi subiectum nomini? Hoc opus Aristo- 15
 telis intellegendum est, quando, sicut dictum est, quidquid homo
 loquitur, inter decem ista praedicamenta habentur. Proficiet
 10 etiam ad libros intellegendos, qui sive Rhetoribus sive Dialecticis
 adplicantur.

DE PERIHERMENIIS. Sequitur dehinc liber Perihermenias XXVII
 subtilissimus nimis, et per varias formas iterationesque cau-
 tissimus, de quo dicitur: Aristoteles, quando Perihermenias
 15 scriptitabat, calamum in mente tinguebat. Praefatio Perihermeniarum. Omnis quippe res, quae una est et uno significatur
 sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum: quae
 duae partes orationis interpretantur totum, quidquid conceperit
 mens ad loquendum. Omnis enim elocutio conceptae rei
 20 mentis interpres est. Hanc Aristoteles, vir in rerum expres- 3
 sione et faciendis sermonibus peritissimus, Perihermeniam
 nominat, quam interpretationem nos appellamus; scilicet quod
 res mente conceptas prolatis sermonibus interpretetur per cata-
 phasin et apophasin, id est adfirmationem et negationem. Per
 25 adfirmationem, ut homo currit; per negationem, ut homo non
 currit. In his itaque Perihermeniiis supra dictus philosophus 4
 de septem speciebus tractat, id est de nomine, de verbo, de
 oratione, de enuntiatione, de adfirmatione, de negatione, de
 contradictione. Nomen est vox significativa secundum placi- 5

1 tria om. T et hab. BCT: om. K 3 us. relatio T 4 facere
 ABCT: agere K autem om. K 5 enim om. K 7 nomini]
 homini T 8 sicquando T: quoniam A 9 habetur dell.: om. K pro-
 ficiat AK 10 qui] quod K 11 adponuntur B 16 et] ut T
 18 duae] ductae C¹ concepit BC 19 eloquendum BC 20 mente C
 vir in] vim K 22 qua nos interp. T quod] qui T 23 concepta T
 probatis K interpretentur T: interpretantur K 24 et apophasin
 om. T Per om. T 28 ratione T

ISIDORI

tum, sine tempore, cuius nulla pars est significativa separata, ut Socrates. Verbum est, quod significat tempus, cuius pars nihil extra significat, sed semper eorum, quae de altero dicuntur, nota[t], ut cogitat, disputat. Oratio est vox significativa, cuius partium aliquid separatum significativum est, ut Socrates disputat. Enuntiativa oratio est vox significativa de eo quod est aliquid vel non est, ut Socrates est, Socrates non est. Adfirmatio est enuntiatio alicuius de aliquo, ut Socrates est. Negatio est alicuius ab aliquo, ut Socrates non est. Contradictio est adfirmationis et negationis oppositio, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. [Haec omnia in libro Perihermeniarum minutissime divisa et subdivisa tractantur, quarum rerum definitiones hic breviter sufficiat intimasse, quando in ipso competens explanatio reperitur. Vtilitas] Perihermeniarum haec est, quod ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Vnde et analytica pertractantur.

XXVIII DE SYLLOGISMIS DIALECTICIS. Sequuntur dehinc Dialectici syllogismi, ubi totius eius artis utilitas et virtus ostenditur; quorum conclusio plurimum lectorem adiuvat ad veritatem investigandam tantum, ut absit ille error decipiendi adversarium per sophismata falsarum conclusionum. Formulae categoricorum, id est praedicativorum syllogismorum, sunt tres. Primae formulae modi sunt novem. Primus modus est, qui conducit, id est, qui colligit ex universalibus dedicativis dedicativum universale directim, ut: 'Omne iustum honestum: omne honestum bonum: omne igitur iustum bonum.' Secundus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativis et abdicativis abdicativum universale directim, ut: 'Omne iustum

3 extra significativa sed *K* dicitur *K* 4 nota est ut *Arev.*
5 sign. sep. est *K*: sep. significatum est *T* 7 ut Socr. . . non est
om. *K* Adf. est adnuntiatio *K* 8 de] ab *K* ut Socrates neg. *K*
11-14 Haec . . . Vtilitas hab. *TU*: om. *ABCK* 13 sufficit *U* 14
explanatio *T*: clamatio *U* hoc est quod *A* 15 analitica *BKT*: ana-
lectica *C* 16 pertractatur *B* 17 Sequitur *K* 18 tot. dialectice
artis utilitatis et *T* 19 qu. clusio primum *K* 21 sofismatas *KT*
24 conducit] concludit *Cassiodorus* (et *Isid.* ?) 25 directum *CK* (non *A*)
ut omne iustum ut omne iustum *K* 26 omne ig. ius. bo. om. *K* 27
dedicativa et abdicativa *Cassiod.* (et *Isid.* ?) 28 directum *codd.*

honestum : nullum honestum turpe : nullum igitur iustum turpe.
 Tertius modus est, qui conducit ex dedicativis particulari et 5
 universali dedicativum particulare directim, ut : 'Quoddam
 iustum honestum : omne honestum utile : quoddam igitur
 5 iustum utile.' Quartus modus est, qui conducit ex particulari 6
 dedicativa et universali abdicativa abdicativum particulare
 directim, ut : 'Quoddam iustum honestum : nullum honestum
 turpe : quoddam igitur iustum non est turpe.' Quintus modus 7
 est, qui conducit ex universalibus dedicativis particulare dedi-
 10 cativum per reflexionem, ut : 'Omne iustum honestum : omne
 honestum bonum : quoddam igitur bonum iustum.' Sextus 8
 modus est, qui conducit ex universali dedicativa et universali
 abdicativa abdicativum universale per reflexionem, ut : 'Omne
 iustum honestum : nullum honestum turpe : nullum igitur turpe
 15 iustum.' Septimus modus est, qui conducit ex particulari et 9
 universali dedicativo dedicativum particulare per reflexionem,
 ut : 'Quoddam iustum honestum : omne honestum utile : quod-
 dam igitur utile iustum.' Octavus modus est, qui conducit ex 10
 universalibus abdicativa et dedicativa particulare abdicativum
 20 per reflexionem, ut : 'Nullum turpe honestum : omne honestum
 iustum : quoddam igitur turpe non est iustum.' Nonus modus 11
 est, qui conducit ex universali abdicativa et particulari dedi-
 cativa abdicativum particulare per reflexionem, ut : 'Nullum
 turpe honestum : quoddam honestum iustum : quoddam igitur
 25 iustum non est turpe.' Formulae secundae modi sunt quattuor : 12
 Primus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativa et
 abdicativa abdicativum universale directim, ut : 'Omne iustum
 honestum : nullum turpe honestum : nullum igitur turpe iustum.'

1 null. hon. tur. *om. K* 3 (*et* 7) directum *CK* 4 qu. ig. ius. ut. *om. K*
 5 quod cond. *T* 6 ad. ded. *codd.* 8 ig. turpe ius. n. e. t. *T* 9 qui
 ducet *K* (*non A*) deductivum per *K* 10 ut *om. K* In fine § 7 de
 abdicativo universale ex reflexione ut omne iustum honestum omne
 honestum bonum quoddam igitur bonum iustum *add. KL* 12 et in un. *K*
 13 abdic. univ. *om. K* om. ius. omne hon. *T* 14 ig. iustum turpe *T*
 15 et] ad *AC¹K* 16 dedicativum *om. K* 20 honestum (*prius*)
om. K 21 Nonus igitur mo. *K* 22 est *om. A* 23 ded. *codd.* 25 se-
 cundi *CK* 26 est *om. K* 27 directum *codd.* 28 null. tur. hon. *om. K*

ISIDORI

- 13 Secundus modus est, qui conduit ex universalibus abdicativa
et dedicativa abdicativum universale directim, ut : 'Nullum
turpe honestum : omne iustum honestum : nullum igitur turpe
14 iustum.' Tertius modus est, qui conduit ex particulari dedi-
cativa et universali abdicativa abdicativum particulare directim, 5
ut : 'Quoddam iustum honestum : nullum turpe honestum :
15 quoddam igitur iustum non est turpe.' Quartus modus est,
qui conduit ex particulari abdicativa et universali dedicativa
abdicativum particulare directim, ut : 'Quoddam iustum non
est turpe : omne malum turpe ; quoddam igitur iustum non est 10
16 malum.' Formulae tertiae modi sunt sex. Primus modus est,
qui conduit ex dedicativis universalibus dedicativum particulare
tam directim quam reflexim, ut : 'Omne iustum honestum :
omne honestum iustum : omne iustum bonum : quoddam igitur
17 honestum bonum, quoddam bonum honestum.' Secundus modus 15
est, qui conduit ex dedicativis particulari et universali dedica-
tivism ex particulari directim, ut : 'Quoddam iustum honestum :
omne iustum bonum : quoddam igitur honestum bonum.'
18 Tertius modus est, [qui conduit] ex dedicativis universali et
particulari dedicativum particulare directim, ut : 'Omne iustum 20
honestum : quoddam iustum bonum : quoddam igitur hone-
19 stum bonum.' Quartus modus est, qui conduit ex universali
dedicativa et [particulari] abdicativa abdicativum particulare
directim, ut : 'Omne iustum honestum : nullum iustum malum :
20 quoddam igitur honestum non est malum.' Quintus modus 25
est, qui conduit ex dedicativa particulari et abdicativa univer-
sali abdicativum particulare directim, ut : 'Quoddam iustum
honestum : nullum iustum malum : quoddam igitur honestum

2 directum *K* 5 abd. part. dir. *om. K* directum *AC* 6 quid-
dam *C'KT* 7 quiddam *CKT* turpe non est iustum *K* 8 part.
dedicativa et un. abd. ded. part. *codd.* 9 directum *CK* ut *om. T*
quiddam *T* 10 quoddam *T* 11 tertii *CK* 12 conduxit *B* univ.
dedic. *K* 13 directum *KT* reflexum *KT* 16 est *om. K* 17 ex
particulare *T*; et particulare *C* (*non A*) : particulare *Arev.* (*ex Cassiodoro*)
directum *K* (*non A*) honestum . . . igitur *om. AK* 19 qui
conduit *hab. T* : *om. BCK* 20 ded.] abdicativum *T* directum
codd. 22 est *om. K* 23 et] ut *C* : ex *K* particula abd. abd. *K* :
particulatim abdicativum *T* 24 (*el 27*) directum *K* 28 ig. iustum
non *codd.*

non est malum.' Sextus modus est, qui conducit ex dedicativa 21
 universali et abdicativa particulari abdicativum particulare
 directim, ut: 'Omne iustum honestum: quoddam iustum non
 est malum: quoddam igitur honestum non est malum.' Has 22
 5 formulas categoricorum syllogismorum qui plene nosse desiderat,
 librum legat qui inscribitur Perihermenias Apulei, et quae sub-
 tilius sunt tractata cognoscet. Distincta enim atque considerata
 ad magnas intelligentiae vias lectorem, praestante Domino,
 utiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos syllogismos ordine
 10 sequenti veniamus. Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui 23
 fiunt cum aliqua conclusione, sunt septem. Primus modus est:
 'Si dies est, lucet.: est autem dies: lucet igitur.' Secundus
 modus est: 'Si dies est, lucet: non lucet: non est igitur dies.'
 Tertius modus est ita: 'Non et dies est et non lucet: atqui dies
 15 est: lucet igitur.' Quartus modus est ita: 'Aut dies est, aut 24
 nox: atqui dies est: nox igitur non est.' Quintus modus est
 ita: 'Aut dies est, aut nox: atqui nox non est: dies igitur est.'
 Sextus modus est ita: 'Non et dies est et non lucet: dies autem
 [est]: nox igitur non est.' Septimus modus est ita: 'Non dies 25
 20 et nox: atqui nox non est: dies igitur est.' Modos autem
 Hypotheticorum syllogismorum si quis plenius nosse desiderat,
 librum legat Marii Victorini qui inscribitur de Syllogismis
 Hypotheticis. Hinc ad Dialecticas definitionum species acce- 26
 damus, quae tanta dignitate praecellunt ut possint indiciorum
 25 aperte manifestationes et quaedam indicia dictionum ostendere.

DE DIVISIONE DEFINITIONVM EX MARIi VICTORINI LIBRO XXIX

2 particulatim dir. *T* 3 directum *K* ut o. i. h. q. igitur i. n. c. m.
 (*om. vell.*) *A* non est . . . honestum *om. K* 4 non est malum *om. C*¹
 7 enim) autem *T* 8 magnam intelligentiae (*ex -am*) viam *K*
 10 sequenti *BCT*: requirendi *K*: currente *Cassiod.* Hypotheticorum
om. AK 11 pr. mo. si *K* 12 sec. est *K* 13 non ig. dies *C*¹
 14 mod. ita *K* non est dies est et *BCT*: non dies dies est et *K*: non
 dies est dies est et *A* luceat *A* atqui . . . lucet *om. A* etqui
*C*¹*K*: atque *T* 15 Quart. mod. ita aut dies aut nox *C* 16 atqui *K*:
 atque *C*¹*T* quint. mod. ita *K* 17 atqui *K*: atque *C*¹: at quia (*ex*
adqui) *T* dies ig. (*om. est*) *B* 18 sext. mod. ita *CK* non est
 dies est et *codd.* 19 est *hab. CT*: *om. B*¹*K* Sept. mod. ita *K*
 non dies est nox *K* 20 atque *C*¹*T* (*ex adque*) 22 syllogismis et
 epytheticis *K* 24 possent *T* 25 aperi *B*¹ (-ire *B*²)

ABBREVIATA. Definitio est Philosophorum, quae in rebus ex-
 primendis explicat quid res ipsa sit, qualis sit, et quemad-
 modum membris suis constare debeat. Est enim oratio brevis
 uniuscuiusque rei naturam a communione divisam propria
 significatione concludens. Divisio definitionum in partes quin-
 2 decim habetur. Prima species definitionis est οὐσιώδης, id est
 substantialis, quae proprie et vere dicitur definitio, ut est :
 ' Homo animal rationale, mortale, sensus disciplinaeque capax.'
 Haec enim definitio per species et differentias descendens venit
 3 ad proprium, et designat plenissime quid sit homo. Secunda 10
 species definitionis est, quae Graece ἐννοηματική dicitur, Latine
 notio nuncupatur, quam notionem communi, non proprio
 nomine possumus dicere. Haec isto modo semper efficitur :
 ' Homo est, quod rationali conceptione (et) exercitio praeest ani-
 malibus cunctis.' Non enim dixit quid est homo, sed quid 15
 agat, quasi quodam signo in notitiam devocato. In ista enim
 et in reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio
 declaratur ; et quia illa substantialis est, definitionum omnium
 4 obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quae
 Graece ποιότης dicitur, Latine qualiativa vocatur : quia ex 20
 qualitate nomen accepit pro eo quod quid, quale sit id, quod
 sit, evidenter ostendit. Cuius exemplum tale est : ' Homo est,
 qui ingenio valet, artibus pollet et cognitione rerum, aut quod
 agere debet eligit, aut animadversione quod inutile sit con-
 temnit.' His enim qualitatibus expressus ac definitus homo 25
 5 est. Quarta species definitionis est, quae Graece ὑπογραφική,
 Latine a Tullio descriptio nominatur, quae adhibita circuitione
 dictorum factorumque rem, quae sit, descriptione declarat.

2 qualis sit om. K et om. T 3 in memb. K 4 commune div.
 proprie T 5 partibus K 7 ut om. K 8 rat. et mort. K 12 notitio T
 14 conc. et ex. Cassiod. 15 non dixit quidem homo K 16 quasi
 summus (sumus) quodam BK signum ad notitia advocato K in
 ista T : ista BCK 17 explic. decl. post subst. est K : om. A 18 et
 om. KA est om. B 19 diffinitionum K 20 qualitat.] qualitas KT
 (non A) 21 pro eo quicquid qua. B : pro eo quod quis qualis K : quid
 om. T 23 pollet cogn. T aut quod] atque B¹ 24 adversione K
 utile T 25 expressis T finitus K est homo K 27 quod
 adh. B 28 discrepatione decl. K

- Quaeritur enim quid avarus sit, quid crudelis, quid luxuriosus, et universa luxuriosi, avari, crudelis natura describitur; ut, si luxuriosum volumus definire, dicimus: Luxuriosus est victus non necessarii, sed sumptuosi et onerosi appetens, in deliciis
 5 adfluens, in libidine promptus. Haec et alia definiunt luxuriosum, sed per descriptionem definiunt. Quae species definitionis oratoribus magis apta est quam Dialecticis, quia latitudines habet, quae similitudo in bonis rebus ponitur et in malis. Quinta species definitionis est, quam Graece κατὰ ἀντίλεξιν, 6
 10 Latine adverb[i]um dicimus. Haec vocem illam, de cuius re quaeritur, alio sermone designat, uno ac singulari; et quodammodo quid illud sit in uno verbo positum, uno verbo alio declarat, ut: 'Conticescere est tacere.' Item cum terminum dicimus finem, aut populas interpretatur esse vastatas. Sexta 7
 15 species definitionis est, quam Graeci κατὰ διαφοράν, nos per differentiam dicimus. Scriptores vero artium de eodem et de altero nominant, ut cum quaeritur quid intersit inter regem et tyrannum, adiecta differentia, quid uterque sit definitur; id est, rex est modestus et temperans, tyrannus vero inpius et inimitis.
 20 Septima species definitionis est, quam Graeci κατὰ μεταφοράν, 8 Latini per translationem dicunt, ut Cicero in Topicis (32): 'Litus est, qua fluctus eludit.' Hoc varie tractari potest. Modo enim ut moneat, modo ut designet, modo ut vituperet aut laudet. Vt moneat: 'Nobilitas est virtutis maiorum apud posteros
 25 sarcina.' Vt designet: 'Apex est arx corporis.' Vt laudet: 'Adulescentia est flos aetatis.' Vt vituperet: 'Divitiae sunt brevis vitae longum viaticum.' Octava species definitionis est, 9
 quam Graeci κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latini per privantiam

1 enim om. K 2 et univ. lux. om. AK universi C¹ 4 sed om. K
 onerosia T: honoris K: honores B 5 et talia T: talia B¹ 6 per distri-
 ctionem T: per discriptionem K 7 latitudinem T 8 simili modo in
 Cassiodorus 9 catatelexin K 10 dicitur T de qua requi. Cass.
 13 cont. tac. T¹ 14 populatus . . . vastatus T interpretamur BC
 15 est om. B¹ nos diff. K 19 temperatus K 22 qua] quo B
 elidet K pot. modo enim ut des. mo. ut vit. aut lau. aut moneat nobil. K
 23 signet A 24 virtus K (non A) modorum codd.: corr. dell.
 25 apex] caput Arv. (ex Cass.) arax T: arum C¹ 26 aut vitup. C¹
 27 definitio (om. est) K: est def. B 28 quam ex quod A: quem C¹

contrarii eius, quod definitur, dicunt : ' Bonum est, quod malum non est. Iustum est, quod iniustum non est,' et his similia. Hoc autem genere definitionis uti debemus, cum contrarium notum est, ut : ' Si bonum est quod prodest cum honestate, id
 10 quod tale non est malum est.' Nona species definitionis est, 5
 quam Graeci *κατὰ ὑποτύπωσιν*, Latini per quandam imaginationem dicunt, ut : ' Aeneas est Veneris et Anchisae filius.' Haec semper in individuīs versatur, quae Graeci *ἄτομα* appel-
 11 lant. Decima species definitionis est, quam Graeci *κατὰ ἀναλογίαν*, Latini iuxta rationem dicunt ; ut si quaeratur quid sit 10
 animal, respondeatur : ' Vt homo.' Rem enim quaesitam praedictum declarabit exemplum. Hoc est autem proprium defini-
 12 tionis, quid sit illud quod quaeritur declarare. Undecima species definitionis est, quam Graeci *κατ' ἑλλειπὲς ὁλοκλήρου ὁμοίου γένους*, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere 15
 dicunt. Vt si quaeratur quid sit triens, respondeaturque : ' Cui
 13 bessis deest ut sit assis.' Duodecima species definitionis est, quam Graeci *κατὰ ἔπαινον*, id est, per laudem; ut Tullius pro Cluentio (146) : ' Lex est mens et animus et consilium et sententia civitatis.' Et aliter (Cic. Phil. 2, 113) : ' Pax est tranquilla 20
 libertas.' Fit et per vituperationem, quam Graeci *ψόγον* vocant, ut (ibid.) : ' Servitus est postremum malorum omnium, non
 14 modo bello, sed morte quoque repellenda.' Tertiadecima species definitionis est, quam Graeci *κατὰ τὸ πρὸς τι*, Latini ad aliquid vocant, ut est illud : ' Pater est, cui est filius.' ' Dominus est, cui 25
 15 est servus.' Quartadecima species definitionis est *κατὰ τὸν ὄρον*, ut Cicero in Rhetoricis (Inv. 1, 42) : ' Genus est, quod plures am-
 16 plectitur partes.' Item ' Pars [est], quae subest generi.' Quinta-

1 quo def. T 1-2 malum ... quod om. K 2 et hec sunt similia K
 4 ut] et T prode est T: est prodest K 6 quondam B 8 dividuis T
 9-17 de turbato ordine in codd. vid. Praef. 10 vocant lat. iustam rationalem di. K 12 vel declaravit 14 oloclerii homo genus (sim.) codd.
 16 triens] tresis C Mon.¹: thesis B Rem. (non ADM) 17 vel/bes: versis M: bis CW Mon.¹: bilis T: vis BD: his AK arsis ABDKTH
 (non M Rem.¹ Mon.¹) 23 repellenda est B def. spec. K
 25 pater cui K (non M): p. cuius B filius om. K 26 est def. K
 catatonus K: catatonrus BC: cathatonfus T: corr. dett. 28 est hab.
 BT: om. CK

decima species definitionis est, quam Graeci κατὰ αἰτιολογίαν, Latini secundum rei rationem vocant, ut : ‘Dies est sol supra terras, nox est sol sub terris.’ Scire autem debemus praedictas species definitionum Topicis merito esse sociatas, quoniam inter
5 quaedam argumenta sunt positae, et nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc ad Topica veniamus, quae sunt argumentorum sedes, fontes sensuum et origines dictionum.

DE TOPICIS. Topica est disciplina inveniendorum argumen- XXX
torum. Divisio Topicorum, sive locorum ex quibus argumenta
10 dicuntur, triplex est. Nam alia in eo ipso, de quo agitur, haerent; alia, quae dicuntur effecta, quae quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur; alia, quae adsumuntur extrinsecus. Argumenta, quae in eo ipso, de quo agitur, haerent, in tribus divisa sunt. Prima, a toto; secunda, a parte; tertia, a nota. Argumentum a toto, 2
15 cum definitio adhibetur ad id, quod quaeritur, sicut ait Cicero (Marcell. 26): ‘Gloria est laus recte factorum magnorumque in republica fama meritorum.’ A partibus est argumentum, cum 3
is, qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit. A nota est argumentum, cum ex vi nominis argu- 4
20 mentum aliquod eligatur, ut Cicero (Pis. 19): ‘Consulem, inquam, quaerebam, quem in isto maiali invenire non poteram.’ Effecta argumenta sunt, quae quodammodo ex rebus aliis tracta 5
noscuntur. Sunt autem numero quattuordecim; id est, primum a coniugatis argumentum est, cum declinatur a nomine et fit
25 verbum, ut Cicero Verrem dicit everrisse provinciam; vel nomen a verbo, cum latrocinari dicitur latro. Nomen est a nomine; Terentius (Andr. 218):

Interceptio est amentium, haud amantium;

1 est omi. C¹ 2 rei om. K dies sol AK supra BCK: super
A: per T 5 comm. topicis K 10 ducuntur C² 11 eff. quodam-
modo T 12 al. q. adsum. om. K 14 a partibus Cassiod. (?) 18 defendi
abnegat aut factum esse K iure dett.: in re ABKT: in se C¹ 19 ex
sui BKT 20 eligatur AB ex corr. K: eligitur B ante corr. T: dicitur
C: elicitur dett. 21 mali T 22 Et facta K: Affecta Arev. (ex Cassiod.)
23 tredecim Cassiod. primum coniugationis K 24 et om. T
25 dicit] dictae C¹ averisse T: eversisse BK: evertisse C omen
a ver. K: nomina verborum T 26 cum a latr. K a nomine] a verbo K
28 interceptio codd. (etiam A) aut codd. (etiam A)

ISIDORI

dummodo distet unius appellationis postremitas, in alia vocis
6 declinatione formata. Secundum argumentum a genere est,
cum de eodem genere sententia dicitur, ut Vergilius (Aen. 4,
569):

Varium et mutabile genus.

7 Tertium ab specie argumentum est, cum generali quaestioni
fidem species facit, ut (Virg. Aen. 7, 363):

Non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor.

A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia pro-
feruntur (Virg. Aen. 10, 333):

Suggere tela mihi: non ullum dextera frustra
torserit in Rutulos, steterunt quae in corpore Graium
Iliacis campis.

8 A differentia argumentum est, quando per differentiam aliqua
separantur, ut Vergilius (Aen. 10, 581):

Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis.

A contrariis argumentum dicitur, quando res discrepantes
sibimet opponuntur, ut Vergilius (Aen. 9, 95):

Mortaline manu factae immortale carinae
fas habeant, certusque incerta pericula lustres,
Aeneas?

9 A consequentibus argumentum dicitur, quando positam rem
aliquid inevitabiliter consequitur, ut Vergilius (Aen. 1, 29):

Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex his,
quae prius gesta sunt, conprobantur, ut Cicero pro Milone
(44): 'Cum non dubitaverit aperire quid cogitaverit, vos

10 potestis dubitare quid fecerit?' A repugnantibus argumentum
est, quando illud, quod obicitur, aliqua contrarietate destruitur,
ut Cicero (Deiot. 15): 'Is igitur non modo de tali periculo 30

1 distat K appellatione K 2 est et cum K 7 ut om. T
8 sicut AK frigus K 9 aliquid sim. K 11 non nullum ABC:
nullum K 12 quae om. T 19 immortalis car. T: immortalis car. K
20 lustris K: lustret C² 24 nonne habis an. T anima C¹ ne K
victus K 27 debitaverit T aper. . . cog. om. AKL quid C: id
quod T: id BD 28 potentis KL ferit AKL (non D) 29 obiecit
A: abicitur C¹ alia C

liberatus, sed honore amplissimo ditatus, domi te interficere voluisset.' A coniugatis argumentum est, cum contra proba- 11
biler ostenditur quid sit ex re quaque venturum, ut Vergilius
(Aen. 8, 147):

5 Nos si pellant, nihil adfore credunt,
 quis omnem Hesperiam [penitus] sua sub iuga mittant.
A causis argumentum est, quando consuetudine communi res 12
quaque tractatur, ut Terentius (Andr. 582):

Ego nonnihil veritus sum dudum abs te cavere, ne faceres
10 quod vulgus servorum solet, dolis ut me deluderet.
Ab effectis argumentum est, cum [ex] his, quae facta sunt,
aliquid adprobatur, ut Vergilius (Aen. 4, 13):

Degeneres animos timor arguit.

A comparatione argumentum est, quando per conlationem perso- 13
15 narum sive causarum sententiae ratio sub inputatione formatur,
ut Vergilius (Aen. 10, 81):

Tu potes Aenean manibus subducere Graium,
nos aliquid contra Rutulos iuvisse nefandum est?

Item argumenta quae ducuntur extrinsecus, quae Graece 14
20 ἀτέχνους, id est artis expertes vocant, ut est testimonium. Testi-
monium vero constat re. Haec dividitur [in] quinque modis: 15
id est, primo ex persona, secundo ex naturae auctoritate, tertio
ex temporibus auctoritatum, quarto ex dictis factisque maiorum,
quinto ex tormentis. Tertius ergo superior modus, qui est ex
25 temporibus, in octo species derivatur. Prima ingenio, secunda
opibus, tertia aetate, quarta fortuna, quinta arte, sexta usu,

1 liberatur K 2 controbabiliter (-pab-) ABT 3 quae sit K
5 pellunt K adfore C¹: afore C² 6 quin dell. penitus hab. K:
om. BCT mittat K 7 consuetudini T: consuetudinis K com-
munionis quoque tractantur K 8 quae B¹ 9 nihil om. K (non A)
du K: dum A 10 solet et doles ut me diluderis K et me B
11 ex hab. CT: om. BK 14 arg. a comp. K conlocationem BCK:
conloquutionem A 15 firmatur T 17 aeneas K gaium T
18 iuves sine fandum K: invisere fandum B 19 dicuntur CK quos
T 20 atecnos (-chn-) KT: tecnos (-gn-) BC testimonio vestro K
21 constat re CT: constare BK in hab. K: om. BCT 22 naturae
auctoritatem C: natura auctoritatem T: natura aut auctoritate K 23 au-
toritatem T 24 modus superior K: superius est M ex om. C¹

septima necessitate, octava concursione fortuitorum. Testimonium omne est, quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Persona non qualiscumque est quae testimonii pondus habet ad faciendam fidem, sed morum probitate
 16 debet esse laudabilis. Naturae auctoritas est quae maxime 5 virtute consistit. Testimonia multa sunt quae adferant auctoritatem: id est, ingenium, opes, aetas, fortuna, ars, usus, necessitas et concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides, cum priscorum dicta factaque memorantur. A tormentis fides praebetur, post quae nemo creditur velle mentiri. 10
 17 Ea vero quae tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitionem non indigent. Memoriae quoque condendum est Topica oratoribus, Dialecticis, poetis et iurisperitis communiter quidem argumenta praestare; sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, poetas, iurisperitosque perti- 15 nent; quando vero generaliter disputant, ad philosophos attinere
 18 manifestum est. Mirabile plane genus operis, in unum potuisse colligi, quidquid mobilitas ac varietas humanae mentis in sensibus exquirendis per diversas causas poterat invenire, conclusum liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocumque se 20 verterit, quascumque cogitationes intraverit, in aliquid eorum, quae praedicta sunt, necesse est cadat ingenium.

XXXI DE OPPOSITIS. Contrariorum genera quattuor sunt, quae Aristoteles ἀντικείμενα, id est opposita vocat, propter quod sibi velut ex adverso videntur obsistere, ut contraria; nec tamen 25 omnia quae opponuntur sibi contraria sunt, sed omnia a contrario opposita sunt. Primum genus est contrariorum, quod iuxta Ciceronem diversum vocatur, pro eo quod tantum con-

1 concursi *M*: concursio *BCK* 2 ab] ex *KM* (*non A*) 3 persona
 ad fac. fid. *om. KL* (*non M*) 5 Natura *KL* est quae] quae sunt
B maxima *CKLT* 6 consistat *C*¹ 10 quae homo *A*: honorem *KL*
 dicitur *KL* (*non A*) vel m. *KL* (*non A*): esse m. *T* 11 vero *om. KL*
 tractant *A* quae suis *A*: quibus vis *KL* 14 et quando aliqui *C*¹
 15 rectores *T* 16 disputantur *K* 19 poterant *T* conclusum *KL*:
 conclusio *BCT* 21 averterit *T* intraverint *K* 23 sunt quattuor
T 24 composita *KL* (-np-) 25 existere *KL* (exs-) 28 diversim
KL sibi contrarie *T*

trarie sibi opponuntur, ut non eorum sint quibus opponuntur,
 ut sapientia stultitia. Quod genus in tres species dividitur. 2
 Nam sunt quaedam eius quae medium habent; et sunt quae-
 dam quae sine medio sunt; et quaedam sunt quae habent
 5 medium et tamen sine nomine sunt, nisi utrumque ei vocabu-
 lum creet. Candidum et nigrum medium habent, quia inter
 eos saepe color pallidus vel fuscus invenitur. Sine medio sunt, 3
 quotiens unum de duobus accidit, ut sanitas vel infirmitas.
 Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine
 10 nomine sunt, ut felix infelix, medium habent non felix. Secun-
 dum genus est relativorum, quae ita sibi opponuntur ut ad se
 conferantur, sicut duplum simplum. Hoc solum oppositorum 4
 genus ad se refertur. Non est enim maius, nisi ad minus
 referatur; et simplum, nisi ad duplum. Nam relativum relativo
 15 ita opponitur ut hoc ipsum, quod opponitur, aut eius sit, cui
 opponitur, (aut ad id) quocumque modo referatur. Dimidium
 enim opponitur duplo, eiusque dupli medium est, sed ita illi
 opponitur ut eius sit, cui opponitur. Sic et parvum opponitur 5
 magno, ita ut ipsud parvum ad magnum, cui opponitur, sit
 20 parvum. Nam superiora quae dicuntur contraria ita sibi
 opponuntur ut eorum non sint, quibus opponuntur, nec ad ea
 quocumque modo referantur; siquidem iniquitas iustitiae ita

2 stultitiae T 3 quae medium quae sine medio sunt T hab. et
 quaedam sunt K 5 ei] uno T 6 creet et K: daret et C
 7 fuscus] fagus K 8 unum om. T e K san. et inf. B
 10 infelix felix K 12 simplum om. A Hoc om. K 13 fertur
 K: referuntur T est enim CT: enim est B: est A: enim K minus]
 simplum K 14 rel. ipsi rel. K 15 quodquod (corr. quotquot)
 opponitur (seq. ras. sex litt.) T aut eius... opponitur om. K: aut
 eius quod opp. AC: aut est quod opp. B: aut eius cui opp. D: aut
 contra (pro eius) cui opp. quod opp. H 16 aut ad id om. codd.
 quodcumque TB (non DH: quaecumque A 18 parum (ter) CDT
 Sit et si parvum parvum ad magnum cui opponitur sit parvum opponitur
 et magno ita ut ipsud A: Sic etsi parvum parvum ad magno ita ut
 ipsum parum ad magnum cui opponitur sit parum B: Sic et si parvum
 opponitur magno et si magnum ita ut parvum ad magnum cui opponitur
 sit parvum K: Sic et si parvum ipsum opponitur et magno ita ut ipsum
 parvum ad magnum cui opponitur sit parvum H (non D)
 21 sint] sit K quibus] que T nec ad... referantur om. T nec]
 non K

contraria est ut non eiusdem iustitiae iniquitas sit, aut ad illam
 6 sit iniquitas. Tertium genus est oppositorum habitus vel orbatio.
 Quod genus Cicero privationem vocat, qua ostendit aliquid
 quempiam habuisse, unde privatus est. Cuius species sunt
 tres : quarum prima est in re, secunda in loco, tertia in tem- 5
 pore congruo. In re, ut caecitas visio. In loco, ut caecitatis
 et visionis in oculis locus est. In tempore congruo, ut infan-
 tem non dicere sine dentibus eum, cui dentes adhuc aetas parva
 negavit. Non enim est privatus dentibus, quos nondum habuit.
 7 Quartum vero genus ex confirmatione et negatione opponitur, 10
 ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Haec a superiori-
 bus ideo differt, quod illa singillatim dici possunt, haec nisi
 conexe dici non possunt. Quod genus quartum apud Dialecticos
 multum habet conflictum, et appellatur ab eis valde oppositum,
 8 siquidem et tertium non recipit. Nam ex illis quaedam habere 15
 tertium possunt, ut in contrariis candidum et nigrum. Tertium
 eius nec candidum nec nigrum, sed fuscum vel pallidum. In
 relativis quoque, ut multa et pauca. Tertium eius nec multa
 nec pauca, sed mediocria. In habitu vel orbatione, ut visio et
 caecitas. Tertium eius, nec caecitas nec visio, sed lippitudo. 20
 Hic ergo legit, non legit : tertium nihil habet.

1 ad om. T 3 qua. ost. al. om. AK qua] quia T ostendet CT
 4 quempiam] quiddam K : quidam A habuisset A 6 in re ut cecitas
 et visionis in clusis locus est (rell. om.) K (non A) caecitas . . . loco ut
 om. C¹ in loco cecitatis B 7 et vis. om. B¹ in oc.] oc. A : om. B¹
 8 dent. cum eum K adhuc om. K 9 enim om. K 10 ex] et
 C¹ : est ex T 11 Socr. non disp. om. K (non A) 12 ideo] id T
 13 conexa K 14 habeat conflictum K ab eius K 15 quidam BT
 16 tertiam K cand. et nigr. est T : candidum nigro K 17 vel] et B
 18 et multa BK 20 lippido K 21 leget (his) ABCT nihil] nunc A